

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Otázky viktimizace – stát a oběť trestného činu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.**

**Vypracoval:
Bc. Vlastimil Kříž**

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Otázky viktimizace – stát a oběť trestného činu“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu a zdroje uvedené v seznamu.

Brno 17.3. 2009

.....
Bc. Vlastimil Kříž

Poděkování

Děkuji vážené paní JUDr. Miroslavě Kejdové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také chci poděkovat generálnímu řediteli Vězeňské služby České republiky genmjr. PhDr. Luďku Kulovi za vytvoření optimálních podmínek pro studium, Mgr. Michaelu Kabelíkovi, soudci Městského soudu Brno, za mé výrazné obohacení v oblasti aplikace práva v trestním řízení a Mgr. Vladimíru Vedrovi, jednatelem regionální pobočky Bílého kruhu bezpečí Brno, za možnost být nápomocen obětem trestného činu v rámci dobrovolného poradenství a vidět maximálně lidský a erudovaný přístup jednotlivých poradců k bolesti lidí, kterým někdo ublížil.

Bc. Vlastimil Kříž

OBSAH

ÚVOD	2
1. PROCES ZRAŇOVÁNÍ A POŠKOZOVÁNÍ JEDINCE	4
1.1 Postavení oběti v současném právním systému	4
1.2 Přehled jednotlivých práv	5
1.3 Viktimizace primární	11
1.4 Viktimizace sekundární	14
1.5 Reviktimizace	17
1.6 Fenomén mnohočetné oběti	18
1.7 Jednání s obětí	22
2. TRESTNÝ ČIN A OBĚŤ	27
2.1 Ukazatele ovlivňující dopad trestného činu na oběť	27
2.2 Posttraumatická stresová porucha	33
2.3 Syndrom oběti	37
3. ASPEKTY VYBRANÝCH DELIKTŮ	41
3.1 Vražedné útoky ve školách	41
3.2 Sexuální zneužívání dětí	42
3.3 Znásilnění	45
3.4 Stalking	51
4. DOMÁCÍ NÁSILÍ	57
4.1 Domácí násilí za našimi dveřmi	57
4.2 Popis devíti případů viktimizace násilnými činy	66
4.3 Diagnostická metoda SARA DN	73
5. ZÁSADY PŘEDCHÁZENÍ VIKTIMIZACI	77
5.1 Dokumenty Evropské unie k problematice viktimizace	77
5.2 Jak se bránit proti kriminalitě	79
5.3 Postavení a úloha sociálního pedagoga	84
ZÁVĚR	86
RESUMÉ	87
ANOTACE	88
Seznam použité literatury	89
Seznam příloh	90

Úvod

V rámci zvoleného tématu diplomové práce bych chtěl popsat současný dynamický trend v oblasti pomoci obětem a svědkům trestných činů, zejména možnosti aktivní a efektivní pomoci ze strany státních institucí a dobrovolnických organizací, které se výše uvedenou problematikou v rámci svých kompetencí zabývají, tedy sumarizovat pomoc obětem, jejich práva, ale také velmi podrobně popsat viktimizaci jako proces zraňování a poškozování jedince v rovině primární i sekundární, dopad trestného činu na oběť a její okolí a další faktory s touto problematikou související: posttraumatická stresová porucha, syndrom oběti, hlavní problémy obětí v různých fázích po ataku trestného činu. Z psychologického hlediska, zejména forenzní psychologie, bych se rád zaměřil na reviktimizaci-jev, kdy se jedinec stane znovu obětí trestného činu, fenomén mnohočetné oběti a psychologické aspekty vybraných deliktů jako např.: vražedné útoky ve školách, sexuální zneužívání dětí, znásilnění, stalking (úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby) a v neposlední řadě domácí násilí. Práce by také měla dát adekvátní odpověď na možnosti předcházení kriminalitě a způsoby doporučeného jednání, které by měly riziko viktimizace snížit na minimum.

Při vypracování diplomové práce chci především vycházet ze získaných vědomostí a dovedností v rámci výkonu funkce soudce-přisedícího u trestního senátu Městského soudu Brno (od roku 2002) a z bezprostředního kontaktu s viktimizovanými osobami v poradně občanského sdružení „Bílý kruh bezpečí“, kde jsem působil na základě vysokoškolského vzdělání jako právní poradce s cílem maximálního zmírnění dopadu trestného činu na oběť.

Cílem práce je popsat současný postoj společnosti a státu k problematice řešení akutních potřeb obětí a svědků trestných činů, precizovat adekvátní, účelné a včasné postupy pomoci obětem a srovnání možností veřejného a soukromého sektoru v této oblasti. Diplomová práce by měla případné čtenáře na jednom místě seznámit s psychologickými a právními aspekty dopadu trestného činu na viktimizovanou osobu, její prožívání a chování bezprostředně po spáchání trestného činu a s odstupem času, jakož i s ucelenými informacemi a právními normami v rámci erudované pomoci.

V rámci prevence „domácího násilí“ bych chtěl na devíti jednotlivých kasuistikách demonstrovat dopady násilí na oběť.

Vyústěním diplomové práce má být sociálně pedagogický pohled ve smyslu využití studijních poznatků a popsání úlohy sociálního pedagoga v procesu zmírnění viktimizace obětí.

1. PROCES ZRAŇOVÁNÍ A POŠKOZOVÁNÍ JEDINCE

1.1 Postavení oběti v současném právním systému

Stát se obětí trestného činu či být svědkem takového jednání vůči jiným osobám nebo majetku je věc, kterou běžný občan jistě nevyhledává, ale takové jednání nebo situace může otrástit jeho dosavadním životem a z mnoha již publikovaných případů ho dokonce obrátit zcela naruby, někdy i s traumatem a bolestí na celý život, především při ztrátě těch nejdražších. V takových situacích je zpravidla oběť paralyzována, nedokáže adekvátně reagovat a domoci se uplatnění práva v praxi, proto je dobré vyhledat, jakmile to situace a okolnosti dovolí, pomoc prostřednictvím advokáta nebo specializovaných poraden právní pomoci obětem trestných činů¹.

V právní terminologii je oběť nazývána poškozeným a je za něj považován ten, komu bylo trestným činem:

- ublíženo na zdraví;
- způsobena majetková škoda;
- způsobena morální újma;
- způsobena jiná škoda.

Za poškozeného však není považován ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem².

Trestní řízení je zahájeno buď na základě podaného oznámení poškozeným, svědkem trestného činu nebo na základě právního principu oficiality, což v praxi znamená, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny v případě podezření z trestného činu samy z vlastní iniciativy provést šetření k jeho objasnění a dopadení pachatele. Těmito orgány v souladu s Trestním řádem jsou:

1. **policejní orgán**- zpravidla útvar Policie České republiky, který odhaluje trestné činy a na základě podezření provádí prvotní šetření-např. zajišťuje místo trestného činu a stopy na něm, které mohou být použity jako důkaz,

¹ [http://www.firmy.cz/phr/pomoc/obětem trestných činů/](http://www.firmy.cz/phr/pomoc/obětem_trestných_činů/) 20.12.08

² Srov. § 43 zákona č.141/1961 Sb. „Trestní řád“v aktuálním znění

2. **státní zástupce**, který vykonává dozor nad činností policejního orgánu a podává na pachatele obžalobu a před soudem zastupuje veřejný zájem celé společnosti včetně zájmu poškozeného,
3. **věcně a místně příslušný soud**, který na základě shromážděných důkazů rozhoduje o vině pachatele a stanovuje výši trestu.

Z výše uvedeného je zřejmé, že aktivní úlohu v trestním řízení tedy přebírají orgány činné v trestním řízení jednající z úřední povinnosti a v souladu s Trestním řádem³.

1.2 Přehled jednotlivých práv

V rámci probíhajícího trestního řízení má poškozený zákonnou možnost uplatnění práv, které můžeme pro přehlednost rozdělit na:

- právo na informace
- právo na ochranu
- právo na pomoc a právní zastoupení
- právo na aktivní účast v rámci trestního řízení
- právo na odškodnění způsobené újmy.

A. Právo na informace opět vychází z ustanovení jednotlivých §§ trestního řádu a lze je chronologicky seřadit:

- **účast u hlavního líčení**⁴, zpravidla na základě písemného vyrozumění soudu o nařízení konání hlavního líčení;
- **doručování rozhodnutí**⁵, proti kterým má poškozený právo podat stížnost nebo odvolání-tzv. opravný prostředek;
- **nahlížení do spisů**⁶, toto právo se zpravidla umožní na základě žádosti oprávněného, v přípravném řízení u policejního orgánu nebo u soudu po nařízení hlavního líčení. Je však třeba zmínit situaci, kdy poškozený je zároveň v roli svědka a nemůže se seznamovat s výpovědí jiných svědků před podáním svědecké výpovědi v rámci hlavního líčení;

³ Zákon č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

⁴ § 43 odst.1 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

⁵ § 64 odst. 1 písm. b) zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

⁶ § 65 odst.1 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

-vyrozumění o učiněných opatřeních⁷, toto právo musí být uplatněno v rámci písemného podání či ústně do protokolu u policejního orgánu nebo státního zástupce, tento orgán má na vyrozumění jeden měsíc.

B. Právo na ochranu

- žádat o vyrozumění⁸, bude-li obviněný propuštěn z vazby, popřípadě z ní uprchne, nebo bude-li odsouzený propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, popřípadě z něj uprchne. Podstatné pro uplatnění tohoto práva však je, že orgán činný v trestním řízení shledá nebezpečnost pro poškozeného nebo svědka v pobytu obviněného nebo odsouzeného na svobodě;

- utajení identity⁹ spočívá v tom, že nasvědčují-li zjištěné okolnosti při vyšetřování nebo projednávání tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí, vedou se osobní údaje svědka odděleně od spisu, do kterého má jinak právo obviněný a jeho právní zástupce nahlížet. Na toto opatření však musí navazovat další s cílem utajení identity (např. oddělený výslech v rámci hlavního líčení, modulace hlasu prostřednictvím elektronického zařízení). Problematika ochrany svědka a dalších osob je natolik závažná, že se řídí samostatným zákonem¹⁰, jehož účelem je upravit poskytování zvláštní ochrany a pomoci svědku a dalším osobám, kterým v souvislosti s trestním řízením zřejmě hrozí reálné nebezpečí ohrožení života a zdraví.

- vyloučení veřejnosti při podání svědecké výpovědi¹¹, na toto právo nevzniká právní nárok, ale soud musí objektivně posoudit důvody, nejlépe písemné žádosti, před zahájením hlavního líčení, zejména ohrožení bezpečnosti či jiného důležitého zájmu svědků. K tomuto účelu může předseda senátu učinit i jiná přiměřená opatření, např. zajistit oddělenou čekárnu pro poškozené a svědky obžaloby. Z vlastní zkušenosti mohou konstatovat, že je problematické toto zajistit především ve starších soudních budovách, ale i zde se nabízí možnost řešení a to umožnit poškozenému nebo svědkovi, aby vyčkal do předvolání v prostoru soudní kanceláře, kde má možnost zajistit bezpečnost prostřednictvím příslušníků Justiční stráže¹². Při budování nových soudních budov

⁷ § 158 odst. 2 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

⁸ § 44a zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

⁹ § 55 odst.2 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹⁰ Srov. zákon č.137/2001 Sb. ze dne 29. března 2001 „o zvláštní ochraně svědka a dalších osob“ v aktuálním znění

¹¹ § 200 odst.2 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹² § 22 zák. č.555/1992 Sb. „O vězeňské službě a justiční strážní České republiky“ v aktuálním znění

-justičních areálů- je již na toto pamatováno a zajištěno oddělení čekáren a vstupů do jednacích sálů pro poškozené a svědky žaloby na straně jedné, na straně druhé pro obžalované a svědky obhajoby. Např. k 1.5. 2009 má být zprovozněn zcela nový justiční areál Městského soudu a okresního soudu Brno –venkov, který má splňovat nepřísrnější bezpečnostní kritéria a je navržen podle izraelského modelu, který vychází z předpokladu eliminace teroristických útoků a sebevražedných atentátů.

-právo požádat soud o opatření ke své ochraně¹³, tímto je zejména myšleno utajení podoby svědka či umožnit mu vypovídat v hlavním líčení v nepřítomnosti obžalovaného. V případě, že soud umožní svědkovi vypovídat v nepřítomnosti pachatele, musí následně obžalovanému sdělit obsah výpovědi svědka, aby měl obžalovaný možnost se k ní též vyjádřit nebo položit svědkovi prostřednictvím soudu doplňující otázky. Ve své praxi soudce-přiseďícího jsem se nejednou setkal s touto žádostí přesto, že šlo o svědka, kterého pachatel znal nebo mu byla známa již jeho totožnost z přípravného řízení-prostudování spisu. V takovém případě nelze od soudu očekávat, že takové žádosti vyhová.

C. Právo na pomoc a právní zastoupení

-zvolit si zástupce-zmocněnce¹⁴, tak jako obviněný může mít obhájce, může si poškozený zvolit na základě plné moci svého zmocněnce, který pak bude jeho jménem vykonávat práva a hájit jeho zájmy. Zpravidla se s tímto setkáváme v případech, kdy je poškozený traumatizován spáchaným trestným činem a setkání s pachatelem by prohloubilo jeho psychické trápení nebo v případech, kdy je poškozený přestálou osobou a činilo by mu velké fyzické obtíže být účasten osobně procesu.

-doprovod nebo asistence u výslechu¹⁵, toto právo lze uplatnit u kohokoliv, v koho má poškozený důvěru a jehož přítomnost při výslechu by vnímal jako podporu, např. u členů rodiny, přátel, kolegů nebo u některé z pomáhajících organizací. Je však třeba podotknout, že přítomnost takovýchto osob při výslechu či jiném úkonu může být orgánem činným v trestním řízení vyloučena, pokud by mohla narušit průběh daného úkonu.

¹³ § 209 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹⁴ § 50 a násl. zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹⁵ VEDRA, Vladimír, Práva poškozeného v trestním řízení, BKB, Praha, 2007, str.11, ISBN: 80-86284-69-7

D. Právo na aktivní účast v trestním řízení

-činit návrhy na doplnění dokazování¹⁶, toto právo lze uplatnit u všech orgánů činných v trestním řízení v písemném či ústním oznámení učiněném do protokolu. Pokud ale rozhodne oprávněný orgán, že navržený důkaz neprovede, musí odůvodnit, proč takový důkaz považuje za nadbytečný.

-podat stížnost proti usnesení¹⁷, při čemž je podstatné, že je nutné stížnost podat do tří dnů ode dne doručení. Nejčastěji směřuje stížnost ze strany poškozeného proti usnesení policejního orgánu o odložení věci, ale též např. proti usnesení o podmíněném zastavení trestního řízení.

-odstranění závad či průtahů v činnosti policejního orgánu či státního zástupce¹⁸, jedná se o možnost upozornit na nesprávný postup orgánu činného v trestním řízení a žádat o urychlenou nápravu tohoto stavu. V případě žádosti směřující proti činnosti policejního orgánu je nutné informovat státního zástupce vykonávajícího v dané věci dozor, jedná-li se o žádost směřující proti činnosti státního zástupce je orgánem oprávněným v této věci konat bezprostředně vyšší státní zastupitelství.

-nedat souhlas s trestním stíháním, resp. vzít souhlas zpět¹⁹, předmětem tzv. dispozičního práva je to, že poškozený neposkytne výslovný souhlas do protokolu nebo v rámci svého písemného podání nebo již udělený souhlas výslovně vezme zpět nejpozději do okamžiku, kdy se odvolací soud odebere k poradě o rozsudku. Pokud byl souhlas poškozeným již jednou odepřen, nelze jej opět udělit a žádat, aby byl pachatel za trestný čin souzen. Trestní řád taxativně vyjmenovává trestné činy, u kterých je třeba souhlasu poškozeného se zahájením trestního řízení. Toto ustanovení zákona sleduje zájem společnosti na vlastním narovnání vztahů mezi osobami blízkými, je však třeba konstatovat, že souhlas není často dán nebo je vzat zpět ve falešné důvěře v nápravu pachatele nebo v tísní vyvolané výhrůžkou, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. S tímto se často setkáváme v kauzách domácího násilí, např. žena je již několik let fyzicky atakována, násilí se nebezpečně stupňuje, ale z nepochopitelných důvodů partnera-agresora-omlouvá, někdy i lituje...nezřídká tento stav končí smrtí...oběti.

¹⁶ § 43 odst.1 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹⁷ § 43 odst.1 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹⁸ § 157 a) zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

¹⁹ § 163 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

-klást u hlavního líčení se souhlasem předsedy senátu vyslýchaným otázky²⁰, toto právo se uplatňuje přímým kladením otázek v rámci hlavního líčení před soudem a otázky by měly směřovat k prokázání viny a objasnění okolností spáchání trestného činu.

-právo vyjádřit se k věci před skončením řízení²¹, účelem tohoto práva je dát prostor poškozenému, aby vyjádřil své pocity, popř. sdělil pachateli i soudu, jaký byl dopad trestného činu na jeho život. V případě přítomnosti poškozeného u hlavního líčení dá tuto možnost soud poškozenému vždy, a to po závěrečné řeči státního zástupce.

-odvolání se proti rozsudku²², odvolat se může poškozený pouze proti té části rozsudku týkajícího se náhrady škody. Často je lichou snahou napadnout otázku viny a trestu pachatele, zde však nemá poškozený právo podat odvolání.

E. Právo na odškodnění způsobené újmy

- uplatnění nároku na náhradu škody²³, poškozený v rámci písemného podání či ústního jednání musí vyjádřit protokolárně svůj požadavek na náhradu způsobené škody a navrhnout, aby soud o tomto rozhodl v rámci hlavního líčení. Toto právo lze uplatnit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování²⁴. Požadovanou náhradu škody je nutné vyčíslit v penězích a řádně odůvodnit výši takové částky. V zásadě může poškozený požadovat náhradu škody vzniklou na:

majetku;

zdraví;

v případě usmrcení;

v případě vynaložení nákladů na uplatnění nároku proti pachateli.

-požadovat zajištění svého nároku na náhradu škody²⁵, tento požadavek je na místě vznést, je-li důvodná obava, že uspokojení poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem bude mařeno nebo ztěžováno. Pak může soud přistoupit k tomu, že nárok až do pravděpodobné výše škody zajistí na majetku obviněného.

-požádat o peněžitou pomoc státu obětím trestné činnosti, tato možnost pomoci je řešena samostatným zákonem a to zákonem č.209/1997 Sb. ze dne 31. července 1997

²⁰ § 215 odst.1 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

²¹ § 216 odst.2 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

²² § 246 odst.1 písm. d) zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

²³ § 43 odst.3 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

²⁴ § 206 odst. 2 zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

²⁵ § 47 a násl. zák. č.141/1961 Sb. „Trestní řád“ v aktuálním znění

„ o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti“ v aktuálním znění. Ve věcech upravených zákonem jedná jménem státu Ministerstvo spravedlnosti²⁶, které také přijímá písemné žádosti poškozených a rozhoduje o nich. Účelem peněžité pomoci státu je v případě závažných násilných trestných činů poskytnout poškozeným peněžitou pomoc, pokud náhradu škody neobdrží z jiných zdrojů, v první řadě od pachatele, resp. překlenout období, než z jiných zdrojů bude tato pomoc poskytnuta. Zásadní podmínkou poskytnutí pomoci je, že podle výsledků trestního řízení není pochyb o tom, že byl spáchán trestný čin, v jehož důsledku vznikla poškozenému újma.

Peněžítá pomoc státu je poskytována jen těm poškozeným, kterým byla trestným činem způsobena škoda na zdraví, dosahuje-li bodové hodnocení²⁷ za bolest hodnoty alespoň 100 bodů. Pokud došlo v důsledku trestného činu ke smrti, je považován za poškozeného pozůstalý, byl-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a v době jeho smrti s ním žil v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Peněžítá pomoc je vyplacena buď v paušální částce 25 000,- Kč (bez nutnosti dokládat potvrzení) nebo ve výši odpovídající skutečnému nároku poškozeného, maximálně však do výše 150 000,- Kč (zde se však musí doložit všechna potvrzení o ušlých ziscích, výdajích a nákladech spojených s následky trestného činu). Je-li v případě trestného činu, v jehož důsledku došlo ke smrti více pozůstalých, bude státem poskytnuta peněžítá pomoc celkově v maximální výši 450 000,- Kč. Poškozený je však povinen vrátit poskytnutou peněžitou pomoc pouze v případě, že dojde do pěti let od poskytnutí peněžité pomoci k náhradě škody z jiných zdrojů (od pachatele, komerční pojišťovny atd.), a to v takové výši, v jaké je škoda uhrazena.

Dílčí závěr:

Cílem této podkapitoly z mé strany bylo poskytnout vyčerpávající přehled o právech oběti, která je v mnoha případech vystavena nenadálému, destruktivnímu jednání a útoku, je otřesena, šokována a mnohdy brání holý život. Racionální uvažování je často paralyzováno a je třeba velkého úsilí k překonání stresové situace, nejedná-li se o posttraumatickou stresovou poruchu, která je mnohem závažnější a bude o ní pojednáno podrobněji dále.

²⁶ <http://www.portal.justice.cz/ms/ms.aspx?o=23&j=33> 23.12. 2008

²⁷ Příloha vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č.440/2001 Sb. „o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění“

1.3 Viktimizace primární

Poznatky o obětech trestných činů nalezneme pod heslem viktimologie-nauka o obětech. Jedná se o relativně novou vědní oblast, která vznikla v druhé polovině dvacátého století z toho důvodu, že si společnost uvědomovala, že kriminologové se více věnují pachatelům trestných činů, zatímco oběti zločinu zůstávají na vedlejší koleji. Za její kolébku lze považovat země jako USA, Německo a Izrael.

Viktimologie²⁸ je tedy vědní obor, který se zabývá oběťmi trestných činů, jejich typologií a předpoklady stát se obětí trestného činu. Stejně tak se věnuje problematice obětí z hlediska jejich vyrovnávání se s činem, který na nich byl spáchán.

Viktimologie zkoumá zejména následující jevy:

- osoba oběti (její biologické, psychické a sociální vlastnosti)
- vztahy mezi obětí a pachatelem
- proces viktimizace (zejména role oběti v něm)
- role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci
- pomoc oběti, způsoby jejího odškodnění a rehabilitace
- ochrana občanů před viktimizací.

Proces, kterým se člověk stává obětí trestného činu se nazývá **VIKTIMIZACE (příloha č.1 - ilustrační foto)**. Viktimizace začíná, ale zpravidla nekončí, vlastním útokem na oběť. Výzkumy i praxe dokládají, že s psychologického hlediska je újma způsobená trestným činem úvodním dějem, na který navazují další zraňující události. Dá se tedy hovořit o tom, že viktimizace má svoji dynamiku, která překračuje bezprostřední a přímé důsledky spáchaného trestného činu.

V dnes užívané terminologii se rozlišují dvě fáze viktimizace a to:

- viktimizace primární;
- viktimizace sekundární.

²⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J, a kol. Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004

Primární viktimizace zahrnuje dění spojené bezprostředně s trestným činem. Atakem trestného činu vzniká oběti zcela konkrétní primární újma způsobená pachatelem. Jde tedy o poškození, která jsou přímým, bezprostředním důsledkem trestného činu²⁹. Trestný čin, zejména spojený s narušením integrity člověka, je téměř vždy silným zásahem do života jeho oběti, což zpravidla ještě umocňuje svévolnost, nenadállost a krizové vnímání s reakcí těla (úlek, bolest, vyčerpání, prolomení obranných mechanismů).

V souvislosti s primární viktimizací můžeme také popsat tzv. primární rány a na nich srozumitelně popsat jejich psychologickou podstatu.

Primární rány jsou trojího druhu:

- ❖ **fyzická újma** (narušení fyzické integrity počínaje lehčími zraněními a konče těžkým ublížením ublížením na zdraví či usmrcením),
- ❖ **finanční újma** (poškození či ztráta majetku),
- ❖ **emocionální újma.**

Emocionální rány jsou těžko objektivně postižitelné, protože se odvíjí v prožívání oběti a souvisejí s jejím osobnostním založením. Mohou být značně ničivé a obtížně odstranitelné, mohou mít velmi rozmanitou podobu (např. noční děsy, pomočování, úzkostné stavy, různé formy fobie, snížená pracovní výkonnost apod.). Emocionální rány nefungují vždy podle jednoduchých racionálních hledisek a k jejich odhalení a následnému uzdravení je nezřídka kdy nutné odborné vedení a poskytnutí neodkladné erudované pomoci. Hlubokou psychickou újmu zaznamenáváme i v případech , kdy oběť neutrpěla tělesnou ani finanční ztrátu³⁰.

Osobně je mi znám případ pracovnice pracující na přepážce bankovního domu, která při loupežném přepadení vyvázla bez zranění a bez osobní finanční ztráty a navíc postupovala podle předem naučeného bezpečnostního plánu banky, ale nadále nebyla po dobu delší jak jeden rok vykonávat dosavadní pracovní pozici, protože při každém jednání s klientem pociťovala nesnesitelnou úzkost, obavu z toho, jak se jednání může zase změnit v přepadení.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 12-13

³⁰ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 117-118

Velmi zajímavé jsou v této oblasti výzkumy v oblasti spáchání trestného činu vloupání do bytu bez přítomnosti poškozených, kteří nejsou zasaženi rozsahem materiálních ztrát, ale jako nejhorší okolnost celé události prožívají ztrátu pocitu bezpečí, to, že jim někdo slídlil po bytě, prohrabával např. spodní prádlo-pocit narušení vlastní intimity.

Trestný čin otřese základními životními předpoklady, roztříští důležité mentální mapy a životní scénáře oběti. Za klíčový je považován fakt, že trestný čin prolomí dvě životně důležité iluze, které si v běžném životě příliš neuvědomujeme, avšak patří k základním předpokladům duševního zdraví a psychické pohody. První iluze vychází ze základní lidské potřeby bezpečí, druhá iluze z potřeby sebeprosazování a seberealizace.

Trestný čin způsobuje na kratší či delší dobu:

➤ **ztrátu iluze dobrého světa** (svět se jeví jako zlé a nepřehledné místo, kde se odehrávají nevysvětlitelné, nepředvídatelné a nespravedlivé události, oběť ztrácí schopnost důvěřovat druhým, prožívá intenzivní pocit strachu);

➤ **ztrátu iluze kontroly** (kontrolovat a ovlivňovat vlastní život se jeví jako zbytečné a marné, protože se člověk nezaviněně dostává do situací, které nemůže zvládnout vlastní aktivitou, oběť se cítí slabá a bezmocná, má pocit, že osobní aspirace a plány nemají smysl, neboť nemůže ovlivnit běh vnějších událostí).

V prožívání takto zasažené oběti se setkáváme s momenty, které vytvářejí výše uvedenou emocionální újmu. Někteří renomovaní psychologové zavádějí v této souvislosti výraz „neviditelné rány“, vznikající jako důsledek kriminálního útoku. Mezi tyto patří dále následující psychologické skutečnosti:

1. **Pocit zneuctění.** Oběti tento pocit vyjadřují jako zhnusení ze sebe samých i okolního světa.
2. **Ztráta pocitu důvěry.** K normálnímu životu potřebujeme do určité míry důvěřovat svým přátelům, známým, ale i neznámým lidem. Pocit důvěry je atakem trestného činu ochromen a svět i lidé v něm se začínají jevit jako nepředvídatelní, nesrozumitelní a schopni bezdůvodně škodit oběti.
3. **Ztráta pocitu autonomie.** Zdravý člověk má pocit, že rozhoduje o svém životě a má ho pod kontrolou, že může volit mezi různými způsoby chování

a jejich důsledky. Oběť zpravidla o tyto jistoty přichází, pocit vlastní autonomie je narušen, cítí se slabá, bezmocná a rozčarovaná³¹.

Z výše uvedeného je zřejmé, že emocionální újma oběti je velmi závažný problém z mnohačetným dopadem na kvalitu života a vyrovnání se s traumaty útoku trestného činu.

1.4 Viktimizace sekundární

Hovoříme-li o sekundární viktimizaci, máme na mysli újmu vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí³².

Jako praktický příklad mohu uvést z výkonu funkce soudce-přisedícího kauzu znásilnění 19-leté studentky plavčíkem na jednom z brněnských koupališť, která vypovídala jako hlavní svědek před senátem městského soudu. Obhajoba obžalovaného se snažila soud přesvědčit o tom, že dívka vlastně mladého muže k sexuálnímu násilí vyprovokovala svým vyzývavým chováním a on pouze podlehl jejím svodům. V konečném důsledku tato svědkyně odcházela z hlavního líčení s falešným pocitem viny, kdy advokát svými výroky z ní chtěl udělat v očích soudu a veřejnosti „dívku nízkých mravů“. Po skončení hlavního líčení jsem byl svědkem její hádky s přítelem, ve kterém ji slovně hanlivě urážel, právě na základě slov vyřčených v soudní síni.

O sekundární viktimizaci mluvíme teprve tehdy, když se do dění, které odstartuje oznámení nebo zveřejnění trestného činu, vloží další nadbytečné zraňování oběti. **Příčiny sekundární viktimizace** lze rozdělit na *strukturální* (vyplývají z formálních předpisů), *sociálně psychologické* (falešné mýty a stereotypy o obětech kriminality), *individuální* (postoje, kognitivní schémata jednotlivců, kteří profesionálně nebo individuálně přichází do kontaktu s oběťmi).

- **Strukturální příčiny** (vyplývají z formálních předpisů)

Jako příklad lze uvést obligatorní povinnost svědka (oběti) dostavit se na policejní služebnu a identifikovat např. pachatele tváří v tvář, zdaleka ne všechny služebny jsou vybaveny odděleným prostorem mezi pachatelem a obětí.

³¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 15-16

³² ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 117

- **Sociálně psychologické příčiny** (falešné mýty a stereotypy o obětech)

Příkladem může být tendence ke stigmatizaci oběti. V řadě experimentů bylo potvrzeno, že lidé, poté co se dozví o trestném činu, očerňují oběť. Soudí, že oběť si nějakým způsobem za to, co se jí přihodilo, může sama, protože se chovala neopatrně, provokativně či naivně. Psychologickým základem této očerňující reakce je iluze zdravého světa, která je vyjádřena postojem, že ve zdravém světě se špatné věci nedějí jen tak. Iluze dobrého světa slouží pro vnější okolí jako obranný mechanismus, vůči obětem je problematický tím, že spouští stigmatizační tendence. Umožňuje nahlížet na oběť jako na méně zdatného jedince, který si svým přičiněním vykoledoval viktimizaci. Tento stereotyp o podílu na zavinění má svoji psychologickou funkci, která umožňuje utišit svědomí lidí kolem. Jestliže oběť může alespoň částečně a třeba i nepřímo za to, co se přihodilo, nemusí se „slušný“ člověk trápit soucitem k ní a prožívat bolest ze ztrát a újmy, která oběť postihla.

- **Individuální příčiny** ((postoje, kognitivní schémata jednotlivců, kteří profesionálně nebo individuálně přichází do kontaktu s oběťmi)

Příkladem může být tzv. fascinace, která se projevuje v přímém kontaktu s obětí a jejím jádrem je zvrácené okouzlení zločinem, které se manifestuje v zájmu o detaily z průběhu trestného činu. Oběť se svými pocity je přítom na vedlejší koleji a okolí projevuje zájem o to, co se stalo, nikoli o osud oběti³³.

Sekundární rány jsou výlučně psychologického rázu a dochází k nim v průběhu sekundární viktimizace. Ačkoliv jim z právního pohledu chybí výraznější materiální znaky, má se v současnosti za to, že mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární. Nejčastěji se uvádí, že sekundární rány jsou tvořeny následující trojicí pocitů:

▪ **Pocit nespravedlnosti³⁴**

Mnoho okolností v průběhu vyšetřování a soudního projednávání věci může oběť trápit a vyvolávat v ní pocit nespravedlnosti, např. nedostatek informací, opožděné či odkládané soudní jednání, vyšetřování pachatele na svobodě, shovívavé tresty nebo podmíněné odsouzení, ale především je to nedostatečná ochrana procesní role svědka (poškozeného) v přípravném řízení i před soudem, dále ochrana společenských práv oběti. Pocit nespravedlnosti pramení také z faktu, že zájem o oběť se omezuje pouze na získání informací důležitých pro objasnění případu, Poté je poškozený odkázán sám na

³³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 17-18

³⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 118

sebe a své sociální okolí, neboť chybí oficiální instituce zajišťující reintegraci poškozeného zpět do normálního života.

Teprve v posledním desetiletí vzniká v řadě zemí síť sociálních služeb, speciálně určená pro zajišťování péče o oběti trestných činů. Ukazuje se, že dobré zacházení s oběťmi trestných činů eliminuje pocity nespravedlnosti, ačkoliv trestání pachatelů tímto zůstává nedotčeno.

- **Pocit nedůstojnosti³⁵**

Oběti často strádají pocitem ponížení a ztráty lidské důstojnosti, Může se jednat o důsledek necitlivě vedeného výslechu nebo senzacechtivého přístupu masových médií. Pocit ponížení může rovněž posilovat nevhodná reakce blízkého okolí v důsledku sociálně psychologických příčin.

- **Pocit izolace³⁶**

Navazuje na mýtus o spolupodílu (spoluzavinění) oběti na její viktimizaci. Pocit izolace je prožitkovým důsledkem změn, které prodělávají vztahy v bezprostředním sociálním okolí, v rodině, na pracovišti, v místě bydliště apod. Bývá patrná tendence se kontaktům s obětí spíše vyhýbat. Oběť tuto změnu citlivě registruje a trpí pocity izolace a osamění. V konečném efektu se poškozený jedinec utvrzuje v dojmu, že jej kritická událost bytostně změnila, že je jiný, než dříve býval. Prožívá vnitřní psychickou dezintegraci, která zpětně vyvolává nepříjemné pocity v těch, jež jsou s postiženým v kontaktu a snaží se mu pomoci.

Sekundární viktimizace je sice častým, nikoli však nevyhnutelným jevem. U některých deliktů je však pravděpodobnost sekundární viktimizace značně vysoká, jedná se o především o sexuální delikty a útoky domácího násilí. Většina obětí, které vyhledají pomoc poradny pro oběti trestných činů, si stěžují na jevy sekundární viktimizace ze strany policie, soudů, ale také znalců i nejbližšího okolí. Nepřekonatelné obavy jsou dokonce hlavním motivem pro neoznámení trestného činu v případech

³⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 118-119

³⁶ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 20

znásilnění³⁷. To je silně varující fakt, který má antipreventivní účinek, nahrává pachatelům a vyvolává bezmoc u obětí³⁸.

V souvislosti s psychologickým zkoumáním problému, jak se jedinec vyrovnává s prožitou kritickou událostí a vlastní vzniklou újmou, se do odborné terminologie zavádí ještě třetí fáze, tj. **terciární viktimizace**³⁹-jedná se o stav, kdy jedinec není schopen se přiměřeně vyrovnat s traumatickou zkušeností, přestože z objektivního hlediska došlo k nápravě a odškodnění. Psychicky se zcela zásadně mění, dochází k nalomení původní životní cesty. Pozadí terciární viktimizace je třeba hledat ve zvláštnostech osobnostního založení oběti, ale pro tuto moji práci je zásadní výše popsané rozlišení viktimizace.

1.5 Reviktimizace

Jako nejvýstižnější definice se jeví opakované stávání se obětí fyzicky nebo psychicky traumatického, násilného nebo trestného činu⁴⁰, kterou zveřejnil prof. Rudolf Kohoutek.

Reviktimizace znamená totéž co opakovaná viktimizace, která je zásadním problémem zejména u následujících druhů kriminality:

- ❖ loupeže,
- ❖ domácí násilí,
- ❖ školní násilí (šikana),
- ❖ podvody s bankovními platebními kartami,
- ❖ krádeže vozidel,
- ❖ vandalismus,
- ❖ sexuální delikty,
- ❖ hate crimes (zločiny z nenávisti),
- ❖ stalking (pronásledování).

Na základě výše uvedeného můžeme rozlišit opakovanou viktimizaci osob, míst a objektů. Ve své nepublikované přednášce v Dublinu na konferenci Evropského fóra

³⁷ § 241 zák. č.140/1961 Sb. „Trestní zákon“ v aktuálním znění

³⁸ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 21

³⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 117

⁴⁰ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/reviktimizace> 3.1. 2009

služeb obětem v roce 2003 uvedla G. Laycocková z Jill Dando Institute of Crime Sciences (Velká Británie), že podle údajů z Velké Británie 4% obětí na sebe váže 44% trestných činů.

Opakovaná viktimizace objektů je považována spíše za pravidlo než výjimku. Ve výzkumné studii, založené na rozhovorech s 21 usvědčenými pachateli loupežných přepadení, uvedlo celkem 76% z nich, že se vrací na místo činu, protože už objekt poznali a vědí, jaké možnosti lupu ještě skýtá. Předpokládají také, že si oběti v určité časové lhůtě pořídí znovu uloupené věci. Tím se otevírá šance podruhé uloupit nové věci.⁴¹

Opakovaná viktimizace osob označuje skutečnost, že se určitý jedinec stane znovu obětí trestného činu. První a druhá viktimizace mohou pocházet z různých, ale i stejných druhů trestných činů. Interval mezi první, iniciální, a druhou, následnou viktimizací nepřesáhne lhůtu půl až jednoho roku. Zvláštní význam má problém reviktimizace u obětí násilí.

1.6 Fenomén mnohočetné oběti

Pozornosti viktimologů neunikly případy, ve kterých se osoba bez rizikového způsobu života stala během krátké doby opakovaně obětí krádeže, loupežného přepadení, ale i jiného násilného činu. Tyto kauzy oživily palčivé otázky jako: Mají oběti trestných činů prostě jen smůlu, že se v nesprávnou dobu pohybovaly na nesprávném místě anebo si je pachatelé přeci jenom vybírají? Je anebo není viktimizace ryzí náhodou⁴²?

Fenomén mnohočetné oběti byl donedávna vnímán jako okrajová záležitost. Pokud jde o objasnění, stojí proti sobě dva spekulativní názory. První z nich předpokládá, že jde o zvláště nepříznivou shodu smutných, nicméně zcela náhodných situací. Druhý názor hledá nějaké odbornější objasnění a dospěl k předpokladu tzv. predestinované oběti. Člověk se stává opakovaně obětí nějakého trestného činu nikoli

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 136

⁴² ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 63

čirou náhodou, nýbrž na základě určitých osobnostních dispozic, které ho činí v očích pachatele natolik zajímavým, že si ho opakovaně vybere jako terč svého útoku. Predestinované oběti si lze představit jako smolaře a smolařky, přitahující díky svým blíže nespécifikovaným zvláštnostem pozornost pachatelů. Které osobnostní vlastnosti však zakládají rizika stát se obětí trestného činu, nebylo jasné. Intenzivní zkoumání na tomto poli přineslo nová fakta ,která mohou mnohé překvapit. Za kritický faktor, který zvyšuje u oběti pravděpodobnost opakovaného poškození dalším trestným činem, je totiž pokládán samotný fakt prvního osobního setkání s kriminalitou na vlastní kůži. Byla formulována hypotéza, že riziko stát se obětí trestného činu roste s každou další viktimizací, jinak řečeno skutečnost, že se určitá osoba stala poprvé obětí kriminálního útoku, zvyšuje pravděpodobnost, že se záhy může opakovat totéž. Reviktimizace v průběhu relativně krátké doby není podle současných poznatků ničím výjimečným.

Platí tedy teze, že:

- mnohonásobná oběť je normálním, nikoli výjimečným jevem,
- nevztahuje se na ohraničený psychologický typ osobnosti,
- rizikové charakteristiky vznikají patrně až jako důsledek prvního trestného činu⁴³.

Tento odborný názor je dnes velmi pevný a dokládají ho výzkumy i kazuistiky z poradenské praxe. Je však třeba zdůraznit, že reviktimizace popisuje určitou tendenci, tj. „pouze“ pravděpodobnost znovu zažít trestný čin jako jeho oběť. A navíc je nutné vzít v úvahu řadu upřesňujících detailů, které jsou rozpracovány v koncepcích o dopadu trestného činu na oběť. Zatím se zdá, že vysoké riziko opětovné kriminální újmy platí pro oběti násilných deliktů, které byly prvním útokem silně traumatizovány. Stručně řečeno, čím hůře byly poprvé traumatizovány, tím více jsou ohroženy v blízké budoucnosti. Smířit se po lidské stránce s tímto objevem není snadné. Mohli bychom totiž předpokládat i opačnou souvislost, např., že se oběť stane vnímavější k signálům nebezpečí, poučí se z prvního setkání a bude kontrolovat své chování tak, aby eliminovala rizika ohrožení své osoby. Jakým způsobem je tedy vysvětlováno psychologické pozadí u jevu opakované, mnohočetné oběti? Toto je podáno Doc. Ludmilou Čírtkovou v jejich publikacích jako model tzv. **kariéry oběti**⁴⁴.

⁴³ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 137

⁴⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 66-69

Faktory, které obecně zvyšují riziko, že se staneme obětí trestného činu, jsou označovány jako viktimogenní a rozlišují se na **tři hlavní skupiny**:

- **sociální faktory** (např. riziková profese-barmanka, taxikář, příslušnost k určité rizikové skupině-bezdomovec, prostitutka atd.),
- **behaviorální faktory** (neboli rizikové způsoby chování, jako např. provokování, ponižování druhých či vyhledávání pochybných územních lokalit),
- **osobnostní faktory** (jde o veškeré individuální rizikové znaky ve smyslu psychických vlastností, jako např. extrémní důvěřivost, hamižnost či touha po dobrodružství, ale spadají sem také tělesné předpoklady, jako např. neduživost, tělesný nebo psychický handicap atd.).

Koncepce kariéry oběti jde však dále, překračuje horizont dostupnosti oběti a začíná vlastně u pachatelů trestné činnosti. Je totiž založena na předpokladu, že pachatelé se v drtivé většině chovají racionálně a při zvažování činu se opírají o kriminální know-how. Alespoň v hrubých obrysech mají určitý záměr neboli plán, kalkulují rizika a především si vybírají vhodnou situaci a oběť. Pro akci se rozhodnou až v momentu, kdy věří, že budou úspěšní, a že získají rychle kontrolu nad děním. Důležitou roli hraje typování oběti, při něm používají signály, které oběť vysílá do svého okolí. Lákavá je především snadno zranitelná oběť, zranitelností oběti se rozumí všechny charakteristiky, které posilují záměr pachatele přejít k akci.

Ze své soudní praxe mohu uvést případ mladého muže, který si typoval oběť přepadení v autobusových linkách MHD, několik dní jezdil sem a tam po brněnských čtvrtích a nakonec si za oběť vybral osmdesátiletou ženu (snadná kořist), která omylem vystoupila ve večerních hodinách o zastávku dřív na odlehlém místě (jinak by dojela na dopravní uzel) a v tu chvíli byla zmatená. Po vystoupení z autobusu se rozběhl, surovým způsobem ji porazil a vytrhl kabelku s finanční hotovostí cca. 800,-Kč, s doklady a dioptrickými brýlemi. Žena utrpěla vlivem pádu, mimo jiné, vážné poranění oka, které zanechalo ztrátu zraku o 80%, ale co je mnohem závažnější, díky získané fobii z lidí přestala vycházet ze svého domu a do té doby zcela soběstačná žena zůstala odkázána pouze na pomoc svého syna. Pachatel tak závažného trestného činu byl odsouzen senátem městského soudu k trestu odnětí svobody v trvání tří let se zařazením do věznice s dozorem, ale jaký sklonek života čeká oběť?

Zranitelnost hraje hlavní roli i při vysvětlování jevu mnohočetných obětí. Zranitelnost jedince není neměnnou veličinou rezistentní na vnější vlivy, ale kolísá a reaguje především na traumatické zážitky. Silné traumatické zážitky ji dokonce mohou vyprodukovat i u dříve pevné, silné osobnosti. Trestný čin může na určitou dobu zranitelnost jedince prudce zvýšit, dříve než se oběť stačí z prvního otřesu vzpamatovat, stává se snadnou kořistí pro další útočníky.

Psychologickým základem kariéry oběti je naučená bezmocnost a pocit vlastní slabosti, kdy víra ve vlastní schopnosti je silně narušena a mizí pocit životní síly. Typickým důsledkem jsou pak submisivní a pasivní vzorce chování. Oběť se aktuálně potýká s rolí oběti a tím paradoxně sama sebe zatěžuje vyšší rizikovostí. Čím hůře poškodil první trestný čin po psychické stránce oběť, tím vyšší je získaná zranitelnost a tím vyšší je pravděpodobnost reviktimizace.

K typickým mnohočetným obětem patří zejména oběti domácího násilí, sexuálního zneužívání a různých podob šikany ve škole a na pracovišti. Pro každou vyjmenovanou kategorii obětí jsou k dispozici konkrétní instrukce, jak vést intervenci, poradenský nebo terapeutický proces v závislosti na specifikách viktimizace. Je srozumitelné, že intervence v případech domácího násilí vyžaduje poněkud jiné přístupy než poradensko-terapeutický proces v případě sexuálního zneužívání. Lze však dovodit obecná doporučení pro efektivní intervenci s maximálním významem pro oběť a to⁴⁵:

- v kontaktu s reviktimizovanou obětí je nutné postupovat pomalu a trpělivě;
- oběť musí mít prostor pro vyjádření svých emocí;
- záleží na ni, v jakém pořadí bude o svých viktimizačních zážitcích hovořit;
- normalizovat aktuální problémy a pocity oběti;
- stimulační otázky by měly usnadňovat přechod k pochopům kognitivní restrukturalizace;
- pracovat na posilování iluze kontroly;
- používat strategii malých, drobných krůčků;
- posilovat pocit vlastní hodnoty a sebevědomí;
- stimulovat samostatnost a nezávislost mnohočetné oběti, tak aby zvládla nároky běžného života.

⁴⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 69

Na závěr lze konstatovat, že i reviktimizované oběti mají dobrou šanci na návrat do plnohodnotného všedního dne. Pro úspěšnost odborné pomoci, ať už jde o intervenci, poradenské či terapeutické programy, je vždycky důležité, když reviktimizovaná oběť má oporu ve svém nejbližším okolí. Spolehlivý přítel či přítelkyně, podporující rodiče či naopak děti jsou tím nejlepším protektivním (ochranným) faktorem, který výrazně facilituje (usnadňuje) snahu odborníků⁴⁶.

1.7 Jednání s obětí⁴⁷

Kontakt s člověkem, kterého postihla tragická událost, vnímáme obvykle jako náročnou stresující záležitost a uvědomujeme si, že to, co se přihodilo, již nelze vzít zpět. Často ani lidé v nejbližším okolí oběti neví, jak se k bolesti druhého člověka správně postavit. Je vhodnější dělat, jakoby se nic nestalo, a nemluvit o traumatizujících okamžicích, anebo je lépe se ke kritické události navracet? Nejistotu a pochybnosti o tom, jak se chovat, prožívají i profesionálové, kteří se s oběťmi trestných činů setkávají při výkonu pracovních či služebních povinností. Sdělování nepříjemných zpráv, první kontakt s obětí či následný výslech poškozeného představují situace, kdy je zapotřebí citlivě volit správný psychologický přístup.

Obecně lze pro takový přístup využít **čtyři důležité zásady:**

Informace

Ve všech mezinárodních dokumentech zaměřených na oběti trestných činů je na prvním místě zmiňováno právo na informace. V řadě zemí jsou přijímána odpovídající legislativní opatření, podle kterých jsou orgány činné v trestním řízení povinny informovat oběti:

- o jejich právech,
- o průběhu trestního řízení ve všech jeho stádiích,
- o programech a možnostech pomoci a péče včetně jejich dostupnosti.

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 69

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 156-157

Bezpečí

Přírozeným důsledkem trestného činu je narušení pocitu bezpečí a strach oběti z toho, že by se mohl trestný čin opakovat. Policie i další články působící v trestním řízení by měly přispívat k obnově pocitu bezpečí jak psychologickými prostředky (např. vysvětlit nepravděpodobnost opakovaného útoku, doporučit přítomnost přátel, poradit vhodné bezpečnostní zařízení pro zajištění bytu), tak fakticky, tj. zajištěním maximálního bezpečí oběti v průběhu trestního řízení i v době po propuštění pachatele na svobodu. K tomu patří i povinnost chránit oběť nebo svědka před zastrašováním.

Důvěra

Je třeba mít na mysli, že oběť trestný čin nespáchala, přesto se v průběhu jeho vyšetřování občas setkává s příznaky nedůvěry ke své osobě. Pocit, že ji není důvěřováno, vzniká nejčastěji v důsledku nevhodně vedeného dotazování. Vyšetřovatel nebo soud se například táže na věci, které s vlastním činem přímo nesouvisejí. Zejména u otázek, které míří do soukromých a intimních sfér, je třeba zvážit jejich nezbytnost. Vždy je nutné objasnit oběti, proč je pro věc důležité, aby se k takovým otázkám vyjádřila. Větší důraz na ochranu soukromí oběti by měl být samozřejmostí. V právně vyspělých zemích je obvyklé, že bez souhlasu oběti nelze zveřejnit žádné důvěrné informace, zakládající možnost její identifikace na veřejnosti.

Empatie

Při jednání s oběťmi je třeba usilovat o dostatečnou empatii. Tato zásada se může pro svou samozřejmost jevit jako nadbytečná, praxe však často svědčí o opaku. Schopnost vcítit se do oběti je důležitá i pro objasňování a vyšetřování jednotlivých případů. Proč oznamuje oběť trestný čin až po delší době? Předstírá poškozený trestný čin, či nikoli? Na podobné otázky může empatické uvažování nabídnout pravděpodobnou odpověď. Proto je snahou seznamovat pracovníky policie a justice s aktuálními poznatky z viktimologie. Např. ve Velké Británii jsou zaváděny i povinné psychologické výcviky, usilující o rozvoj empatických schopností.

Z mých praktických zkušeností v rámci poradny občanského sdružení pro pomoc obětem trestných činů v ČR „Bílý kruh bezpečí“ je prvotní kontakt a způsob jeho vedení zásadní pro další intervenční pomoc a především pro relativně včasné vzpamatování se oběti, jak po stránce psychické tak fyzické.

V roce 2007 jsem absolvoval interní výcvik „Bílého kruhu bezpečí“ mimo jiné v oblasti krizové intervence. Velký důraz zde byl kladen na jednání s obětí v akutním stavu těsně po činu. Napadení pachatelem je traumatická událost, která se vymyká běžné zátěži, na níž je lidská psychika vystavěna. Radikálně zraňuje psychickou integritu, protože zásadně mění např.:

- ❖ životní situaci;
- ❖ způsob, jakým prožíváme vztahy s druhými lidmi;
- ❖ vztah k vlastnímu tělu a k fyzické existenci;
- ❖ vnímání vlastních možností ovlivňovat a kontrolovat svůj život.

Jestliže nejsou taková psychická zranění včas a správně ošetřena, mohou v dalším životě oběti vzniknout různé tělesné psychické i sociální potíže či poruchy. Důležitou roli hraje již doba těsně po kritické události, neboť právě v tomto čase jsou oběti značně sugestibilní a současně velmi fragilní (křehké). To je také důvod, proč se v poslední době intenzivně rozvíjí tzv. psychologie neodkladné péče. Přitom se rozlišují dvě oblasti: první psychologická pomoc a dále terapie akutního traumatu. Psychologická první pomoc probíhá přímo na místě tísne a poskytují ji přivolaní psychologové, ale také ostatní profesionálové na místě, jako lékaři, policisté nebo další členové záchranných složek. Terapie akutního traumatu je již věcí specialistů (psychologů, psychoterapeutů) a může začít zhruba dva dny po incidentu či v průběhu několika navazujících týdnů. V obou případech se sledují stejné cíle-psychická stabilizace oběti a zmírňování stresových stavů a příznaků⁴⁸.

Těsně po kritické události se oběti nacházejí ve stavu šoku, jsou psychicky „rozházené“, jejich psychika je roztržštěná (tzv. fragmentalizace) a to, co se stalo nemohou uchopit. Ztratily půdu pod nohama. Z pohledu traumatizovaných osob jde tedy nejdříve o to, ukončit či odvrátit jejich pocit totální bezmoci, vydání napospas nějaké přetrvávající hrozbě. Do prožívání postižených osob by se měl co nejdříve vrátit pocit bezpečí, a to jak ve smyslu vnější jistoty (už mi nic nehrozí), tak vnitřní jistoty (mám možnost se sám rozhodovat a jednat). Obnova iluzí kontroly je základem pochodů stabilizace. Úkolem poradců či jiných profesionálů z pomáhajících profesí je podpořit oběti v jejich pokusech o psychickou stabilizaci, která je stejně důležitá jako

⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 131

zajištění oběti po stránce tělesné (např. základní ošetření, poskytnutí teplého oblečení atd.)

Psychologická první pomoc se opírá o **tři základní prvky**⁴⁹:

- informace;
- intervence;
- identifikace rizikových osob.

Pro poskytování psychologické podpory je dobrým praktickým vodítkem orientačně odhadnout „typ“ oběti. Pro úvahy o možné psychologické podpoře je rozhodující reakce oběti na trestný čin a jak oběť reaguje na prožité trauma. Konkrétně jde o to vnímat, zda působí oběť svým projevem jako odevzdaná, pasivní, slabá a bezbranná či naopak je sice zasažena otřesným zážitkem, ale má chuť se mu postavit, něco s tím udělat. První skupinu představují oběti s převážně pasivním přístupem k prožitému traumatu neboli „slabé oběti“. Druhý typ či skupinu můžeme orientačně charakterizovat jako oběti s převážně aktivním přístupem k věci neboli „silné oběti“.

Psychologická podpora se řídí tím, o jaký typ klienta jde. U silné oběti s převahou aktivního přístupu je jádro účinného působení psychologa zřejmé: posiluje chuť oběti se s traumatem poprat a společně hledají, kam a kterým směrem energii účelně upřít. Taková oběť už ví, že se minulost nedá změnit, přijímá svou otřesnou zkušenost jako fakt, se kterým se musí naučit žít. S psychologem chce probrat starosti a problémy, které ji spáchaný čin vnesl do života.

Typ „slabých“ obětí s pasivním, odevzdaným přístupem k věci představuje výrazně obtížnější úkol. Jedná se o osoby, které často zlomily hůl nad spravedlností, lidmi i světem. Mají pocit, že je vše ztraceno a ve své sklíčenosti a úzkosti mohou být někdy i agresivní. U slabých obětí se psychologická podpora zaměřuje na povzbuzení skomírající chuti do života, obnovení základních životních iluzí, které rozbil trestný čin. Jde zejména o iluzi zdravého světa (svět je celkem přehledné místo, kde funguje řád, pořádek a spravedlnost) a o iluzi kontroly (normální člověk má věci pod kontrolou, sám si rozhoduje o svém osudu a když se chová rozumně, nemůže se mu nic zlého stát).

⁴⁹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 131-132

Rekonstrukce ztracených iluzí je prvním krokem k návratu do aktivního a nezávislého života⁵⁰.

Dílčí závěr:

V této první kapitole jsem se věnoval procesu zraňování a poškozování jedince vlivem trestného činu. Na základě získaných poznatků z právního odvětví jsem popsal postavení oběti v současném právním systému a následně přehled jednotlivých práv, které jí nabízí právo České republiky. Dále jsem se již z hlediska psychologického poznání věnoval popisu primární a sekundární viktimizace, reviktimizace a fenoménu mnohočetné oběti. Závěrem je popisováno jednání s obětí, které je z mých praktických zkušeností, v rámci poradny občanského sdružení pro pomoc obětem trestných činů v ČR „Bílý kruh bezpečí“ (prvotní kontakt a způsob jeho vedení), zásadní pro další intervenční pomoc a především pro relativně včasné vzpamatování se oběti, jak po stránce psychické tak fyzické.

⁵⁰ Manuál pro dobrovolníky Bílého kruhu bezpečí, Praha: BKB, 2005, s 110-112

2. TRESTNÝ ČIN A OBĚŤ

2.1 Ukazatele ovlivňující dopad trestného činu na oběť

Ve svém prožívání je každý člověk velmi rozdílný a reaguje jinak na pozitivní zprávy, události, jinak na stresové nebo krizové situace. Bezesporu můžeme hovořit o tom, že zásah oběti trestným činem je jistě událostí, která si zaslouží naši pozornost.

Dopad trestného činu na oběť problémově směřuje k primární viktimizaci (viz. podkapitola 1.3) a jejím následkům na kvalitu dalšího života. Z předvědecké zkušenosti je známo, že reakce oběti na trestný čin jsou rozmanité a často také překvapivé pro okolí. Ve skutečných kriminálních případech se vyskytují veškeré představitelné varianty: od intenzivních následků zřetelně patrných i laickému okolí, až po absenci byť sebedrobnějších pozorovatelných změn v individuálním výrazovém vzorci poškozené osoby. Vědecké zkoumání toho, jak se kriminální čin promítá do chování a prožívání oběti v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě, je v současné době orientováno především na popis a klasifikaci vyskytujících se jevů. Přitom se prosazuje tendence maximálně detailně popsat specifické důsledky konkrétních druhů trestných činů na oběť. Tomu odpovídají i nově zaváděné pojmy jako např. „syndrom sexuálně zneužitého dítěte“, trauma znásilnění, syndrom týrané ženy apod.⁵¹

Dopad trestného činu na oběť závisí na třech skupinách faktorů, kterými jsou previktimní faktory (např. osobnost, aktuální životní situace), dále parametry a okolnosti především primární viktimizace a postviktimní události. Za vůbec nejdůležitější prediktory dopadu trestného činu na oběť jsou považovány:

- ✓ previktimní osobnost,
- ✓ okolnosti trestného činu,
- ✓ reakce nejbližšího okolí.

Previktimní osobnost⁵²

Na obecné úrovni jde o celkem triviální, neobjevné konstatování, neboť osobnostní založení jedince vždy určuje závažnost všech prožívaných situací. Konkrétní viktimologické poznatky však v mnohém vyvracejí hypotézy selského rozumu.

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 24

⁵² ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 125-126

V dalším popisu se zaměřím na dva zkoumané osobnostní aspekty a to: iluze kontroly a deklarovaný cynismus.

- **Iluze kontroly**

Zvýšená pravděpodobnost devastujících a přetrvávajících následků trestného činu se vyskytuje u těch jedinců, kteří se vyznačují zvláště zbytnělou iluzí kontroly. Domnívají se, že mají svůj život zcela pod kontrolou a že jsou připraveni obstát v každé situaci. Podle některých autorů trpí tzv. „univerzálním pocitem nezranitelnosti“, pěstují si vnitřní mentální postoj „mně se to nemůže stát.“. Zřejmě právě proto bývají pak faktem trestného činu hluboce psychicky zasaženi, jeho zpracování totiž vyžaduje rekonstrukci nosných kognitivních map. Rozsah faktické primární újmy při tom není určující a i při relativně malé újmě se u nich projevují výrazné následky (neschopnost odpoutat se myšlenkově od prožitého traumatu, paranoidní vnímání bagatelních, neškodných situací).

- **Deklarovaný, nepravý cynismus**

Tímto se míní okázalá a předstíraná lhostejnost k emocionálně nabitým podnětům a situacím, které obvykle u každého jedince spouští silné citové pohnutí. Zdá se, že jedinci, kteří se obávají projevit své autentické pocity a stylizují se do role psychicky robustních siláků, které nic nevyvede z duševní rovnováhy, se hůře vyrovnávají s vlastní viktimizací. prudké a přetrvávající následky trestného činu u těchto osob pak bývají pro okolí velkým překvapením. Ze suveréna, kterého okolí takto vnímalo, se stává labilní poraněná bytost s málo předvídatelnými projevy chování.

Ze své praxe a jednotlivých případů mohu konstatovat, že se s následky trestného činu vyrovnávají lépe tzv. „poučené oběti“. Jedná se o osoby, které disponují alespoň základními znalostmi v oblasti viktimizace trestným činem. Konkrétně mohu uvést případ pokusu o znásilnění mladé dívky. Tato velmi ráda sledovala v televizi „americké detektivky“ a i přesto, že si byla vědoma nereálnosti některých postupů a scén, jedna z nich ji pomohla chovat se v určité krizové situaci racionálně a zbytečně nezpanikařit. Při jednom z večerních návratů do svého domova byla přepadena neznámým násilníkem, který ji brutálně zezadu napadl a chtěl na ni vykonat bezodkladně soulož. Tato dívka se snažila pachatele slovně uklidnit, tzv. získávala čas pro pozorování a zapamatování si důležitých detailů jeho postavy, oblečení. Po zklidnění celé situace ho

vyzvala, že vše bude mnohem lepší v jejím bytě, kde bydlí sama a má příjemné prostředí. Zcela nečekaně ho vzala za ruku a vedla ho do „bezpečného“ osvětleného prostoru. Tento mladík byl jejím počínáním zcela konsternován, takže si vůbec neuvědomil možné riziko odhalení. Jakmile dívka přišla ke vchodovým dveřím panelového domu, zničehonic zazvonila na několik zvonků současně a spustila velký křik. Pachatel se dal na útěk, sousedé ihned zavolali policii a ta díky perfektnímu popisu pachatele tohoto dopadla ještě té noci.

Okolnosti trestného činu⁵³

Výzkumy, ale i zkušenosti z péče o oběti naznačují, že klíčovou roli pro výsledný dopad trestného činu mají následující okolnosti:

- stupeň či míra násilí ukrytého v kriminálním činu,
- stupeň či míra ponížení či pošpinění oběti,
- hodnocení vlastního chování v průběhu činu,
- chování ostatních na místě incidentu.

Násilí ukryté v chování pachatele rozhoduje o hloubce emocionálních poranění u oběti. K tomu je však třeba doplnit, že zde nevystačíme s běžnou představou násilných trestných činů podle trestního práva. I vloupání do bytu je z pohledu oběti prožíváno jak násilný trestný čin, přesněji řečeno jako nepřímé násilí proti jeho osobě! Pohled oběti je prostě jiný a vysvětluje, proč emocionální rány neodpovídají vždy očekáváním logického úsudku alespoň v tom, jak souvisí s fyzickým zraněním či materiální újmou.

Například u obětí násilného přepadení se emocionální újma neřídí závažností fyzického zranění. I lehké ublížení na zdraví může spustit silné psychické problémy, není výjimečné, když z účastníků nebezpečné situace emocionálně strádají ty osoby, které vyvázly bez fyzického zranění a „pouze“ přihlížely utrpení druhých.

Rovněž výzkumy obětí vloupání do bytu naznačují, že konečný dopad trestného činu na oběť nekopíruje rozsah materiální újmy, spíše než na velikosti majetkových ztrát záleží na jiných okolnostech činu, např. zda byly odcizeny předměty, které měly

⁵³ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 25-27

pro majitele vysokou psychologickou hodnotu. Za největší problém považuje mnoho obětí vloupání svůj vnitřní pocit, že někdo neznámý svévolně vnikl do privátní osobní zóny a slídlil v prostorech, které osoba doposud považovala za místo svého absolutního bezpečí.

U trestných činů obsahujících kontaktní násilí se uplatňují i dějové charakteristiky činu. Jak se trestný čin odehrál a k čemu v jeho průběhu došlo, má podstatný význam pro jeho následné zpracování v mysli oběti. Konkrétně lze poukázat na negativní efekt maket či napodobenin zbraní. Pozdější zjištění oběti, že vjem ohrožení a pocity bezmoci a vydání útočnickovi napospas byly spuštěny klamem, je velmi zatěžující a komplikuje proto vyrovnání se s traumatem. Důsledkem je těžké emocionální zranění (sebeobviňování, stud, kolísání mezi agresí a rezignací).

Další pro oběť podstatnou okolností je způsob, jakým reagovala na signály nebezpečí. Tento aspekt se výrazněji uplatňuje zejména u obětí loupežných přepadení. Obecně lze způsob reagování oběti na signály nebezpečí v situaci loupežného přepadení rozdělit do tří skupin:

- ❖ agresivně reagující oběť,
- ❖ pasivně reagující oběť,
- ❖ racionálně reagující oběť.

Agresivně reagující oběť spontánně a bez rozmyšlení volí střet s útočnickem, a to bez ohledu na eventuelní rizika.

I **pasivní oběť** reaguje spontánně-ovšem ochrnutím, není schopna v náhlé situaci těsně přesně vnímat ani racionálně kalkulovat, je psychicky ochromena, je ve vleku situace a pachatele, bez promyšlení vyhoví jeho pokynům. Později není zpravidla schopna si rozpomenout na průběh přepadení.

Racionálně reagující oběť se chová tak, jako by byla na situaci mentálně připravena. Výsledné jednání je produktem kritické, racionální analýzy situace a může mít různé konkrétní podoby (obstrukce při plnění pachatelových pokynů, pokus o útěk do bezpečí i obranný útok proti pachatelovi).

Závažnější následky trestného činu shledáváme obvykle u obětí s pasivní reakcí na nebezpečnou situaci, tedy u těch napadených, kteří v podstatě nereagovali, zůstali zcela ve vleku situace a mají subjektivní pocit, že v tu chvíli nastalo v jejich mysli duševní vakuum. Ještě dlouho po činu trpí úporným strachem, nespavostí, poruchami pozornosti, nejsou schopni navštěvovat místa připomínající traumatickou událost apod.

Celkem srozumitelnou přítěžující okolností pro oběť je lhostejnost ostatních na místě činu. Je-li oběť napadena na veřejném místě v přítomnosti náhodných svědků, aniž by někdo z nich učinil pokus o záchranu či vysvobození, roste pravděpodobnost pustošivého dopadu na napadeného.

Příklad chování mohou opět dokumentovat např. na případu dvaadvacetiletého mladíka, který chtěl na místě zjednat pořádek a málem tento hrdinský čin zaplatil životem⁵⁴: Senát Krajského soudu vynesl v pondělí 5.1. 2009 verdikty v případu loňského incidentu ve Strakonících, který začal hajlováním a skončil málem smrtí mladého muže. Před soudem se ze svého chování zpovídali tři mladíci, nad kterými vynesli soudci tresty. Dvacetiletý Lukáš Vorobel dostal 12 let, dvaadvacetiletý Martin Vachta tři roky. Třicetiletý Jiří Polák bude ve vězení jeden rok. Lukáše Vorobela obžaloba vinila z toho, že loni 10. května na strakonické křižovatce ulic Ellerova a U Náhonu vykřikoval spolu se svým komplicem Martinem Vachtou nacistická hesla „Sieg Heil“ a „Židi do plynu“ a oba zvedali pravici. Poté, co je okřikl dvaadvacetiletý Jakub Štěrbík, ho Vorobel po krátkém konfliktu bodl útočným nožem zezadu do krku. Na pomoc těžce zraněnému přispěchal kamarád Stanislav Vodička, kterého pak nožem napadl Vachta. Vodička utrpěl lehká zranění, Štěrbíka zachránil jen rychlý zásah lékařů. Po útoku ochrnul a i po několikaměsíční rehabilitaci je stále v pracovní neschopnosti.

Vorobelovi, který byl obžalován z pokusu o vraždu a z podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka, hrozilo až patnáct let vězení. Vachtovi za ublížení na zdraví, nedovolené ozbrojování a už zmíněný rasově motivovaný trestný čin až pět let vězení. Kromě extremistických projevů, kterých se oba dopustili na veřejnosti, mají na těle vytetované nacistické znaky. Vachta například symbol SS a Vorobel vypálený hákový kříž.

⁵⁴ <http://www.novinky.cz/clanek/158019-soud-ulozil-tresty-za-hajlovani-a-napadeni-mladika.html> 15.1. 2009

Z propagace nacismu obžaloba vinila i třetího muže, třicetiletého Jiřího Poláka, který údajně s Vorobelem křičel nacistická hesla měsíc před projednávaným incidentem. I jemu teoreticky hrozilo až pět let vězení.

Vorobel i Vachta u soudu dříve tvrdili, že nehajlovali a že byli Štěrbíkem napadeni. Útok nožem ovšem Vorobel nepopřel. „Svého činu lituji. Na celý večer si pamatuji jen útržkovitě, protože jsem byl opilý,“ vypověděl.

Jakub Štěrbík u soudu bez okolků přiznal, že po slovních výzvách, aby oba obžalovaní „neřvali a jestli vlastně ví, co říkají“ je pak oba udeřil pěstí. „Podobné chování nesnáším. Strhl jsem Vorobela na zem. Pak jsem se zeptal, co by dělali, kdybychom byli cikáni, a pak jsem už dostal tu ránu,“ řekl Štěrbík.

Později přiznal, že pokud by tušil, jak konflikt dopadne, už by se stejně nechoval. „Za normálních okolností bych do toho ale šel znovu,“ doplnil. Jeho hlavním přáním je nyní úplné uzdravení. „Už chodím, ale nemohu sportovat, pracovat a kvůli snížené citlivosti pravé ruky ani psát,“ dodal mladík. Vorobel se mu ještě v soudní síni z očí do očí omluvil.

Jeden z otřesných příběhů dnešní doby, jak bych se zachoval já? Toto je otázka pro každého z nás a já osobně jsem přesvědčen, že je dobré i nad takovými věcmi přemýšlet.

Reakce nejbližšího okolí⁵⁵

Podpora nejbližšího okolí v době těsně po činu může výrazně ovlivnit návrat oběti do všedního života. V zásadě je zcela postačující, když se v okolí oběti vyskytuje důvěryhodná osoba, která je připravena doprovázet oběť na její cestě k uzdravení. To ovšem předpokládá, že rodina a blízké osoby skutečně ví, co oběti pomáhá, a co ji naopak škodí. Snad nejčastěji se vyskytujícím problematickým chováním okolí je strategie ignorování faktu trestného činu.

⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 128-129

Okolí pak komunikuje s obětí, jako by se nic nestalo, vyhýbá se hovoru o bolavých místech a vybízí ji k tomu, aby na kritický incident konečně zapomněla. Tato strategie však blokuje přirozené mechanismy vyrovnání se s traumatem.

Pro kontraproduktivní strategie zacházení s obětí trestného činu jsou typické dva mylné mýty:

- oběť musí co nejdříve na vše zapomenout, proto je třeba se k ní chovat, jakoby se nic nestalo;
- oběť je „nemocný“ člověk, vyléčí ji odpočinek, klid (myšlena nečinnost) a farmaka.

Přesný opak je pravdou. Oběť nikdy zcela nezapomene na trestný čin a na návrat do všedního života nemůže pasivně čekat. Do zhojení utržených ran musí investovat svou vlastní mentální energii. Vše nasvědčuje tomu, že ještě v době po činu existují vhodné časové úseky, ve kterých lze utlumit devastující dopad traumatizujících a škodlivých okolností činu.

Za nejcitlivější považujeme následující okamžiky:

- bezprostřední doba po událost, než jde oběť poprvé spát,
- interval zhruba 3 dnů od okamžiku, kdy vstoupil incident do vědomí a běží jeho „ukládání“ v mysli,
- návrat z nemocnice,
- ukončení eventuální pracovní neschopnosti a s tím spojený návrat k všednímu dni, na pracoviště.

2.2 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha⁵⁶ (PTSD – Posttraumatic Stress Disorder), jinak také nazývána jako reakce na závažný stres, vzniká jako reakce na traumatickou událost.

⁵⁶ <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/198071-posttraumaticka-stresova-porucha> 25.1. 2009

Postižený opakovaně prožívá událost v myšlenkách, snech a fantaziích a vyhýbá se místům a situacím, ve kterých k události došlo.

Porucha se často projevuje poruchami spánku, soustředění nebo úlekovými reakcemi. Současně s PTSD se může vyskytovat i deprese, generalizovaná úzkostná porucha, obsedantně kompulzivní porucha, agorafobie (strach z otevřených prostranství), depersonalizace nebo různé závislosti. Rozlišuje se akutní reakce na stres (příznaky trvají méně než 3 měsíce) a chronická PTSD (příznaky trvají déle než 3 měsíce).

Ke vzniku posttraumatické stresové poruchy může dojít následkem situací ohrožujících postiženého nebo jeho blízké (např. válka, povodeň, požár, těžký úraz, autonehoda, znásilnění, únos, život ohrožující choroba) nebo v důsledku změn v mezilidských vztazích a sociálních rolích (ztráta zaměstnání, nevěra partnera, rozvod).

Pro účely mé diplomové práce se budu dále zabývat posttraumatickou stresovou poruchou u obětí kriminálního násilí a pro začátek zmíním příspěvek přednesený na 2. mezinárodní konferenci v Průhonicích 21.-24. dubna 1999 „East-West“ s hlavními tématy sexuální zneužívání dětí, sexuální násilí a posttraumatický stresový syndrom.

Zhruba u 40% obětí trestných činů dochází ke vzniku symptomů posttraumatické stresové poruchy. Které faktory je ovlivňují, zda v konkrétním případě dojde či nedojde k rozvoji PTSD? Trestný čin obvykle představuje pro oběť silný a otravný zážitek. Následný vznik PTSD proto není ničím neobvyklým. Považujeme proto za normální takovou situaci, kdy se u oběti loupežného přepadení, znásilnění či telefonního teroru rozvinou příznaky PTSD, stejně tak je však normální, když se u oběti žádná PTSD neobjeví.

Dopad trestného činu na oběť problémově směřuje k primární viktimizaci a jejím následkům na kvalitu dalšího života oběti. Vědecké zkoumání toho, jak se kriminální čin promítá do chování a prožívání oběti v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě, je v současné době orientováno především na popis a klasifikaci vyskytujících se jevů. Přitom se prosazuje tendence maximálně detailně popsat specifické důsledky konkrétních druhů trestných činů na oběť⁵⁷.

⁵⁷ Manuál pro dobrovolníky Bílého kruhu bezpečí, Praha: BKB, 2005, s 115-116

Dále budu čerpat z vysokoškolské učebnice „Forenzní psychologie“⁵⁸, kterou sestavila Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc., která je přední odbornicí v oblasti erudované péče poskytované obětem trestných činů.

Nebezpečné situace ohrožující zdraví a životy lidí přesahují rámec běžné a subjektivně pochopitelné zkušenosti. Je obtížné se s nimi racionálně a emocionálně vyrovnat. Proto i výkonní pracovníci profesionálních týmů mohou prožívat krizovou situaci obdobně tíživě jako oběti. Ačkoli jsou na tyto situace odborně i mentálně připravováni, může se i u nich rozvinout komplex různých problémů, označovaný jako PTSD. Záludnost poruchy spočívá v tom, že rozmanité příznaky mohou propuknout až po delším časovém úseku od prožití krize. Posttraumatická porucha vzniká jako zpožděná anebo protahovaná odezva na otřesné katastrofické zážitky.

Od poloviny 80. let 20. stol. je problematika extrémních stresorů a jejich důsledků na lidskou psychiku intenzivně zkoumána. Pozornost se soustřeďuje na rozpoznání takových situací, které zpravidla dají zabrat každému normálnímu, duševně odolnému a stabilnímu jedinci. Tím je také řečeno, že posttraumatické stresové potíže nejsou záležitostí změkčilých, křehkých či jinak labilních jedinců. Váže se pouze k takovým okolnostem, které otřesou i duševně zdravým a silným člověkem. Hlavní charakteristika PTSD zní: jde o normální reakce na nenormální situaci. V tomto smyslu se jedná o srozumitelnou a celkem běžnou, nikoli však nutnou reakci na situaci, kterou většina lidí vnímá jako „ránu osudu“ neboli trauma.

Nejde však o libovolnou stresovou či zátěžovou situaci. Traumatické události plodící poststresové reakce jsou výjimečné a specifické. Jejich **specifičnost** je vymezena dvěma **znaky**:

- **moment ohrožení fyzické integrity anebo života;**
- **překročení rámce obvyklé lidské zkušenosti.**

První znak registruje nebezpečnost situace, reprezentuje v podstatě objektivní a všeobecně srozumitelné kritérium. Jde o takovou krizi, která v sobě nese zřejmou pravděpodobnost náhlého poškození zúčastněných osob na zdraví, eventuálně i možnost ztráty života. Pro propuknutí posttraumatických potíží přitom není rozhodující, zda se

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 130-135

ohrožení vztahuje přímo k vlastnímu zdraví a životu, anebo zda je dotyčná osoba pouze v roli svědka utrpení druhých. Dokonce se zdá, že pravděpodobnost následných psychických potíží je větší u těch osob, které incidentu pouze asistovaly.

Formulace druhého znaku vychází z poznatků viktimologie a postihuje psychologický dopad krizové události na duševní stabilitu a integritu jedince. Co rozumíme výrokem, že událost přesahuje obvyklou lidskou zkušenost? Je tím míněno, že vedle momentu nebezpečnosti zahrnuje traumatická událost i moment šokujícího nepříjemného překvapení. Traumatická událost je vnímána jako krize a prolamuje obranné mechanismy osobnosti. Protože je z pohledu jedince svévolná, neočekávaná, nenadálá a racionálně nepochopitelná, bortí základní životní iluze, ze kterých bezděčně čerpáme síly pro plnohodnotný život. Jde zejména o:

◆ **Iluzi omnipotence⁵⁹**

Kritická událost frustruje potřebu seberealizace, bortí iluzi, že svým konáním ovlivňuje průběh událostí, že každou situaci lze konec konců vyřešit vlastním přičiněním a bez setkání se smrtí. Likviduje např. naše vnitřní přesvědčení, že chováme-li se rozumně a obezřetně, nemůže se nám nic zlého přihodit. Důsledkem je pocit naučené bezmocnosti, cítíme se slabí a zranitelní.

◆ **Iluze důvěry v druhé**

Kritická událost frustruje potřebu bezpečí, bortí iluzi, že svět je celkem přehledné a spravedlivé místo, že má svůj řád a že druhým je možné důvěřovat, alespoň pokud jde o nedotknutelnost zdraví a života. Důsledkem je ochromení schopnosti důvěřovat, události kolem nás se jeví jako nepředvídatelné a iracionální. Za takové extrémně traumatické události jsou pokládány především následující situace:

- přírodní katastrofy (např. povodně, zemětřesení),
- velké nehody zaviněné lidmi (letecké havárie, požáry, řetězové nehody vozidel),
- úmyslně způsobená neštěstí (teroristické pumové útoky, masakry, mučení).

Z osobního kontaktu s oběťmi trestných činů, u kterých se rozvinula PTSD a vyhledaly odbornou viktimologickou intervenci, mohou konstatovat, že v mnoha

⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: Forezní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 133

případech jde o závažné psychické narušení, které podstatným způsobem zhoršuje kvalitu života a v konečném důsledku má negativní dopad i na okolí postiženého.

Dopad trestného činu na oběť je vždy individuální. Zlomový, rozhodující vliv na vznik PTSD má především dění, které se odehrává v době po spáchání trestného činu. Reakce profesionálů i privátního okolí je totiž jediný faktor, který můžeme spolehlivě a programově ovlivňovat ve prospěch oběti. Výše popsané faktory jako previktimní osobnost a okolnosti trestného činu se z pochopitelných důvodů vymykají kontrole.

Vzniku PTSD lze předejít, předpokládá to⁶⁰:

1. správnou a včasnou podporu v privátním okolí,
2. eliminování rizik sekundární viktimizace,
3. včasnou odbornou – viktimologickou – intervenci.

Odborná viktimologická intervence musí však být přizpůsobena aktuálním potřebám oběti, neboť poškození představují podle mnou získaných zkušeností v poradně „Bílého kruhu bezpečí“ specifickou skupinu vyžadující individuální programy psychologické péče.

2.3 Syndrom oběti⁶¹

Jestliže se normální jedinec stane obětí trestného činu, v jeho chování a prožívání dochází ke krátkodobým a dlouhodobým změnám bez ohledu na to, jakým trestným činem byl viktimizován. Tyto změny bývají označovány jako syndrom oběti. V poslední době se viktimologie zabývá také zvláštnostmi viktimizace u vybraných druhů zločinů. V této souvislosti se hovoří o komplexu změn v chování a prožívání, které jsou typické právě pro určitý typ viktimizace. V současné době jsou velmi erudovaně popsány zejména následující syndromy:

- syndrom oběti znásilnění;
- syndrom týrané ženy;
- syndrom týraného a zneužívaného dítěte.

⁶⁰ Manuál pro dobrovolníky Bílého kruhu bezpečí, Praha: BKB, 2005, s 121

⁶¹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 36-42

Trauma znásilnění

Obecně lze následky znásilnění pro oběť, která přežila rozdělit do dvou skupin, a to na: bezprostřední, odehrávající se těsně po činu a na dlouhodobé, které charakterizujeme jako posttraumatickou stresovou poruchu.

Bezprostřední následky reprezentují akutní reakci na silný stres. Poznatky o chování, následujícím bezprostředně po činu, jsou velmi důležité, protože se o ně zajímá policie i soud a přihlíží k nim při právním posouzení činu. Bezprostřední chování znásilněné oběti těsně po ukončení útoku ze strany pachatele záleží do značné míry na charakteristikách činu. Ačkoliv toto sdělení působí celkem triviálně, bývá v soudních síních bohužel často ignorováno. Při právním posuzování věci se nositelé práva pozastavují nad tím, jak se oběť zachovala (přijetí cigarety od pachatele, společná jízda v autě apod.) a přikládají jejímu chování mylný význam. Přitom při deliktech vztahového typu (manžel, přítel, kamarád) a dále tam, kde cizí pachatel použil perverzní či mučivé sexuální praktiky, je taková zdánlivě smírná reakce oběti z psychologického pohledu normální, přirozenou reakcí na prožitý stres.

Dlouhodobé následky jsou u obětí znásilnění spíše pravidlem než výjimkou. Výzkumy potvrzují, že většina obětí reaguje na znásilnění různými psychickými potížemi, které postupně odeznívají v intervalu dvou let, část obětí je nucena vyhledat odbornou péči. V USA obnáší průměrná délka terapie znásilněných dobu 5 let⁶². Úzká menšina poškozených je znásilněním natolik stresována, že trpí **presuicidálním syndromem**⁶³ (*porucha pudu sebezáchovy předcházející sebevražednému jednání, komplexní krizový pocit, že další životní možnosti, vztahy a hodnoty již nejsou perspektivní*), podle pramenů z USA se vzácně vyskytují i pokusy o sebevraždu.

Syndrom týrané ženy

Takto pojmenovaný syndrom se vztahuje k domácímu násilí a skládá se z poměrně bohaté mozaiky různých projevů, v konkrétním případě mohou být některé symptomy zvýrazněny, jiné naopak ustupují do pozadí. Mezi nejčastější určitě patří:

- setrvávání v blízkosti agresora, útky a opakované návraty k němu;
- strach z reakcí násilné osoby;
- rozsáhlé oslabení oběti ve fyzickém, psychickém a emocionálním ohledu;

⁶² RESICK, PA.: Victims of sexual assault, Victims of Crime, London: Sage Publications, 1990

⁶³ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/presuicidalni-syndrom>

- iluze přetrvávajícího vztahu;
- stud ze zveřejnění;
- obavy o ztrátu dětí;
- sociální izolace a obavy ze ztráty sociálně ekonomické úrovně.

V počátečních fázích je oběť projevy násilí ze strany blízkého člověka zaskočena, neutralizuje je pomocí různých mechanismů manipulace s realitou. V další fázi získává zkušenost, že nemůže násilí kontrolovat a to vede ke ztrátě aktivity a motivace hledat řešení, objevuje se ztráta sebevědomí, emocionální deficity (sklíčenost, apatie) a také kognitivní distorze (je to normální, nikdo mi nepomůže...).

Syndrom týraného a zneužitého dítěte

Poškození dítěte v důsledku zneužívání může být velmi rozmanité, ale nejvíce pozornosti je věnováno psychickým následkům, které jsou shrnovány do **čtyř dimenzí**⁶⁴. **První dimenze** je označována jako traumatická, zraňující sexualizace a vztahuje se k nápadnostem na rovní sexuálního chování. Protože zneužívané dítě je blokováno osvojení si sexuální normy, vyskytují se u něj úchytky směrem k extrémnímu chování ve směru nadměrné, potlačené i kvalitativně posunuté sexuality. K častým důsledkům zneužívání proto patří vyhýbání se sexuálním kontaktům až do stupně fobických reakcí, předčasná sexuální vyzrállost, promiskuita, prostituce, ale i agresivní sexuální projevy či dysfunkce.

Druhá dimenze představuje emocionální důsledky zneužívání a odvíjí se od pocitů zrady, které zneužívané dítě vnitřně prožívá. Dítě zneužívané blízkým člověkem vnímá, že jej dospělý namísto ochraňování použil pro své uspokojení a tudíž zradil. Důsledkem je ztráta důvěřovat druhému. V dospělosti může dítě lhostejné ke svému nejbližšímu okolí, krutě a bezohledně využívat ty, kteří jsou mu blízcí. Toto manipulování může mít různé podoby. Z pocitů zrady vede krátká cesta k agresivnímu chování, kriminalitě či naopak k přijetí role oběti i v dospělém životě.

Třetí dimenze se soustřeďuje kolem prožitku hluboké bezmocnosti něco podniknout a postavit se dospělému na odpor. Na úrovni chování se pak projevuje např. opakovanými útekami, četnými psychosomatickými potížemi, depresemi a tzv. dissociativními poruchami (hysterie, funkční porucha paměti ve spojitosti s prožitým

⁶⁴ FINKELHORN, D.: Sourcebook on Child Sexual Abuse, London: Sage Publications, 1986

traumatem). Patří sem i zvýšená pravděpodobnost porušování a nerespektování norem v pracovním i osobním životě, včetně možnosti v dospělosti převzít roli zneužívatele.

Čtvrtá dimenze je označována jako problém stigmatizace a dotýká se sníženého sebevědomí a sebeakceptování. Dítě si vyčítá, že strpělo aktivity dospělého, považuje samo sebe za zkažené a uvědomuje si svoji odlišnost od ostatních. Odtud je krůček k sebepoškozování a autodestruktivnímu jednání.

Dílčí závěr:

Ve druhé kapitole jsem se zabýval tím, jak oběť reaguje na trestný čin, popsal ukazatele ovlivňující dopad trestného činu na poškozené, které mohou vyústit až v posttraumatickou stresovou poruchu (PTSD – Posttraumatic Stress Disorder) a na třech různých obětech trestného činu popsal syndrom oběti ve smyslu vlastního prožívání.

Stát se obětí zločinu nejenom způsobí materiální škody a fyzickou újmu na zdraví, ale může mít i vážné následky v podobě narušení duševního zdraví. Psychologická reakce na prožité trauma je u různých lidí rozdílná, avšak jedna věc všechny oběti spojuje – prakticky všechny se najednou cítí zranitelné, jejich sebeúcta je vážně pošramocena a přepadají je pochybnosti, zdali jsou vůbec schopny mít svůj vlastní osou pod kontrolou⁶⁵.

Na základě teoretických i praktických zkušeností jsem přesvědčen, že je nutné udělat maximum potřebného proto, aby v konečném důsledku oběť vnímala svět pozitivně a dle možností se zmírnilo prožité utrpení s ohledem na kvalitu dalšího života.

⁶⁵ Zpravodaj „BKB“, ročník 16, číslo 2, ISSN: 1213-8282

3. ASPEKTY VYBRANÝCH DELIKTŮ

3.1 Vražedné útoky ve školách

Na začátek jeden případ publikovaný v tisku⁶⁶: Na dvoře lipské (Německo) střední školy odpálil v úterý 16.1. 2007 jeden ze studentů nálož. Při explozi byla zraněna sedmnáctiletá studentka, zasáhl ji předmět, který výbuch vymrštil. Dívka byla po ošetření na místě převezena do nemocnice. Policie školu neevakovala, podle ní k tomu po výbuchu, k němuž došlo o přestávce, už nebyl důvod. Uvedla, že nálož si šestnáctiletý student vyrobil sám. Zatím není zřejmé, zda šlo o nehodu nebo záměr. Německé školy zažily v uplynulých letech sérii atentátů, pokusů o ně i pouhé hrozby útokem. Jsou zaregistrovány i dva případy vražedné střelby na školách. Loni v listopadu zranil osmnáctiletý bývalý student v Emsdettenu 37 lidí a pak spáchal sebevraždu. Krátce poté bylo zjištěno, že další studenti vyhrožují atentátem ve škole. Nejhorší masakr spáchal v dubnu 2002 devatenáctiletý erfurtský student Robert Steinhäuser, který v budově gymnázia zastřelil 16 lidí a pak sebe...prostě nazváno masakry ve školách.

Tato extrémní podoba agrese mladistvých byla původně považována pouze za problém USA. Nejpozději od dubna 2002 však zneklidňuje i Evropu, a to po masakru na gymnasiu v německém Erfurtu.

Pachatelé bývají mladí muži s (para)militaristickými sklony, vyznačující se vysokou psychickou zranitelností a mající tendenci se stahovat z běžného sociálního života. FBI (Federal Bureau of Investigation- Federální úřad pro vyšetřování USA) vypracovala na základě analýzy šesti konkrétních případů následující **orientační profil**⁶⁷ pachatele:

- chybějící podpora rodiny,
- narcistické založení,
- dosah na zbraně,
- pocit újmy,
- vazba na satanistické nebo jiné agresivní kultury,
- nevýrazní samotáři,

⁶⁶ <http://www.novinky.cz/clanek/106740-student-z-lipska-odpalil-ve-skole-naloz.html> 10.2. 2009

⁶⁷ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 165

- verbalizace agresivních témat,
- pocit bezmoci,
- absence pocitu viny po činu.

Otázka po příčinách masakrů na školách je zatím otevřená. Výzkumy pachatelů jsou po metodologické stránce problematické díky malému počtu případů, vysoké sebevražednosti těchto pachatelů a nespolehlivosti údajů z druhé nebo třetí ruky. Mnohé případy dokládají, že budoucí pachatelé avizují své záměry, okolí však takovým sdělením nevěří nebo je bagatelizuje. Takové reakce okolí může mladistvý vyhodnotit v duchu narcistických skriptů jako znevažující urážky. Podle vojenského psychologa Grossmana⁶⁸ je pro výbuch vražedné agrese důležité také podmiňování agrese (přivyknutí na myšlenku zabít) a snižování vlivu brzd (zábran) pro násilné chování.

Počítačové simulace zabíjení jsou pro to vhodným prostředkem, neboť fungují jako trénink. Dochází k habituaci (navyknání) zabíjení, zábrany ztrácejí na síle. Absence zábran pro agresi je považována za velmi důležitou okolnost v etiologickém modelu masových vražd ve školách. Mnoho lidí cítí občas zlobu, vztek či bezmoc. Láká je pomyšlení spáchat násilí, přesto však nekonají, neboť u nich fungují silné zábrany, které utlumí násilnické myšlenky či plány na čin⁶⁹.

3.2 Sexuální zneužívání dětí

Trestný čin sexuálního zneužívání dětí je vnímán jako vážný problém teprve od 70. let minulého století. V poslední době mu je věnováno stále více pozornosti mezi odborníky i v médiích. Opět jeden otřesný případ dnešní doby⁷⁰:

Městský soud v Praze poslal 35letého Pavla Hovorku do vězení na osm let. Soudci se přiklonili k názoru žaloby, která ho vinila ze zneužití více než dvaceti chlapců. S těmi se údajně seznamoval na internetu a některé nutil k pohlavnímu styku. Hrozilo mu až dvanáct let. Hovorka, který rozsudek přijal bez mrknutí oka a nijak ho

⁶⁸ GROSSMAN, D: On Killing, The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society. NY: Little, Brown and Company, 1995

⁶⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 165-168

⁷⁰ <http://www.novinky.cz/clanek/160547-zneužil-pres-dvacet-chlapcu-dostal-osm-let.html> 10.2.2009

nekomentoval, se na místě odvolal. Věc bude řešit ještě pražský vrchní soud. U soudu se zpovídal z trestných činů pohlavního zneužívání, vydírání, ohrožování výchovy, svádění k pohlavnímu styku a znásilnění. Celkem byl shledán vinným v 27 případech z celkem 28. Soud uznal Hovorku vinným celkem ze sedmi případů pohlavního zneužívání, třinácti případů vydírání. Navíc také ohrožování výchovy mládeže a ze svádění k pohlavnímu styku. Znásilnění se však dle mínění soudu Hovorka ani jednou nedopustil. Jednomu chlapci ale obžalovaný způsobil těžkou újmu na zdraví. Kromě trestu dostal i nařízenou ústavní sexuologickou léčbu.

Řadu chlapců vydíral a nabízel jim peníze, v několika případech je prý znásilnil. Muž byl zaměstnán v tiskárnách jako pracovník ostrahy a sponzoroval dětské domovy. Tím se také dostával ke svým obětem. Dítě "vyhrálo" v soutěži znásilňování v Hovorkově vrátnici. První jeho oběť měla v roce 2005 vyhrát v jím organizované soutěži „Dítě VIP“, za což měla strávit dva týdny v Praze. V červenci téhož roku pak strávil chlapec několik dnů u Hovorky na vrátnici, kde ho muž podle žalobců znásilnil. Pak změnil způsob seznamování a zaměřil se na internetové servery k tomuto účelu určené. Nejdříve se omezil na dopisování a telefonování. Pak přišlo pozvání k sobě do práce. Právě tam opět několik obětí údajně donutil k pohlavnímu styku. Některé chlapce vydíral, jiným za sex nabízel peníze. Hrozil jim, že prozradí jejich sexuální orientaci a zveřejní jejich nahé fotografie. Někteří se bránili, ty měl nakonec znásilnit. Svou vinu po celou dobu odmítal.

Jak charakterizovat pojem sexuálního zneužívání dětí? K této problematice existuje řada definicí, nicméně velmi zajímavý článek na toto téma publikovala MUDr. Jana Drtinová⁷¹, a z kterého budu dále čerpat.

Sexuální zneužívání je zapojení závislého, vývojově nezralého dítěte nebo adolescenta do sexuálních aktivit, které jím nejsou pochopeny a přijímány a narušují jeho sociální tabu v rodinných rolích. Sexuální zneužívání může být na jedné straně chápáno v rámci sociálním, protože bývá spojováno s rodinami s nízkým příjmem, omezeným rodičovským vzděláním a vyšší mírou sociální patologie. Na druhé straně se nepochybně jedná o psychiatrický problém, protože vede k okamžitým i dlouhodobým emočním dopadům na dítě.

⁷¹ Zpravodaj „BKB“, ročník 15, číslo 3, ISSN: 1213-8282, s 23-27

Zneužívající je často mnohem starší než dítě, je v pozici autority nebo v pečovatelském vztahu k dítěti, vymáhá aktivity silou nebo podvodem.

Do problematiky patří sexuální návrhy, obscénosti, sledování pornografií, zneužití dítěte pro dětskou pornografii, praktiky kolem močení a defekace.

Rozlišujeme škálu od nekontaktního ke kontaktnímu sexuálnímu zneužívání, které zahrnuje:

- nepenetrativní aktivity (dotýkání se, mazlení, dráždění na prsou a genitálu, anální krajině rukou, genitáliemi, a to jak přes oblečení, tak na nahém těle);
- penetrativní aktivity (proniknutí pohlavním údem, prsty nebo předměty do genitálu).

U penetrativních aktivit tak rozlišujeme orálně-genitální, análně-genitální a genitálně-genitální sexuální akt.

Byť je klinický obraz specifický pro věk dítěte a liší se tedy v předškolním, školním a adolescentním věku, všechny děti mohou na trauma reagovat uzavřením se nebo popřením události-tváří se, jako by se nic nestalo. To je závažná reakce, neboť takovému jedinci se dostává od světa dospělých nejméně ochrany a podpory a přitom je jeho stav zvláště těžký.

Děti ve věku 0-6 let bývají po traumatu jakoby oněmělé a ztuhlé, na separaci reagují úzkostí, návratem do předchozích vývojových stadií (pomočují se ve dne nebo v noci, jsou problémy s defekací), odmítají potravu nebo jedí příliš, někdy u nich dochází k poruchám spánku (noční děsy). Často se jejich trauma projeví ve hře, kresbě.

Děti ve věku 6-12 let projevují obvykle poruchy učení a problémy s chováním, jako je pasivita, uzavření se do sebe nebo naopak jsou útočné. Mají psychosomatické příznaky-bolesti hlavy, břicha, bušení srdce. V tomto věku ještě mohou utíkat do fantazie, ve které se pokoušejí částečně překonat pocity bezmoci. Pravidelně dochází k pocitům viny a sebeodsuzování, někdy k projevům lhostejnosti, stažení se do sebe, zlostnosti. Stigmatizace je provázená pocity viny a studu, izolace a odcizení, a sníženým sebehodnocením.

Dospívající reagují nejistotou, úzkostí, které, pokud jsou dlouhodobé, mohou vyústit v obrácení agrese proti sobě, tedy v sebepoškození, v některých případech i k suicidii. Agrese proti druhým se projevuje odporem ke škole a rodičovské autoritě. V chování se pozoruje řada projevů, od záškoláctví, pro asociální projevy, jako jsou krádeže a sexuální promiskuita. Výjimkou není abusivní alkohol a drogy.

Ne každé zneužitě dítě musí trpět pozorovatelnými poruchami. Zhruba až 40% dětských obětí neprojevuje žádné výraznější symptomy v době, kdy je delikt objeven. V této souvislosti se však mnozí odborníci obávají tzv. „efektu spáče“. Z něho by plynulo, že trauma se ozve až později, v náročné životní etapě, kdy nezahojené rány mohou vážně ochromit normální privátní či profesní život. Experti upozorňují dále na to, že i sexuálně zneužívané dítě má šanci na návrat do běžného života. Záleží na tom, zda se mu včas dostane korektivní pomoci, ať už spontánně od laického okolí, nebo v podobě odborné terapeutické posttraumatické péče⁷².

3.3 Znásilnění

Dnes a denně přinášejí média zprávy týkající se trestného činu znásilnění. Na úvod tentokrát **dva případy**: Tachovští kriminalisté zatkli 21letého mladíka, který se pokusil znásilnit o rok mladší dívku. Tu před nedobrovolným sexem zachránila její duchapřítomnost. Pachatel si svoji oběť vyhlédl na místní diskotéce.

„Když dívka nad ránem z podniku odešla, sledoval ji. Asi po tři sta metrech v parčíku na sídlišti ji povalil na zem a snažil se jí znásilnit. Dívka však zachovala chladnou hlavu a útočníkovi nabídla, že mohou jít k ní do bytu, kde bydlí sama a má tam velkou postel. Dále mu řekla, že venku na zemi je to nepohodlné a že v takové zimě by mohla nastydnout na ledviny,“ řekl šéf tachovské kriminálky Petr Rokycký.

Násilníka její slova přesvědčila, v útoku už nepokračoval. Chytil ji za ruku a šli společně směrem k jejímu bydlišti. Během cesty se ho snažila ještě jednou setřást, ale marně. Povedlo se jí to až když otevřela dveře bytu, ve které bydlí společně s rodiči.

⁷² ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 192

„Začala křičet o pomoc a když pachatel uviděl, že v bytě někdo je, utekl,“ dodal Rokycský. Podle popisu kriminalisté násilníka dopadli do 24 hodin. „Je stíhaný pro pokus znásilnění. Soudce na něho uvalil vazbu,“ uzavřel šéf kriminalistů⁷³.

První případ dopadl pro oběť relativně dobře.

A druhý? S konečnou platností půjde na doživotí do vězení recidivista Ján Kasan, kterého soudci potrestali za vraždu a znásilnění. Rozhodl o tom odvolací Vrchní soud v Praze, který tak potvrdil verdikt středočeského krajského soudu.

Muž loni v březnu uškrtil sedmasedmdesátiletou ženu, o necelé dva měsíce později pak zbil a znásilnil ženu o dva roky starší. Kasan, který byl v minulosti již jednou za vraždu odsouzen, svou vinu od počátku odmítá.

Muž v březnu 2007 v Neratovicích na Mělnicku vnikl do bytu starší ženy, kterou chtěl okrást. Několikrát ji uhodil do obličeje a pak ji zardousil. Z bytu si odnesl její doklady a mobilní telefon.

Začátkem května napadl tehdy devěťasedmdesátiletou ženu v jejím bytě ve Zlonicích na Kladensku. I jí zasadil několik úderů do hlavy a obličeje a potom ji znásilnil. Krátce nato jej zadrželi policisté, od té doby pobývá ve vazbě.

Soudy uložily muži nejvyšší možný trest proto, že se trestné činnosti dopustil nedlouho poté, co byl propuštěn z vězení za předcházející vraždu. Podle soudu je možnost Kasanovy nápravy mizivá a obžalovaný je agresivní⁷⁴.

Co k tomuto druhému příběhu dodat? Že si obě ženy takovýto sklonek života nepředstavovaly a určitě si ho nezasloužily, na rozdíl od toho, kterému soud uložil doživotní trest, aby ochránil společnost od dalšího brutálního útoku.

S výjimkou vraždy je znásilnění považováno za nejvíce zraňující zločin mezi dospělými. Pokud jde o trauma oběti, představuje znásilnění pravděpodobně nejvíce

⁷³ <http://www.novinky.cz/clanek/153718-divka-se-ubranila-znasilneni-utocnika-odvedla-az-k-rodicum.html> 11.2. 2009

⁷⁴ <http://www.novinky.cz/clanek/152440-za-znasilneni-a-vrazdu-potvrdil-soud-doivoti.html> 11.2. 2009

prostudovaný individuální trestný čin založený na mnoha výzkumech. Jeden z nich (Hiekel – Endres 1997) se zaměřil na zjištění emocí, které se v průběhu znásilnění objevují u oběti. Výzkumný soubor tvořilo 21 žen, které oznámily znásilnění policii. Znásilněné měly zpětně posoudit, který z následujících emocionálních stavů je nejbližší skutečnosti, kterou prožily⁷⁵:

- strach ze smrti (až 90%),
- ponížení (40%)
- bezmocnost (60%)
- hnus (40%)
- vztek (55%)
- pocit odstupů, distance (20%)

Procenta v závorce uvádějí četnost prožitku dané emoce. Dominantním pocitem z pohledu oběti je strach o život, zažívá ho většina napadených žen, více než polovina z nich pak klouže do pocitů bezmoci anebo vzteku, zatímco o ponížení referuje přibližně 40% žen. Jen každá pátá je schopna uvažovat s „chladnou hlavou“, tj. řešit krizovou situaci racionálními prostředky.

Jev na celém světě, který jde ruku v ruce s trestným činem znásilnění, je vysoká míra latence. Velmi zajímavé jsou v této oblasti informace ze zahraničních výzkumů publikované Mgr. Barborou Kvášovou⁷⁶: Výše uvedený jev je dán tím, že znásilnění má oproti jiným trestným činům unikátní postavení v tom, že:

- oznámení trestného činu znásilnění je obětí zpravidla vnímáno jako další viktimizace,
- pachatel znásilnění se takřka vždy brání obvinění tím, že snižuje důvěryhodnost oběti a tvrdí, že s pohlavním stykem souhlasila,
- u tohoto trestného činu je oběť podrobena zkoumání, které v maximální míře nabourává intimitu osoby,
- silné mýty ohledně znásilnění vyskytující se v laické i odborné veřejnosti.

Lidé si často kladou otázku, proč oběť znásilnění neoznámí, proč nechce spravedlnost. Pro oběť je ale velice obtížné a bolestné svěřit se i rodině nebo přátelům, natož zcela cizímu člověku.

⁷⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, s 192-196

⁷⁶ Zpravodaj „BKB“, ročník 17, číslo 2, ISSN: 1213-8282, s 14-17

V roce 1991 provedla Kate Painter ve Velké Británii průzkum, jehož primárním cílem bylo zjistit rozsah výskytu znásilnění v manželství. Průzkumu se zúčastnilo 1007 žen v 11 městech. Mimo to, že výzkum prokázal, že nejčastějším pachatelem znásilnění je současný nebo bývalý partner, bylo dále zjištěno, že 91% respondentů v době dotazování o znásilnění neřeklo vůbec nikomu.

Z jiného výzkumu, který probíhal v letech 1998-2000 ve Velké Británii, a kterého se zúčastnilo 6944 žen, ale vyplynulo, že ženy, které byly znásilněny v průběhu minulých pěti let, se ve 47% případů svěřily někomu okamžitě, ve 23% později a v 30% se nesvěřily nikomu.

Zajímavé jsou také výstupy Australského telefonního průzkumu (Australian Women's safety survey) realizovaného v roce 1996. Průzkumu se zúčastnilo 6300 žen starších 18 let.

Mezi důvody, proč neoznámily trestný čin znásilnění, uvedly, že:

- danou událost nepovažovaly za znásilnění;
- se domnívaly, že policie či jiní by tuto událost nepovažovali za znásilnění;
- se bály, že by jim nikdo nevěřil;
- se obávaly, že by na ně byla svalena vina za to, co se stalo;
- neměly důvěru v polici nebo soud;
- měly strach ze soudního procesu a že by se o tom dozvěděla veřejnost;
- měly strach, že by se o tom dozvěděla rodina nebo přátelé;
- měly strach z dalšího útoku nebo hrozeb;
- se bály výhrůžek pachatele, jeho rodiny nebo přátel;
- zde byla jazyková nebo jiná komunikační bariéra (imigrantky nebo handicapované ženy).

Velmi častým důvodem, proč oběti znásilnění neoznámí, je vztah mezi obětí a pachatelem. Oběť ve většině případů pachatele zná, nejčastěji jde o manžela či partnera oběti. Znásilnění, kdy je oběť znásilněna manželem, partnerem, kolegou, kamarádem apod., jsou pro oběť velice traumatizující. Odborníci dokonce označují tento typ znásilnění za více traumatizující než znásilnění neznámým pachatelem, neboť značně narušuje představy oběti o bezpečnosti světa, ublížil jí člověk, kterému věřila,

cítila se v jeho přítomnosti v bezpečí a nenapadlo by ji, že ji z jeho strany hrozí nějaké nebezpečí.

Mnohem častěji dochází k oznámení znásilnění, které bylo spácháno neznámým pachatelem. V případě, kdy oběť znásilnil neznámý pachatel, oznámení bylo učiněno v 60% případů. Naopak, pokud pachatel byl oběti známý, znásilnění na policii oznámilo pouze 21 % obětí⁷⁷. Tím dochází k disproporcii mezi trestnými činy, kterými se policie převážně zabývá (znásilnění neznámým pachatelem) a znásilněními, k nimž nejčastěji dochází (znásilnění známým pachatelem).

K otázce názoru veřejnosti ohledně podílu oběti na znásilnění, které na ní bylo spácháno, byl v roce 2005 publikován zajímavý výzkum britské Amnesty International⁷⁸ (dobrovolné sdružení lidí, které usiluje o dodržování lidských práv po celém světě), který byl součástí kampaně „Zastavte násilí na ženách“. Zúčastnilo se ho 1095 osob starších 18 let. Výzkum ukázal, jak okolnosti znásilnění vztahující se k oběti, jako např. oblečení, alkohol, promiskuita, nedbání o vlastní bezpečnost, ovlivňují názory veřejnosti na oběť znásilnění a na její vinu za to, co se jí stalo.

Respondentům byly pokládány otázky, které určitým způsobem popisovaly chování oběti. Respondenti měli odpovědět, jestli se domnívají, že žena je v důsledku tohoto chování zcela nebo zčásti odpovědná za to, že byla znásilněná, nebo není odpovědná vůbec.

Situace na straně znásilněné ženy	Částečně odpovědná	Zcela odpovědná
Neřekla jasně ne.	29%	8%
Flirtovala.	28%	6%
Byla opilá.	26%	4%
Měla sexy oblečení.	20%	6%
Měla hodně sex. partnerů.	14%	8%
Byla sama na opuštěném místě.	17%	5%

Průzkum ukázal, že cca 1/4 osob se domnívá, že si oběť může za své znásilnění sama v důsledku chování, které činu předcházelo (bezprostředně nebo i v delším

⁷⁷ KELLY, L., Routes to (in) justice: A research review on the reporting, investigation and prosecution of rape cases, 2001

⁷⁸ <http://www.amnesty.cz/amnesty.php> 13.2. 2009

časovém horizontu). Navzdory těmto výsledkům lze ale konstatovat, že se většina respondentů přiklonila k názoru, že chování ženu nečiní zodpovědnou za to, že byla znásilněna.

Překvapivé bylo, že se v rámci průzkumu neobjevily žádné genderové rozdíly, tzn. rozdíly mezi odpověďmi mužů a žen.

Starší generace - osoby starší 65 let - se více ztotožňovala s názorem, že vybrané druhy chování činí ženu zodpovědnou za spáchaný trestný čin, například 43% respondentů se domnívalo, že žena je částečně odpovědná za trestný čin znásilnění, pokud byla opilá, 11 % respondentů se domnívalo, že je zcela odpovědná. 24 % respondentů se domnívalo, že žena je odpovědná částečně a 21 % zcela, pokud měla hodně sexuálních partnerů.

Na území Velké Británie byla uskutečněna celá řada dalších zajímavých výzkumů. V posledních letech se jejich autoři zejména pokouší přinést řešení nebo alespoň vysvětlení závažného problému, se kterým se země potýká již několik let. Za posledních 20 let se počet oznámených znásilnění zdvojnásobil, a to na 14 tisíc, odsouzení pachatele ale naopak kleslo ze 30 % na pouhých 3 %, tzn. že pouze 3 % obětí znásilnění, které čin oznámily na policii, se dočkaly odsuzujícího rozsudku pachatele.

70 % oznámených případů se vůbec nedostane k soudu. Nejvíce případů končí již ve fázi vyšetřování. Důvodem je zpravidla nedostatek důkazů. Velice často je uváděna i nízká důvěryhodnost oběti. Policisté a státní zástupci zdůvodňují nastalou situaci tím, že se často vyšetřování zredukuje na tvrzení proti tvrzení. Někteří tvrdí, že je to důsledek společenských změn, kdy v důsledku nadměrné konzumace alkoholických nápojů a uvolněného sexuálního života dochází k situacím, kdy je těžké prokázat, zda souhlas s pohlavním stykem byl dán, nebo ne. Odborníci se přiklánějí k názoru, že tak nízké číslo odsouzených pachatelů souvisí s mýty ohledně znásilnění, kdy znásilnění je neustále vnímáno jako čin spáchaný pachatelem, který s obětí neměl jakýkoli předchozí kontakt, se zbraní a způsobující těžká fyzická zranění. Tyto mýty ovládají jak laickou, tak odbornou veřejnost. Konstatují, že za této situace lze v zásadě poradit oběti, aby na policii nechodila, protože je to jen bolestná ztráta času. Tento postoj je, jak ale v zápětí dodávají, přijatelný pro jednotlivce, nikoli však pro společnost.

3.4 Stalking

Anglický výraz „**stalking**“ označoval původně v řeči lovců stopování, přiblížení se k lovené zvěři. V kriminologickém smyslu je definován jako **úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu jejího života a ohrožuje její bezpečnost**. Obtěžující pronásledování se může týkat kohokoli, nejen prominentů ze show-businessu či politiky.

Četnost výskytu excesivního, systematického pronásledování není přesně známa. Odhaduje se, že minimálně 2 až 8 % obyvatel se stává obětí tohoto deliktu. Podstatou této podoby agrese je systematické (tj. opakující se a dlouhodobé) a excesivní (tj. z normy vybočující) obtěžování a pronásledování určité osoby nevyžádanými projevy zájmu či pozornosti.

Stalking vždy zahrnuje porušování privátní sféry života oběti. Po jevové stránce lze za typické projevy nebezpečného pronásledování označit zejména následující vzorce chování:

- opakované a pro oběť skličující **pokusy o kontakt** cestou dopisů, telefonátů, mailů, SMS, zasílání drobných předmětů apod.;
- **demonstrování moci** v podobě přímých nebo nepřímých výhrůžek, které u normální, "rozumné" osoby vzbuzují oprávněný strach a obavy;
- **ničení věcí** apod.

Typický vývoj pronásledování lze popsat v třífázovém modelu:

- **stadium pýchy:** pronásledovatel je pln nadějných očekávání a vykazuje chování typu namlouvání a dvoření;
- **stadium zklamání:** objevují se obavy, pronásledovatel se cítí zhrzen, oběť pronásleduje výčitkami a falešným obviňováním;
- **stadium hněvu:** pronásledovatel formuluje majetnické požadavky, signalizuje jejich prosazení cestou agrese, může vydírat či vyhrožovat pomstou⁷⁹.

⁷⁹ <http://www.stalking.estranky.cz/stranka/co-je-to-stalkig> 13.2. 2009

Diskuze o nebezpečném pronásledování se vede v České republice již delší dobu, ale jedním z případů, který jistě nenechal nikoho chladného, byl případ zavraždění Michaely Malinké: Mrtvou dceru našla v pondělí 16.7. 2007 večer před domem domu matka v Limuzské ulici v Praze 10 - Malešicích. Třiatřicetiletá žena se večer vracela z centra města, kde trávila volný čas s přáteli. Těsně před domem ji však napadl pravděpodobně její bývalý spolupracovník, který ji brutálně ubil tupým předmětem. Sám se pak přišel udat na policii.

Po dívce se večer sháněla mobilem její kamarádka. Když neuspěla, kontaktovala matku své přítelkyně. Ta jí řekla, že dcera domů ještě nepřišla a vydala se jí naproti. Před vchodem domu ji však čekal otřesný zážitek. Dceru našla bez známek života.

„Útočník mladou ženu brutálním způsobem napadl a tupým předmětem ji ubil. Pražští policisté tak začali vyšetřovat letos již čtyřicetý případ vraždy," uvedla mluvčí pražské policie Iva Knolová.

Policisté rychle vytipovali podezřelého. Jednalo se o Petra Hanuše, bývalého spolupracovníka zavražděné ženy, který ji v posledních letech několikrát obtěžoval a vyhrožoval jí. Žena na něj podala trestní oznámení. Později byl odsouzen za trestný čin násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci. „Výhrůžky však pokračovaly," doplnila Knolová.

Policisté vyhlásili po muži celostátní pátrání, státní zástupce vydal předběžný souhlas se zadržením. Kriminalisté současně požádali o pomoc veřejnost. Pátrání skončilo v úterý před polednem, kdy se Petr Hanuš sám dostavil na policejní oddělení v Praze⁸⁰.

Společnost si začala uvědomovat, že se jedná o velmi nebezpečný jev a začaly sít tlaky na přijetí účinných opatření na ochranu takto pronásledovaných a o zanesení stalkingu jako samostatného zločinu do trestního zákona. **V květnu 2008** byl v deníku **Právo**, v jeho internetové podobě, zveřejněn další zajímavý článek k této problematice:

⁸⁰ <http://www.novinky.cz/clanek/119064-muz-ubil-divku-pred-vchodem-domu-pak-se-udal.html> 13.2. 2009

Začíná to neopětovanými e-maily a esemeskami a končí pěstmi nebo i vraždou. Řeč je o stalkingu, česky slídění či pronásledování bývalého partnera, kolegy či známého zpěváka.

Dva tragické případy z poslední doby skončily vraždou. Začíná se opět hovořit o zanesení stalkingu jako samostatného zločinu do trestního zákona. Pětadvacetiletá žena, kterou v půlce dubna zastřelil přímo na parkovišti před nákupním centrem v Praze-Štěrboholích její bývalý přítel, byla podle zjištění Práva před vraždou obětí jeho pronásledování. Muž krátce po činu spáchal sebevraždu. Policie prověřuje, zda se nedalo neštěstí zabránit. Žena se totiž kvůli dotírání svého expartnera na policisty obrátila.

Tragicky dopadl i loňský případ dvojice kolegů z ruzyňského letiště. Třiadvacetiletá Michaela Malinká hledala před dotíráním svého kolegy Petra Hanuše pomoc u policie i v médiích. Nepomohla jí ani televizní reportáž odvysílaná ještě předtím, než ji Hanuš 17. července před domem umlátí uříznutou větví. Před měsícem ho pražský městský soud poslal za vraždu na 15 let do vězení. Rozsudek ale není pravomocný, protože státní zástupce se proti výši trestu odvolal. Pro Hanuše žádá 20 let.

Stalking podle českých zákonů není trestným činem a se zavedením této skutkové podstaty nepočítá ani právě projednávaná novela trestního zákona. Podle stanoviska ministerstva spravedlnosti je slídění dostatečně postihováno současnou právní úpravou.

„Pro nás je řešením to, na čem pracujeme, tedy začlenění nových předběžných opatření do trestního řádu. Pachatel by se například k oběti nesměl přiblížit na určitou vzdálenost,“ říká mluvčí ministerstva spravedlnosti Zuzana Kuncová.

„Obrana je možná jak v oblasti občanského práva žalobou na ochranu osobnosti, tak i v oblasti trestněprávní. Jednání pachatele by mohlo spadat do kvalifikace trestných činů výtržnictví, porušování osobní svobody,“ vypočítává také Vlastimil Zima z Bílého kruhu bezpečí. Přesto se domnívá, že by si tak zásadní problém, jakým stalking je, zasloužil samostatný přístup. „Doba k tomu pomalu spěje,“ říká Zima s tím, že legislativní proces bude trvat možná léta. „Paragraf postihující domácí násilí se v parlamentu prosazoval několik let. Pokud se o stalkingu začne hovořit v souvislosti

s konkrétními případy a konkrétními dopady na lidi, myslím, že je šance samostatnou kvalifikaci do trestního zákona prosadit,“ dodává.

Také policejní psycholožka Ludmila Čírtková se přiklání k názoru, že by si stalking samostatnou právní úpravu zasloužil. „Jsem přesvědčena, že ano,“ říká jasně. Argument, že slídění lze postihovat v rámci jiných skutkových podstat, Čírtková neuznává. „Jeho podstata nespočívá v tom, že někdo na ulici někoho přepadne a začne ohrožovat, ale v tom, co se dělo předtím. Nová skutková podstata by vyhmátla jádro problému, že totiž někdo dlouhodobě, systematicky, úmyslně obtěžuje druhého, a to způsobem, že u něj vyvolává strach třeba i o život,“ vysvětluje.

Ačkoli právě kvůli nejednoznačné klasifikaci nejsou policejní či soudní statistiky k dispozici, podle výzkumných studií se s pronásledováním setká někdy v životě přibližně osm procent žen a dvě procenta mužů. „Tragické případy končící smrtí tvoří zhruba dvě procenta,“ říká Čírtková. Pokud pronásledování na dálku nepřešlo přímo do pokusů o napadení oběti, je dost těžké se bránit. Pronásledovaní lidé si mění mobily, přestávají komunikovat se známými, můžou se i přestěhovat. Žaloba na ochranu osobnosti žádný výsledek nezaručuje.

„Stalking mívá následky na psychickém i tělesném zdraví oběti. Setkáváme se se stejnými příznaky jako u obětí, které čelily těžkému násilí, jako je přepadení nebo znásilnění,“ dodává Čírtková⁸¹.

Další vývoj v této oblasti byl zaznamenán **koncem listopadu 2008**, kdy např. internetový server Denik.cz zveřejnil tuto informaci: Nebezpečné pronásledování neboli stalking. V České republice stále beztrestné jednání, které často začíná žertovnou esemeskou, skončit však může zničeným životem i násilnou smrtí oběti.

Už brzy by nicméně i u nás měl člověk, který neustálým sledováním a výhrůžkami ničí život bývalé partnerce nebo třeba osobě, která si „dovolila“ neopětovat jeho lásku, skončit za katrem. A to až na tři roky. Ministr spravedlnosti Jiří

⁸¹ <http://www.novinky.cz/clanek/139145-stalking-konci-i-vrazdami-v-zakone-presto-neni.html> 13.2.2009

Pospíšil totiž konečně vyslyšel volání odborníků a nebezpečné pronásledování by se díky novému trestnímu zákoníku mělo stát od roku 2010 trestným činem.

Například lidé z občanského sdružení Bílý kruh bezpečí (BKB), které pomáhá obětem trestných činů, však žádali ministry spravedlnosti o kriminalizaci stalkingu už od roku 2004. „Stalking představuje závažné psychické následky pro oběť,“ upozorňuje dlouhodobě psycholožka Ludmila Čírtková. Podle světových statistik dokonce stalking ve dvou procentech případů končí smrtí oběti. Než se ale daly věci do pohybu, musely v Česku rukou stalkerů zemřít dvě ženy. Systematicky někoho pronásledovat nebylo trestné. Zda dojde skutečně ke změně, už záleží jen na Senátu a prezidentovi.

Ani existence nové legislativy však neznamená, že za mříže poputuje každý, kdo jednou začas napíše bývalé přítelkyni chlípný mail nebo si pod oknem počká, až se jeho virtuální láska před půlnocí převlékne do negligé. Ve své oběti totiž podle sněmovnou schváleném zákoníku musí stalker vzbudit „důvodnou obavu o život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých“. Za to by mu měl hrozit zákaz činnosti nebo roční pobyt ve vězení. Do daleko větších problémů se „slídl“ dostane až tehdy, rozhodne-li se ničit život dítěti, těhotně ženě nebo bude-li oběť pronásledovat se zbraní. Pak by měl jít sedět až na tři roky.

Že slídění není žádnou okrajovou záležitostí, dokládá informace BKB. S různými podobami pronásledování se setkalo až deset procent lidí. „Statistiky ukazují, že nejčastěji se obětí pronásledování stává svobodný člověk žijící bez partnera nebo osoba krátce po partnerském rozchodu,“ vysvětluje šéfka BKB Markéta Vitoušová.

Charakteristika stalkerů podle Bílého kruhu bezpečí

Odmítnutý pronásledovatel – Jde převážně o bývalého partnera rozčarovaného z ukončeného vztahu. Slídlívi jde o obnovu vztahu, nebo naopak o odplatu.

Hledač intimacy – Touží po citovém vztahu s cizí osobou, často pronásleduje celebrity. Jde o osoby s prázdným životem, které kromě smyšleného vztahu neprožívají nic jiného.

Nekompetentní nápadník – Jde mu o sexuální kontakt, nehledá ani intimitu, ani opětovaný vztah. Tuto skupinu tvoří sociálně i mezilidsky nezpůsobilí jedinci.

Zlostný pronásledovatel – Oběť pronásleduje kvůli fiktivnímu či skutečnému příkoří, kterou mu oběť způsobila. Vyhrožuje a zastrašuje. Obtěžování mu přináší uspokojení. Nad obětí chce získat kontrolu.

Predátorský pronásledovatel – Je extrémně důsledný, sbírá informace o oběti, jeho cílem je násilný nebo přímo sexuálně agresivní útok⁸².

Zadostiučiněním všem obětem, pozůstalým a naděje aktuálně pronásledovaným může být, že koncem měsíce ledna 2009 prezident České republiky Václav Klaus podepsal nový trestní zákon, který mimo jiné zavádí stalking jako nový trestný čin s účinností od 1.1. 2010⁸³.

Poskytnout obětem pronásledování účinnou pomoc a nalézt recept, jak stopnout chování pronásledovatele, není snadnou záležitostí. Navíc platí, že vyřešení případů stalkingu vyžaduje spolupráci různých profesionálů. Ze zahraničí je známo, že efektivní management stalkingových kauz není pouze záležitostí policie, ale také dalších institucí typu mediační a probační služby. Pro oběť skončí útrapy teprve v okamžiku, kdy se skutečně přestane obávat násilí ze strany známého pachatele. K tomu je nutné, aby pronásledovatel změnil nejen své chování, ale i své myšlení. Jinak řečeno, nestačí, že pachatel vyhrožování se pod hrozbou sankcí nesmí k oběti přiblížit, ani ji jinak kontaktovat. Tam, kde je to nezbytné, je třeba kombinovat sankce s terapeutickými opatřeními, které umožní agresorovi zvládnout životní problémy a frustrace a podpoří ho v hledání nové životní perspektivy.

Dílčí závěr:

Cílem třetí kapitoly bylo popsat podrobněji aspekty vybraných deliktů a to vražedných útoků na školách, sexuálního zneužívání dětí, znásilnění a stalkingu, neboť tyto vnímám jako společensky velmi nebezpečné a s velkou mírou latence, která je podle mého názoru zásadním problémem při předcházení, objasňování a následně poskytnutí efektivní pomoci obětem trestné činnosti.

⁸² http://www.denik.cz/z_domova/slideni_vezeni20081128.html 13.2. 2009

⁸³ <http://www.novinky.cz/clanek/159751-prezident-klaus-podepsal-novy-trestni-zakonik.html> 13.2. 2009

4. DOMÁCÍ NÁSILÍ

4.1 Domácí násilí za našimi dveřmi

Domácí násilí je jev, o kterém se v dnešní době často mluví a na který naše společnost začíná poslední dobou více upírat pozornost. I přesto jsou ale v povědomí lidí zakořeněné určité mylné představy o tom, co domácí násilí je, jak se projevuje, jak vzniká a koho postihuje. Mnozí si také nejsou jisti, jak by se k případu domácího násilí měli postavit.

Stává se, že oběť domácího násilí nenalezne pomoc u své rodiny či přátel. Přátelé se často domnívají, že tento problém je soukromou záležitostí páru, rodina se zase často stydí, že se něco takového v jejím středu vyskytuje a snaží se oběť přimět k tomu, aby se tvářila, že se nic neděje. Tento přístup je zhoubný a měl by se změnit⁸⁴.

Domácí násilí je fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se stupňuje a vede ke ztrátě schopností včas tyto incidenty zastavit a efektivně vyřešit narušený vztah.

Klíčové znaky domácího násilí:

1. **Opakování a dlouhodobost** – z jednoho útoku jakéhokoli charakteru ještě nelze určit, zda jde o domácí násilí. Může to však být jeho začátek.
2. **Eskalace** – od urážek se stupňuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život.
3. Jasně a nezpochybnitelné **rozdělení rolí** osoby ohrožené a osoby násilné – domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají.
4. **Neveřejnost** – probíhá zpravidla za zavřenými dveřmi bytu či domu, stranou společenské kontroly.

Aby skutek byl domácím násilím, musí být naplněny všechny znaky!

⁸⁴ <http://www.nasili-domaci.cz/> 8.3. 2009

Projevy domácího násilí:

- **psychické násilí**
 - zastrašování – zlé pohledy, výhružná gesta, předvádění zbraní, ničení věcí, ubližování jiným v přítomnosti ohrožené osoby
 - zvýšená kontrola všeho, co ohrožená osoba dělá – kam jde, s kým mluví, co říká, kdy se vrátí, omezování samostatnosti a rozhodování o sobě
 - kritizování a ponižování – nadávky, zesměšňování, snižování schopností, zpochybňování duševního zdraví, zlehčování obav, přehlížení přání a potřeb
 - vyhrožování a vydírání – nucení k poslušnosti, vyhrožování bitím, přerušování kontaktů, sebevraždou, vydírání přes děti, vnučata, vyvolávání pocitů viny
- **fyziké násilí** – facky, rány pěstí, kopání, tlučení hlavou (např. o stěnu, topení), rdoušení, tahání za vlasy, bití nějakým předmětem apod.
- **sociální násilí** – izolace od příbuzných a přátel – zákaz přijímat návštěvy, svým chováním odrazovat návštěvníka od dalších návštěv, zákaz telefonovat, dívat se na TV, doprovázení např. k lékaři, na úřady
- **ekonomické zneužívání** – zamezení přístupu k financím (i vlastním), vydírání, vnučování přepsání bytu, nemovitosti
- **sexuální násilí**
- **kombinace**

Rizikové faktory doprovázející vznik domácího násilí mezi blízkými osobami:

- vynucená sociální izolace
- finanční závislost na partnerovi
- péče o děti v rámci mateřské a rodičovské dovolené
- zdravotní postižení a omezení
- vyšší věk a bezmocnost seniorů
- přechod z aktivní zaměstnanosti do starobního či jiného důchodu
- nezvládnuté rodičovství a výchova dětí
- závislosti násilné osoby⁸⁵

⁸⁵ http://www.donalinka.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=355

Specifika domácího násilí:

Domácí násilí se odehrává „beze svědků“ a mezi osobami, které k sobě mají (či měly) blízký vztah. V domácím násilí tak hraje roli citová blízkost, ale i ekonomická závislost. Navíc se jedná snad o jediný trestný čin či přestupek, v jehož případě pachatel neopouští „místo činu“ - díky určité toleranci totiž neočekává, že by za své chování mohl být odsouzen či potrestán.

Pachatel domácího násilí má „dvojí tvář“. Násilně se chová často pouze doma, vůči svému okolí se může jevit zcela jinak.

Domácí násilí má přitom vždy svou historii. Často začíná velmi nenápadně (psychickým znevažováním, kontrolou, izolací, ponižováním), takže si jeho prvních příznaků oběť často ani nevšimne. Pokud se ovšem domácí násilí hned v počátcích nezastaví, má stupňující se tendenci - opakuje se a nabývá na intenzitě.

K domácímu násilí navíc nedochází neustále - střídají se období násilí a relativního klidu. V násilném vztahu se totiž projevují tři faktory: láska, naděje (že se všelepší, že se partner změní apod.) a strach. Cyklus domácího násilí, v němž se střídá období „líbánek“, vzrůstající tenze, konfliktu a „usmiřování“, se tak stále opakuje - navíc se stupňující tendencí. Je dobré mít připraven tzv. „bezpečnostní plán“ (**viz. příloha č.3**).

Oběť se tak často není schopna vůbec bránit. Její situaci komplikuje blízký vztah k pachateli, ale např. i pocit bezmocnosti a bezradnosti.

Domácí násilí není možné zaměňovat s partnerskou hádkou či „manželskou rozepří“. Při hádce totiž proti sobě stojí dvě přibližně rovnoprávné osoby, které jsou v podobném postavení a vyměňují si názory. V případech domácího násilí to je ale bezmocná a vystrašená oběť, která se obává trestu či napadení, a pachatel, který se skrze použití moci snaží oběť ovládat a donutit k tomu, co chce on⁸⁶.

⁸⁶ <http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili/specifika-domaciho-nasili/> 8.3. 2009

Domácí násilí jako součást problematiky rovnosti žen a mužů:

Rovnost mužů a žen zasahuje do sféry veřejné stejně tak jako do sféry soukromé. Princip rovného zacházení s muži a ženami je jedním ze základních principů demokratického fungování občanské společnosti, a proto také Česká republika přikročila k jeho faktickému prosazování a to nejen s ohledem na vstup ČR do struktur Evropské unie.

V roce 1998 byl ministr práce a sociálních věcí pověřen koordinací vnitrostátní agendy týkající se postavení žen ve společnosti (usnesení vlády č. 6 ze dne 7.1.1998) a zároveň mu byl uložen úkol předložit vládě dokument obsahující formulaci priorit vlády v otázkách rovnosti mužů a žen. Tento dokument, nazvaný Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen, byl schválen vládním usnesením č. 236 ze dne 8.4. 1998. Dokument vymezuje sedm hlavních priorit, oblastí, v nichž je třeba dosáhnout odstranění existujících nerovností mezi muži a ženami.

Výše uvedené Priority se zaměřují také na řešení násilí páchané na ženách. Při poslední aktualizaci tohoto dokumentu došlo k doplnění o opatření, jehož cílem je realizace veřejné informační kampaně o nepřijatelnosti domácího násilí a dalších forem násilí páchaných na ženách. Nositeli opatření je Ministerstvo vnitra (www.mvcr.cz), Ministerstvo práce a sociálních věcí a zmocněnec vlády ČR pro lidská práva (www.vlada.cz).

Budeme-li sledovat dění jak v Evropské unii tak v celém světě, zřetelně uvidíme, jak silná pozornost je této problematice věnována. Příkladem může být přijetí a následné prosazování Pekingské akční platformy na 4. Světové konferenci o ženách v roce 1995 v Pekingu, kde násilí na ženách bylo deklarováno jako jedno z kritických oblastí. Závazek prosazovat Pekingskou akční platformu byl potvrzen rovněž na 23. zvláštním zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku v roce 2000. Z aktivit Evropské unie cílených na boj s násilím na ženách můžeme jmenovat celoroční evropskou informační kampaň na zvýšení povědomí o násilí na ženách, která byla ukončena v květnu 2000, či program DAPHNE, který je také zaměřen na tuto problematiku.

Ptáte se - a co Česká republika? Ano, otázka je na místě. Dlouhá léta bylo domácí násilí považováno za záležitost soukromou, která se odehrává za zavřenými dveřmi

rodin, kde nelze uplatňovat kontrolu jako na veřejném místě. Situace se postupně mění. Značný podíl na tom má Koordinační kruh prevence proti násilí, což je volné účelové uskupení organizací La Strada (www.ecn.cz/lastrada), ProFem (www.profem.cz), ROSA, Elektra a Nadace Gender studies (www.ecn.cz/gender/), dále Bílý kruh bezpečí (www.bkb.cz), který se zabývá pomocí obětem trestné činnosti a mnohé další nevládní organizace. Také státní správa přistoupila k problematice násilí na ženách iniciativně a s vůlí přispět jak k medializaci dané priority tak zejména k jejímu faktickému řešení s důrazem na komplexní přístup.

Zkušenosti z jiných států ukazují, že se jedná o jednu z nejrozšířenějších forem násilí páchaného mezi lidmi a to o formu nejskrytější. Podle empirických šetření postihuje domácí násilí asi 10% partnerských vztahů, přičemž naprostou většinu obětí domácího násilí tvoří ženy (95%). K domácímu násilí dochází ve všech sociálních vrstvách bez ohledu na vzdělání, náboženství, věk, sociální nebo etnický původ. Často je agresivní muž k ženě, jindy rodiče k dětem, někdy se děti chovají násilně ke svým, zejména starším, rodičům. Konflikty s velmi intenzivním násilím vznikají i mezi sourozenci. K podobným závěrům jako kolegové ze zahraničí docházejí i odborníci u nás.

Z toho plyne jediné - uznat domácí násilí jako vážný problém, přihlásit se k odpovědnosti za jeho řešení a přijímat opatření směrem k pachatelům i obětem domácího násilí⁸⁷.

Ve dnech 21.- 22. dubna 2008 se ve Štrasburku uskutečnilo „Setkání národních kontaktních osob v rámci Kampaně Rady Evropy v boji proti násilí na ženách včetně domácího násilí“, které bylo organizováno Radou Evropy (generální ředitelství pro lidská práva a právní záležitosti/sekce rovných příležitostí a obchodování s lidmi) v souvislosti s mezinárodní kampaní Rady Evropy v boji proti násilí na ženách včetně domácího násilí (dále jen „kampaň RE“), která probíhá již od roku 2006.

V rámci setkání byly prezentovány závěrečné zprávy některých členských států Rady Evropy o národních kampaních, legislativních (i nelegislativních) opatřeních a změnách uskutečněných v rámci kampaně RE. Setkání bylo též platformou pro

87 <http://www.mpsv.cz/cs/914> 8.3. 2009

výměnu tzv. „dobrých zkušeností“ (good practices) a efektivních opatření na národních úrovních v boji proti domácímu násilí. Pracovní skupina RE pro boj proti násilí na ženách ocenila aktivity jednotlivých států a konstatovala, že kampaň RE, zejména její implementace v členských státech RE byla impulsem pro změny v postoji národních vlád v boji s fenoménem domácího násilí, pro změny legislativy i zvýšení angažovanosti občanské veřejnosti.

Setkání se za Českou republiku zúčastnila Mgr. Barbora Holušová z odboru prevence kriminality (OPK) MV, která je národní kontaktní osobou pro problematiku násilí na ženách (national focal point). OPK jako gestor kampaně RE v České republice připravil závěrečnou zprávu ČR o aktivitách v rámci kampaně RE. Zaměřila se (dle požadavků RE) na 5 základních oblastí týkajících se domácího násilí ve vztahu ke kampani RE:

- legislativní a politická opatření;
- podpora a ochrana obětí;
- sběr dat;
- zvýšení povědomí o problematice (kampaně, mediální aktivity);
- národní akční plány.

V závěrečné zprávě ČR je zdůrazněna zejména aplikace a vyhodnocení roční účinnosti zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

Na setkání zazněly zajímavé poznatky členských států, v rámci jednotlivých panelů byly diskutovány např. otázky sběru dat, zavedení tzv. „stalkingu“ (pronásledování) do právních řádů členských států.

Jako příklady „dobré praxe“ lze uvést např. studii Dánska ke komparativnímu sběru dat osob, které se staly/mohly stát obětí domácího násilí. V této souvislosti RE vyzvala členské státy ke zřízení „národního reportéra/monitorovacího orgánu“ pro sběr dat. Dále RE upozornila, že v průběhu června bude vydána studie o sběru administrativních dat vycházející z dotazníku RE, shrnující metodiku sběru dat v jednotlivých členských státech RE. Za pokrokovou lze považovat novinku Norska, které pilotně zkouší „mobilní poplachový systém“ založený na ochraně ohrožené osoby a monitoringu násilné osoby ze strany policie.

Rakousko zakotvilo v roce 2006 ve své legislativě institut „soudního doprovodu“, kdy ohrožená osoba je na základě svého souhlasu doprovázena v rámci trestního či občanského řízení v případech domácího násilí sociálním pracovníkem, právníkem a psychologem. Doprovod zajišťují uvedení pracovníci intervenčních center a rakouské ministerstvo pro rodinu vydalo na implementaci a výkon tohoto práva ohrožené osoby několik milionů Eur.

V rámci kampaně RE podnikly některé státy velmi zajímavé a podnětné aktivity; snažily se zapojit do boje s domácím násilím církve, občanskou společnost, zákonodárce (např. Finsko, Mallorca, Turecko). Přestože většina členských států RE disponuje relevantní legislativou i různými opatřeními v nelegislativní oblasti, byla v rámci setkání několikrát zdůrazněna potřeba úzké a efektivní spolupráce s nevládním sektorem.

Na základě poznatků ze závěrečných zpráv členských států, které jsou obsahem publikace RE, jenž bude k dispozici též na závěrečné konferenci ke kampani RE v červnu t.r., navrhla pracovní skupina RE vypracovat návrh úmluvy RE k boji proti násilí na ženách včetně domácího násilí. Ke zpracování návrhu této úmluvy bude vytvořena expertní skupina z odborníků vládního i nevládního sektoru a lze předvídat, že úmluva by zaváděla obdobný kontrolní mechanismus jako Úmluva RE v boji proti obchodování s lidmi⁸⁸.

Velmi pružně na problematiku domácího násilí reagovala jihomoravská správa PČR-Skupina Domácí násilí Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR (dále je Skupina DN) byla v rámci Městského ředitelství Brno PČR (MŘ) zřízena v roce 2005. Inspirací pro její vznik bylo nejen zřizování obdobných specializovaných policejních týmů v zahraničí, ale také snaha o zlepšení vztahu mezi policisty odborně zaměřenými na domácí násilí a osobami domácím násilím ohroženými. Autorem myšlenky a garantem jejího uvedení do praxe v Brně je bývalý ředitel plk. JUDr. Jaroslav Vaněk (v současné době zástupce ředitele Správy PČR Jihomoravského kraje). Vznik Skupiny DN úzce souvisí s celospolečenským vývojem fenoménu domácího násilí a také s tlakem nevládních organizací na zlepšení situace osob ohrožených domácím násilím.

Zástupkyně odboru prevence kriminality (OPK) Mgr. Holušová navštívila toto pracoviště v září 2008 a setkala se s mjr. Mgr. Vladimírem Vedrou, který se

⁸⁸ Informační servis prevence kriminality, MVČR, květen 2008

spolupodílel na jeho utváření. Předpokladem bylo proškolení několika stovek policistů, zejména příslušníků pořádkové pohotovostní jednotky (ti se dostávají jako první k případům domácího násilí), dále pracovníků operačního střediska a strážníků městské policie atd. Vznik a fungování Skupiny DN přispěl k zahájení interdisciplinární spolupráce v Brně. Koordinuje ji Magistrát města Brna a jsou do ní zapojeny všechny subjekty, které se podílejí na řešení případů domácího násilí a souvisejících preventivních aktivit.

Skupina DN pod vedením Mgr. Aleny Sedláčkové v aktuálním složení 12 policistů řeší případy domácího násilí ve všech jeho aspektech – tedy od vykazání (preventivně správní institut dle zákona č. 135/2006 Sb.), přes přestupky (ve spolupráci s přestupkovými komisemi) po trestní řízení (zejména tr. činy dle § 215a, 197a, 221, 231 tr.zákona atd.). V rámci své činnosti řeší Skupina DN také případy nebezpečného pronásledování neboli stalkingu, kterého se často dopouští například opakovaně vykázaná násilná osoba.

Případy týkající se domácího násilí jsou ihned předány Skupině DN (častý nápad tzv. „z ulice“), která je řeší ať už úspěšně (odsouzení a potrestání pachatele) či neúspěšně (např. odložení případů nebo nedostatek důkazních materiálů pro další stíhání pachatele). Policisté a policistky Skupiny DN úzce spolupracují v rámci trestního řízení se státními zástupci a soudci, kteří byli vyčleněni vedením městského státního zastupitelství a soudu pro tuto problematiku. Vytvořili si velmi dobré vztahy s pracovníky sociálních odborů úřadů městských částí, orgány sociálně-právní ochrany dětí a zdravotnickými zařízeními.

Případy domácího násilí jsou rozmanité a často velmi komplikované. Ne vždy bývá jednoznačné, že je nutné tyto případy řešit v rovině trestněprávní. Není novinkou, že spouštěcím mechanismem problémů bývá často alkoholismus jednoho z partnerů, nezaměstnanost některého z nich nebo sociálně-patologické zatížení dotčené rodiny (psychická porucha násilné osoby apod.). Mnohdy postačí, dle slov policistů, výstražné poučení obou aktérů incidentu, aby uvážili své další jednání a příp. seznámení s tím, jaké by mělo důsledky trestní řízení. Výhodou specializace pracovníků tohoto týmu je odborná zdatnost, dobrá místní a osobní orientace ve svěřené lokalitě, schopnost navázání kontaktu s násilnou i ohroženou osobou a empatický, vstřícný přístup k ohrožené osobě při řešení její situace. Policisté a policistky musejí být často dobrými

psychology při prověřování, šetření a zjišťování skutečností v rámci přestupkového a trestního řízení.

Skupina DN se zabývá kompletní agendou spojenou s problematikou domácího násilí, což umožňuje, aby případ od oznámení přes stádium prověřování až po případné trestní stíhání řešil jeden policista.

Důsledná činnost Skupiny DN a interdisciplinární přístup ke složité problematice, zejména ve vztahu k justici, vedly k tomu, že obžaloby kauz zpracovávaných Skupinou DN měly u soudu 95% úspěšnost.

Důležité jsou aktivity v oblasti prevence. Magistrát města Brna zajistil tisk letáků s nabídkou služeb nabízených pomáhajícími institucemi, s kontakty na policii, zdravotnická zařízení, nejdůležitější poradny, azylová zařízení, či stručným bezpečnostním plánem řešení akutní situace DN. Letáky předávají pracovníci Skupiny DN při úkonech prováděných s ohroženými osobami, dále je distribuují policisté hlídkové služby při výjezdech do rodin, kde existuje zatím pouze podezření na domácí násilí, resp. násilí zatím nedosáhlo hranice nezbytné pro intervenci policie.

Činnost a dosavadní výsledky Skupiny DN Policie ČR MŘ v Brně v průběhu téměř dvouapůlletého působení je možné hodnotit velmi pozitivně. Je zcela zřejmé, že spojením práce specializovaného policejního týmu pro řešení problematiky domácího násilí a funkční interdisciplinární spolupráce v brněnském regionu dochází jednak k eliminaci případů partnerského násilí a také k jejich uspokojivějšímu řešení. Rozsah agendy spojené s problematikou domácího násilí a nadějně zkušenosti brněnského týmu dávají podnět ke zvážení účelnosti vytvoření obdobných specializovaných pracovišť na úrovni městských a obvodních ředitelství Policie ČR, a to zejména ve větších českých městech⁸⁹.

Je dobré vědět, že vykazání v ČR je nově upraveno s platností od 1. 1. 2009 v zákonu č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, konkrétně v §§ 44 až 47 „Oprávnění vykazat z bytu nebo domu i z jeho bezprostředního okolí“.

Na závěr této podkapitoly bych chtěl zdůraznit, že i v této oblasti musí být zaměřena pozornost státní správy a neziskového sektoru na primární prevenci

⁸⁹ Informační servis prevence kriminality, MVČR, říjen 2008

násilí ve vztahu, které v posledních letech má tendenci prosakovat i do věkové kategorie dospívajících, a na osvětu, která bude apelovat na včasné vyhledání pomoci v raném stadiu rozvoje násilí ve vztahu a domácího násilí. Primární prevence začíná již v předškolním věku a je zaměřena na zdravé sebevědomí, toleranci a zodpovědnost⁹⁰. Osobně bych si přál, aby takových dětí z našich rodin a edukačních zařízení vycházelo co nejvíce a vždy se postavily násilí čelem.

4.2 Popis devíti případů viktimizace násilnými činy

Při své praxi na poli trestním a při pomoci obětem trestných činů jsem se setkal z mnoha případy domácího násilí, které měly různý dopad na oběti a to jak v rovině fyzické, tak rovině psychické. Ale jedno měly vždy společné-zásadní dopad na další prožívání oběti a nejasné aktuální vyhlídky do budoucna.

Vzhledem k tomu, že se jedná o závažné téma, které veřejnost zajímá (otázkou zůstává z jakého důvodu?) i média věnují zjištěným případům násilí velkou pozornost a snaží se podat co nejucelenější informaci.

Devíti takovýmito případy bych chtěl demonstrovat útrapy a bolesti, které takové činy provázejí a dokreslují primární viktimizaci.

1. Příběh ze soudní síně:

Před senát městského soudu v Brně je přiváděn vězeňskou eskortou muž ve věku 50 let, působí klidným a vyrovnaným dojmem, nikdo by si nepomyslel, jaké útrapy provádí své exmanželce. Teprve senát rozplétá nitky několikaletého příběhu, který na pozadí přemíry alkoholu na obou stranách ukazuje, čeho je člověk vůči blízkému schopen. Psychicko-fyzický teror, pod kterým si můžeme např. představit vypínání topení, úmyslné zkraty v elektroinstalaci, noční buzení, zapalování vstupních dveří do bytu, nadávky, kopance, útok bezprostředně ohrožující život exmanželky. To vše se však řeší až po zadržení muže policejní hlídkou při řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění, teprve nyní se žena rozhodne promluvit. Život ji pravděpodobně zachránila uvalená vazba na muže a následně nepodmíněný trest odnětí svobody do věznice s ostrahou.

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 114

2. Příběhy z poradny BKB v Brně:

Do dveří brněnské pobočky BKB vstupuje jednoho zimního večera útlá, strhaná, žena plná bolesti ve věku 40 let. Přes pláč nevidí, ale i přesto má potřebu se vypovídat a očima hledá pomoc v poradcích, kteří sedí naproti ní. Před sedmi roky odešla z Brna za prací na inzerát do penzionu v Jizerských Horách. Tam vykonávala všechny možné práce a oblíbil si ji majitel o 20 let starší, posléze se stala jeho milenkou a přítelkyní. Vše bylo v pořádku až do té doby, kdy penzion začal vykazovat finanční ztrátu, pán domu začal být nevrlý, občas na ni křičel a přidal nějakou tu ránu. Její místo v loži asi před dvěma roky zastoupila nová zaměstnankyně jiné národnosti, přestal ji dávat plat, vykázal ji do malého plesnivého pokojíku bez postele a jakéhokoli nábytku, kde ji pouštěl topení, jen když byla „hodná“. Bez jeho souhlasu nesmí nikam mimo penzion, do poradny přichází s tím, že dostala povolení odjet za svojí nemocnou matkou na 24 hodin. Oběť neví co má dělat, odejít z penzionu nechce, má tam přece kocoura...Jedná se o typický příklad iracionálního jednání, kdy si oběť není schopna uvědomit bezprostředně hrozící nebezpečí, kterému může předejít pouze okamžitým odchodem a přetrháním všech vazeb. Oběti byla poskytnuta všestranná krizová intervence, ale jak se její osud vyvíjel dál, není známo, protože trvala na anonymitě.

3. Na počátku bylo uzavření manželství po dvouleté známosti, slib lásky, úcty a věrnosti a krásně malovaná budoucnost. Mladá (28 let) vysokoškolsky vzdělaná žena (učitelka) přichází do poradny BKB a působí sebejistě, jakoby šla kolem a jen náhodou se zastavila na kus řeči. Celkem realisticky vypráví svůj příběh, který začal tím, že si společně s manželem postavili v blízkosti Brna malý domek na hypotéku, narodila se jim zdravá dceruška, ale protože ona nechtěla ztratit kontakt se zaměstnáním a chtěla dostudovat druhou vysokou školu, rozhodla se najít v jednom roce dítěte paní na hlídání. Společně s manželem to prodiskutovali a rozhodli se oslovit maminky na mateřské dovolené v okolí. Brzy našli vhodnou kandidátku, která byla samoživitelka a ráda si přivydělala, navíc měla stejně starého chlapečka. Ze začátku fungovalo vše dobře, klientka se mohla věnovat studiu a zaměstnání, doma bylo poklizeno, navařeno, manžel byl velmi spokojený. Posléze však začala vnímat, že manžel se jí přestává věnovat, spíše hovoří o problémech osamocené ženy, chodí dříve z práce, aby mohl trávit čas a společně procházky s dětmi a chůvou. Jednou se klientka vrátila cíleně dříve ze studijného semináře a přistihla manžela při souloži v jejich loži s chůvou, ztropila povyk a v tu chvíli se rozhodla, že se s ním ihned rozvede a dítě nikdy neuvidí. Manžel

toto odmítá, na domu mají oba ekonomický závazek a on si nedovede představit život bez milované dcery. Situaci řeší tím, že ji začal zcela ignorovat, nekomunikuje, dceru si uzurpuje pouze pro sebe. Vše vyvrcholilo tím, že při společné návštěvě rodičů klientky, došlo k obrovské hádce mezi všemi, manžel se choval jako smyslu zbavený, sedl do auta, ona stála u cesty s dítětem v náručí, on se prudce rozjel po silnici proti ní a s děsivým výrazem v očích prudce zabrzdil až těsně před ní, poté se rozplakal a utekl do lesa. Klientka si vůbec nepřipouští, že by mohla mít na celé události nějakou vinu, jako viníka označuje jen jeho. Poradci BKB je směřována i s manželem do psychologické nebo manželské porady, násilí bylo ojedinělé a mohlo se jednat u manžela o zkrat v jednání vlivem dlouhodobě vypjaté situace.

4. Mediálně zveřejněné případy:

Důchodce týral jednaosmdesátiletou manželku, musí pryč z domu⁹¹

MF Dnes, 13. října 2008, Autor: Petr Ježek

Policisté vykážali z bytu 79letého důchodce, protože týral o dva roky starší manželku. Muž z Domažlic je zřejmě nejstarším vykázaným surovcem za domácí násilí. Senior se navíc vrátil, a tak mu přibýlo i obvinění z maření úředního rozhodnutí. Kriminalisté zjistili, že muž dlouhodobě týral jednaosmdesátiletou manželku. "Křičel na ni, nadával, urážel ji a vyhrožoval. Týral ji i různými schválnostmi, vrážením a údery do těla. Údajně jí zakazoval například otevírat okna, sledovat televizi, používat toaletu, nebo aby za ní chodily návštěvy," popsala neobvyklý případ mluvčí domažlické policie Vladislava Čejková. Jedním z lidí, kterým se snažil bránit ve vstupu do bytu, byla i dcera, která se o nemocnou jednaosmdesátiletou ženu starala.

I když byl muž z trvalého bydliště vykážán, zákaz nerespektoval. Pokusil se vrátit domů. Policisté mu v tom zabránili. Proto je kromě trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě obviněn i z maření výkonu úředního rozhodnutí. Senior zůstává na svobodě, hrozí mu ale až osm let vězení.

⁹¹<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/pribehy/duchodce-tyral-jednaosmdesatiletou-manzelku-musi-pryc-z-domu/r151> 8.3. 2009

"Copyright Bílý kruh bezpečí, o.s." Schváleno představenstvem Bílého kruhu bezpečí, o.s. dne 21.4.2007

5. *Opilá žena napadala manžela, deset dní nesmí domů*

29.9. 2008, *novinky.cz*, Autor: *hon,Právo*

Opilou ženu, která v Ostravě fyzicky napadala svého manžela a ohrožovala ho kuchyňským nožem, vykázali policisté v sobotu na deset dní z bytu. Informovala o tom mluvčí ostravské policie Gabriela Holčáková. Útok na muže přitom nebyl ojedinělý, policisté v domácnosti zasahovali už po několikáté. Nešlo jen o nevinné strkanice, ale i o vyhrožování s kuchyňským nožem v ruce. Poslední konflikt se odehrál v sobotu.

„Údajně vzala kuchyňský nůž a pokusila se muže bodnout do horní části těla. Manžel útok vykryl rukou, žena mu tak způsobila jen řeznou ránu na vnější straně předloktí,“ uvedla Holčáková s tím, že agresivní ženu museli policisté převézt na záchytku, protože byla silně opilá. Její stav podle policistů neumožňoval provedení dechové zkoušky. Konflikty mezi oběma manželi přitom jsou dlouhodobé. Už v roce 2005 svého muže bodla nožem, tehdy však ale partner nedal policistům souhlas s trestním stíháním.

V Ostravě bylo podle zákona o domácím násilí takto vykázáno z bytu již dvacet osob, z toho dvě ženy. Počet vykázaných přitom mnohonásobně převyšuje čísla z okolních okresů. „Je tomu tak proto, že v Ostravě máme na tuto problematiku vyčleněn speciální tým, který je pro oběti násilí k dispozici 24 hodin denně,“ řekla mluvčí Holčáková⁹².

6. *Dcera zmlátila svou matku. Nebylo to poprvé*

22. června 2008, *MF Dnes*, Autoři: *kar, MF DNES*

K ostré rodinné rozepři v jednom domě v brněnských Černých Polích přivolali "pozorní sousedé" v sobotu před půl desátou večer městské policisty. Ti na místě zjistili, že čtyřicetiletá dcera ztloukla svou osmačtyřicetiletou matku tak, že si její stav vyžádal převezení do nemocnice. Strážníci proto ihned zavolali sanitku.

"Mladší žena tloukla svou matku do hlavy a kopala do nohou. Matka i lidé z okolí

⁹²<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/pribehy/opila-zena-napadala-manzela-deset-dni-nesmi-domu/r148> 8.3.09

navíc vypověděli, že se to nestalo poprvé. Když jsme se ptali dcery, také to přiznala," popsal mluvčí strážníků Zdeněk Novák. Podle něj si starší žena stěžovala na bolest hlavy a nohou. Strážníci případ předali kolegům policistům, který ho zřejmě začnou šetřit jako domácí násilí⁹³.

7. *Agresivní syn bil přítele své matky, musí z bytu*

31.října 2007, MF Dnes, Autor: Vladimír Zedník, MF DNES

Začalo to téměř nevinně: syn jeho přítelkyně mu bral oblečení. Nakonec se z toho vyklubal případ domácího násilí, který skončil bitím a teď i policejním vykázáním z domu. Na jedné straně byl 59letý Jaroslav Lukšík, na straně druhé 26letý syn jeho přítelkyně Ladislav.

Lukšíkovi, který žije v Karlových Varech, se v neděli ulevilo. Policisté mu totiž do bytu, kde žije s přítelkyní i jejím synem, přinesli úřední oznámení. Stálo na něm, že syn musí na deset dní z domu. "Muž tři roky fyzicky a psychicky týral svoji matku i jejího druha a ničil zařízení bytu. Jeho agresivita se stupňovala," řekla karlovarská policejní mluvčí Zdeňka Papežová.

Všechno začalo tím, že se Jaroslav Lukšík rozvedl a v roce 2003 se nastěhoval ke své přítelkyni. Krátce nato se objevil ve společné domácnosti i její syn. "Ze začátku mně Láďa bral holení, ručník. Pak si přisvojil moje knížky a oblečení. Trpěl jsem to, protože jsem už nechtěl žít sám," vzpomíná Lukšík. Teror se však stupňoval a přešel i ve fyzické násilí. Při jedné facce srazil nevlastní syn Lukšíkovi brýle z obličeje. Při druhé mu vypadl z ruky mobil. V noci 8. října pak trefila hrozená bota obličej nemocné matky. "Přítelkyně se snažila ode mne s nasazením vlastní kůže odlákat syna. Tvrdé facky jsme ale dostávali oba. Láďík měl totiž průpravu z kickboxu, který trénoval," uvedl Lukšík.

Na rozdíl od jiných případů, o kterých se policie ani veřejnost nedozví, se však Lukšík rozhodl mluvit i zveřejnit své jméno. "Není to moje ostuda, ale ostuda toho, kdo nás psychicky a fyzicky týral. Bohužel, spousta obětí má obavy z toho, co tomu řekne

⁹³ <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/pribehy/dcera-zmlatila-svou-matku.-nebylo-to-poprve/r134> 8.3.09
"Copyright Bílý kruh bezpečí, o.s." Schváleno představenstvem Bílého kruhu bezpečí, o.s. dne 21.4.2007

okolí,"myslí si Lukšík. To potvrzuje i policejní mluvčí Papežová. "Týraní se bojí, že když vše oznámí policii, dostanou ještě víc nařezáno. Je ale třeba, aby našli odvahu," míní mluvčí⁹⁴.

8. *Nikdo netušil, co se u Neffových děje za dveřmi*

15. března 2008, MF Dnes, Autor: Zuzana Kaiserová, MF DNES

Robert a Irena Neffovi působili navenek jako normální pár, který má jen běžné problémy. Ona byla atraktivní, sebevědomá a někdy možná trochu prostořeká mladá matka. On zas úspěšný "kreativec" v reklamní agentuře, který ve volném čase maloval abstraktní plátna. A také skvělý otec vracející se každý den dřív domů, aby si užil dceru Dominiku. To byla jedna stránka Roberta Neffa Nováka. Potom měl ještě druhou, kterou znala jen jeho manželka.

Šla na nákup a on jí před tím sebral kreditní kartu, aby musela zboží potupně vrátet. Když chtěla nasednout do auta, schválně popojel a sledoval, jak za ním běží po ulici. Když doběhla, popojel zas. A také jí bil. Poprvé nejspíš v době, kdy byla těhotná. Tehdy ji Robert Novák zmlátil squashovou raketou. Řekla to jen své nejbližší kamarádce, která jí musela slíbit, že udrží tajemství. I Irenin bratr David, který s ní žil v jednom domě a ke kterému měla velmi blízko, se to dozvěděl až po její smrti. Před třemi týdny ji manžel uškrtil šňůrou od videa.

"Mě jen jednou prosila, abych se postaral o malou Dominiku, kdyby se jí něco stalo. Říkal jsem jí: Co blbneš? Sestra ale měla i děsivé sny," vypráví David Neff. Proč zůstávala krásná mladá žena ve vztahu, ze kterého měla strach? "Chtěla, aby malá Dominika vyrůstala v úplné rodině," říká její bratr.

Irena Neffová se stala letos už šestou ženou, kterou zavraždil vlastní partner. Zdá se přitom, že počet obětí domácího násilí stoupá. Kdyby to šlo takhle dál, bylo by letos žen-obětí "domácích vražd" dvakrát tolik co loni.

"Myslel jsem si, že se takové věci v mém okolí prostě nestávají," říká David Neff. Podle policejních statistik však nejsou "domácí vraždy" záležitostí lidí z okraje

⁹⁴ <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/pribehy/agresivni-syn-bil-pritele-sve-matky-musi-z-bytu/r133> 8.3. 2009

"Copyright Bílý kruh bezpečí,o.s." Schváleno představenstvem Bílého kruhu bezpečí, o.s. dne 21.4.2007

společnosti. Naopak. Svou ženu často zavraždí muž, do něhož by to nikdo neřekl. I Neffovi byli na první pohled perspektivní mladý pár. Seznámili se ve vydavatelství módních časopisů. Irena Neffová se právě vrátila po osmi letech z Ameriky a hledala si nové zaměstnání. Tak narazila na kreativce vydavatelství HF Roberta Nováka. Práci jí nenabídl, zato jí hned další den volal a doslova za pár dní se k ní nastěhoval. "Byl prostě rozhodnutý mou sestru získat," vypráví David Neff. Po třech měsících se Irena Neffová svému bratrovi svěřila, že se chce s Robertem Novákem rozejít. "Jenže on se úplně sesypal a přemlouval ji, aby to s ním ještě zkusila," vzpomíná David Neff. Zůstala s ním a otěhotněla. Hádky ale neustávaly, naopak. "Vzbudil jsem se ve dvě hodiny ráno a slyším, jak dole hází nábytkem a do toho brečí malá Dominika," vzpomíná bratr. Zeptal se své sestry, jestli se jí v takových situacích nemůže něco stát. Řekla mu, že by ji fyzicky nikdy nenapadl, a slíbila, že dá vědět, kdyby na ni vztáhl ruku.

"Později mi řekla, že si víc dovoluje, když nejsem doma," vzpomíná Neff. Před měsícem se Irena Neffová definitivně rozhodla, že svého manžela opustí. Bratr zrovna nebyl doma. Hrdě to oznámila všem svým kamarádkám, které ji už dávno přesvědčovaly, že má od něj odejít. A oznámila to nejspíš i svému manželovi. "Sestra byla dost přímá, nikdy si nebrala servítky," říká David Neff. Právě na tuhle zprávu podle něj zareagoval Robert Novák tak, že ji chladnokrevně zavraždil. "Neměla mu to říkat," myslí si psycholožka Pavla Vyhlídalová. "Ona si dovolila chtít od něj odejít a to tyran nepromíjí⁹⁵."

9. *Policisté vykážali ženu z bytu kvůli domácímu násilí*

17.dubna 2007, MF Dnes, Autor: Antonín Pelíšek, MF Dnes

Dvaatřicetiletá žena z Cizkrajova na Jindřichohradecku se deset dní nesmí vrátit domů. Manžela v opilosti ohrožovala kuchyňským nožem. Podle policie to nebylo poprvé. Muži už nabídl pomoc krajské intervenční centrum.

"Jedná se minimálně o třetí případ, kdy byla vykázána žena," řekla [iDNES.cz](http://idnes.cz) prezidentka Bílého kruhu bezpečí Petra Vitoušová. Bílý kruh bezpečí má v Česku na

⁹⁵ <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/pribehy/nikdo-netusil-co-se-u-neffovych-deje-za-dvermi/r131> 8.3.09

"Copyright Bílý kruh bezpečí, o.s." Schváleno představenstvem Bílého kruhu bezpečí, o.s. dne 21.4.2007

starosti statistiky domácího násilí. V Cizkrajově dostal manžel v pondělí strach, aby jeho opilá manželka s kuchyňským nožem v ruce nesplnila své výhrůžky a nezabila ho. Zavolal proto policisty. Ti ji odvezli na záchytku a vykážali z domu. "Nebyl to první konflikt v té domácnosti," uvedl vedoucí policie ve Slavonicích Petr Zelenka. Její druh sice nedal souhlas potřebný k tomu, aby policisté mohli ženu začít stíhat za trestný čin, přesto se k němu však útočnice nesmí příštích deset dní ani přiblížit. "Samozřejmě od nás dostala kontakty na ubytování v okolí," dodal policista Zelenka. Na jihu Čech se jednalo už o dvacátý případ vykázaného násilníka. Policie může vykážat násilníka z domu od počátku roku. Jen v lednu novou možnost využila v 84 případech. Nejčastěji to bylo v Moravskoslezském kraji, kde kriminalisté zaznamenali 25 případů⁹⁶.

Každý z těchto případů je jiný, přesto mají jedno společné, za každým útokem je bolest, zranění těla i duše, vyrovnávání se traumatem, kromě případu vraždy Ireny Neffové snad i postupný návrat k normálnímu životu. Emocionální rány jsou téměř vždy hrozivější než případná fyzická zranění. Orientace na budoucnost je důležitá zejména u těch obětí, které zůstávají mentálně (v kognitivním i emocionálním slova smyslu) viset u některých aspektů trestného činu anebo jeho vyšetřování, které jsou svou povahou definitivní, nezměnitelné anebo neovlivnitelné. Oběti pak investují svou energii do hledání řešení, která nemohou fungovat⁹⁷. V tuto chvíli je na místě maximální úsilí odborníka, i třeba erudovaného sociálního pedagoga, který oběť bude provázet úskalími uzdravení a nasměruje ji správným, osvobozujícím směrem.

4.3. Diagnostická metoda SARA DN

S případem domácího násilí se můžeme setkat v jakémkoliv stadiu jeho rozvoje. Riziko náhlé eskalace může být kdekoliv na škále od minima po maximum. Existují proto diagnostické metody a orientační vodítka, která pomáhajícím profesionálům

⁹⁶<http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/pribehy/policiste-vykazali-zenu-z-bytu-kvuli-domacimu-nasilu/r129> 8.3.09

"Copyright Bílý kruh bezpečí, o.s." Schváleno představenstvem Bílého kruhu bezpečí, o.s. dne 21.4.2007

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 135

mohou pomoci riziko ohrožení odhadnout. Jedním z nich je metoda SARA DN, kterou pro Českou republiku adaptoval a má výhradní právo pro školení, se souhlasem zahraničních autorů P.R. Kroppa a H. Belfrage, Bílý kruh bezpečí, o.s.

Metodu SARA DN lze v praxi používat po proškolení. Základem je baterie patnácti otázek, které jsou zaměřeny do tří směrů. Zjišťují u násilné osoby její chování v soukromí a na veřejnosti, u ohrožené osoby zjišťují její zranitelnost. Zvýšené riziko vzniká zejména tehdy, jestliže násilná osoba:

- je držitelem střelné zbraně,
- je abuzérem alkoholu nebo jiných drog,
- vyhrožuje zabitím nebo sebevraždou,
- napadá i děti,
- trpí chronickou žárlivostí,
- má sklon ke slídění či pronásledování oběti,
- ničí předměty, ke kterým má ohrožená osoba vztah,
- ubližuje domácím zvířatům,
- již napadla i zakročující policisty⁹⁸.

Jsou-li přítomny dva nebo více rizikových faktorů zvýšeného rizika, je ohrožení oběti velmi vážné. Je na místě hledat možnosti azylového ubytování, doporučit podání trestního oznámení na násilnou osobu, od 1.1. 2007 žádat policisty PČR o vykázaní násilné osoby na základě zákona na ochranu před domácím násilím⁹⁹.

Diagnostická metoda SARA (Spousal Assault Risk Assessment) vznikla v Kanadě, byla transformována pro práci policistů ve Švédsku a odtud je šířena do dalších zemí. Na základě strukturovaného odborného přístupu může proškolená osoba při jejím použití zjistit rizikové faktory a kvalifikovaně odhadnout riziko dalšího domácího násilí. K šíření této metody dostal BKB výcvik od tvůrců metody z Kanady a Švédska a také oprávnění metodu učit. Pro ČR získal souhlas k pojmenování české verze „SARA DN“. Tato metoda je určena především policistům, kteří se dostanou do prvního kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím. Využití metody SARA DN se předpokládá také u všech služeb v prvním kontaktu s osobou ohroženou domácím

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, s 111-112

⁹⁹ Srov. zák. č. 135/2006 Sb. ze dne 14. března 2006, kterým se mění některé zákony v oblasti před domácím násilím v aktuálním znění

násilím, zejména služeb sociálních. V metodě jsou školeni poradci Bílého kruhu bezpečí a konzultanti DONA linky. Proškolený uživatel metody SARA DN dokáže vyhodnotit aktuální situaci, odhadnout závažnost hrozby a přijmout opatření, která eliminují rizikovou situaci.

Tato metoda v rukou odborníků pomáhá určit strategii řízení tohoto rizika, vyvažuje občas se vyskytující subjektivní pocity profesionálů, zlepšuje jednotnost rozhodnutí, přispívá k lepší mezioborové komunikaci.

K využití metody SARA DN je nutné dostatečné množství informací. Při práci policistů půjde například o čerpání z poznatkových databází a z poznání situace na místě. V rámci jiných míst pomoci půjde o schopnost a dovednost ptát se, která je rovněž součástí výcviku odborníků. Škála doporučovaných opatření je rozmanitá, v případě menšího rizika to jsou poradenství, podpora, praktické rady, kontakty na místa pomoci, instrukce pro reakci na náhlou eskalaci násilí, bezpečnostní plán, atd. V případě vysokého rizika to jsou opatření trestněprávní povahy, ochrana ohrožených osob (vazební stíhání, vykázaní, azyl) a pomoc ze strany sociálně právních služeb¹⁰⁰.

Jako poradce Bílého kruhu bezpečí jsem také v říjnu 2007 absolvoval interní výcvik pro odborné poradce a asistenty a mimo jiné se také stal proškoleným uživatelem metody SARA DN, která mi byla v několika případech řešení domácího násilí výborným ukazatelem míry rizika, na základě čehož jsem mohl stanovit společně s kolegy nejbezpečnější opatření pro klienta s minimalizací ohrožení života a zdraví ze strany agresora. Za zmínku jistě také stojí, že tato metoda se stala součástí Závazného pokynu policejního prezidenta a výrazně posílila kompetence jednotlivých policistů při realizaci zákona č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím účinného od 1.1. 2007.

Dílčí závěr:

Ústředním tématem čtvrté kapitoly je popis domácího násilí ve všech jeho podobách s akcentem na prožitou bolest oběti. Ze své praxe a také mediálně zveřejněných kauz jsem vybral devět příběhů s různou mírou intenzity násilí a bezprostředního ohrožení života a zdraví, které mě vedou k nutkové myšlence, že

¹⁰⁰ Zpravodaj „BKB“, ročník 15, číslo 3, ISSN: 1213-8282, str. 5-16

k takovýmto agresorům se musí jednotlivci i celá společnost postavit čelem a podat ruku ve formě účinné pomoci obětem takového násilí.

5. ZÁSADY PŘEDCHÁZENÍ VIKTIMIZACI

5.1 Dokumenty Evropské unie k problematice viktimizace

Přístup, pomoc a řešení viktimizace ze strany státu – České republiky byl podrobně popsán v podkapitolách 1.1 a 1.2 této diplomové práce. Také práci ze strany neziskového sektoru byla věnována určitá část a je zřejmé, že pomoc obětem trestné činnosti bude efektivnější a účelnější za stavu systematické kooperace institucí státu s neziskovými a občanskými sdruženími zabývajícími se prací s poškozenými.

Velmi dobrým a zároveň závazným dokumentem v této oblasti je Rámcové rozhodnutí Rady Evropské unie ze dne 15. března 2001 O POSTAVENÍ OBĚTÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ 2001/220¹⁰¹, které si mimo jiné klade za cíl, aby členské státy Evropské unie postupovaly co nejefektivněji a aby sblížily své právní a správní předpisy v míře nezbytné k dosažení cíle, jímž je umožnit obětem trestných činů zvýšenou úroveň ochrany nezávisle na členském státě, ve kterém se nacházejí.

Vyhodnocení snah jednotlivých členských států EU a další nasměrování zmiňuje Doporučení Rec(2006)8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů (Přijato Výborem ministrů dne 14. června 2006 na 967. zasedání náměstků ministrů), kde se uvádí¹⁰²:

Výbor ministrů, dle ustanovení článku 15.b Statutu Rady Evropy, vědom si skutečnosti, že trestní viktimizace je každodenním jevem ovlivňujícím život občanů po celé Evropě; s ohledem na Doporučení č. R(87)21 o pomoci obětem a ochraně před viktimizací, jež má doplnit Evropskou úmluvu o odškodnění obětí násilných trestných činů (CETS č. 116, 1983), a Doporučení č. R(85)11 o postavení oběti v rámci trestního zákona a soudního procesu;

konstatuje, že od přijetí Doporučení č. R(87)21 přijal Výbor ministrů několik doporučení a že došlo k významnému vývoji v oblasti pomoci obětem včetně vývoje ve

¹⁰¹ Srov. http://eur-lex.europa.eu/Result.do?T1=V1&T2=2001&T3=220&RechType=RECH_naturel&Submit=Hledat 9.3. 2009

¹⁰² http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=264 9.3.2009" Copyright Bílý kruh bezpečí, o.s." Schváleno představenstvem Bílého kruhu bezpečí, o.s. dne 21.4.2007

vnitrostátní legislativě a praxi a k hlubšímu pochopení potřeb obětí a k novému výzkumu;

u vědomí Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (ETS č. 5, 1950), Evropské úmluvy o odškodnění obětí násilných trestných činů (viz výše), Úmluvy Rady Evropy o prevenci terorismu (CETS č. 196, 2005) a Úmluvy Rady Evropy o činnosti proti obchodování s lidmi (CETS č. 197, 2005);

u vědomí rezolucí přijatých na konferencích evropských ministrů spravedlnosti v roce 2003 a 2005, vyzývajících Výbor ministrů k přijetí nových pravidel podpory obětí teroristických činů a jejich rodin;

konstatuje práci Výboru expertů o terorismu (CODEXTER) s ohledem na oběti terorismu;

po posouzení Směrnic o lidských právech a boji proti terorismu, přijatých Výborem ministrů dne 11. července 2002, a Směrnic o ochraně obětí teroristických činů, přijatých dne 2. března 2005;

zohledňuje normy vypracované Evropskou unií a Spojenými národy s ohledem na oběti; konstatuje s uspokojením úspěchy nevládních organizací v oblasti pomoci obětem;

u vědomí potřeby spolupráce mezi státy zvláště na pomoc obětem terorismu a dalších mezinárodních trestných činů;

u vědomí potřeby zabránit opakované viktimizaci, zvláště proto, že oběti patří ke zranitelné skupině;

přesvědčen, že zajištění pomoci obětem je stejnou odpovědností státu jako potrestání pachatelů, doporučuje, aby vlády členských států rozšiřovaly a ve své vnitrostátní legislativě a praxi se řídily zásadami, uvedenými v dodatku k tomuto doporučení, jež nahrazuje Doporučení č. 87(21) o pomoci obětem a prevenci viktimizace.

Dle mého subjektivního názoru se jednotlivé závěry a doporučení daří v rámci kooperace států a neziskových a občanských sdružení postupně naplňovat, což je pozitivní konstatování zejména pro pomoc viktimizovaným osobám, které se ocitnou v tísní.

5.2 Jak se bránit proti kriminalitě¹⁰³

Základem snížení možnosti stát se obětí trestného činu vnímám edukaci prevence od nejútlejšího věku každého člověka v základních krizových oblastech, které nás každodenně obklopují.

Informace na tomto místě mají sloužit všem, kteří se nechtějí stát obětí trestného činu. Převážná většina trestných činů je namířena proti majetku, nikoli proti osobám a většina z nich je spáchána příležitostně, nikoli plánovitě. Ke snížení kriminality může přispět každý z nás, ale k tomu je dobré znát následující rady a informace. Pravděpodobnost, že právě já nebo někdo z mých blízkých se stane obětí trestného činu je větší než ta, že někdy v životě budeme hasit požár. Informace, které chci pro předcházení viktimizaci uvést, vychází z poznatků expertů z oborů psychologie, kriminologie, práva a sebeobrany. Na druhou stranu je dobré vědět, kam se obrátit v případě vzniku krizové situace (**viz. příloha č.2**).

DBEJTE O BEZPEČÍ RODINY

Mnoho lidí se obává, že se stane obětí přepadení nebo znásilnění. Jejich strach je tisíckrát horší než nebezpečí samo. Zkuste se řídit následujícími radami doma i na ulici. Přemýšlejte, jak byste se zachovali v tváří nebezpečí (agresorovi, exhibicionistovi, opilci). V případě překvapení si na své úvahy vzpomenete. Pro osobní bezpečí členů rodiny je nutné udělat maximum ještě dnes.

JAK ZVÝŠIT SVÉ BEZPEČÍ

Na ulici:

- Nezkracujte si cestu temnými průchody, zarostlými parky, staveništěm, opuštěnými a v noci neosvětlenými místy.
- Věnujte pozornost svému okolí.
- Nechoďte v těsné blízkosti vchodů do domů a rohů, kde může čekat někdo neznámý.
- Zvyšte pozornost při vstupu do domu a do výtahu.
- Po ulici chodte raději čelem k jedoucím vozidlům, aby nikdo nemohl vedle vás nepozorovaně zastavit.

¹⁰³ BKB, Rodina proti kriminalitě, publikace BKB, Těšínská tiskárna, a.s., Český Těšín, 1994 celkem 32 stran

- Procházíte-li kolem zaparkovaného auta, všimněte si, zda v něm někdo nesedí. Pokud ano, buďte opatrní.
- Pokud u vás zastaví auto a budete se cítit ohroženi, utíkejte vždy proti směru jeho jízdy.
- Nepřijímejte nabízený doprovod nebo odvoz od lidí, které neznáte.
- Zdržíte-li se někde do pozdních hodin, požádejte hostitele nebo známé, aby vás doprovodily. Není-li to možné, objednejte si na adresu taxi a čekejte uvnitř, dokud nepředjede.
- Vracíte-li se často domů v pozdních večerních hodinách, vybavte se některým z účinných prostředků k obraně a ochraně zdraví. Mějte je vždy připraveny po ruce. Naučte se je použít v klidové situaci.
- Vaše tašky a kabelky by měly být zavřené. Klíče od bytu si připravte raději předem, například do kapsy obleku. V případě nouze vstoupíte rychle do domu.
- Máte-li dojem, že vás někdo sleduje, přejděte na druhou stranu, zpomalte nebo zrychlete a přesvědčte se, zda je neznámý stále za vámi. Je-li to pravda, hledejte rychle místo, kde je více lidí, případně žádejte pomoc u nejbližšího obydlí.

V hromadných dopravních prostředcích:

- Snažte se vyhnout čekání na osamělých zastávkách, zejména po setmění.
- V prázdném autobuse si sedněte poblíž řidiče, v metru do prvního vagónu.
- Ve vlaku hledejte místo v blízkosti dalších cestujících. Pokud je to možné, sedněte si blíž ke dveřím. V případě nouze jste nejbliže ústupové cestě.
- Žena by si neměla sedat do kupé, kde je společnost mužů, kteří se znají.
- Pokud se domníváte, že vás někdo sleduje, nevystupujte sami na opuštěné zastávce. Raději pokračujte v jízdě a hledejte bezpečnější řešení.

Za volantem:

- Předem se podívejte na mapu a zvolte trasu vedoucí po hlavních silnicích.
- Přesvědčte se, zda máte dostatek pohonných hmot. S sebou mějte menší hotovost, drobné na telefon, dobitý mobilní telefon.
- Před odjezdem sdělte, kam jedete nebo nechte vzkaz s odhadem času, kdy se vrátíte.

- Lidem v cílovém místě sdělte přibližný čas svého příjezdu. Pokud jedete na zavolání nebo pozvání, žádejte, aby vás druhá strana čekala před domem.
- Pokud jedete městem, svůj pocit bezpečí zvýšíte uzamčením dveří vozu zevnitř. Máte-li stažené okno, uložte kabelku, kufřík a jiné věci mimo dosah.
- Po setmění parkujte na dobře osvětlených místech. Před vystoupením z vozidla se dobře rozhlédněte.
- Při návratu k vozidlu se připravte klíče předem do ruky. Přesvědčte se nejprve, zda ve voze nikdo není.

BEZPEČÍ PRO DĚTI

Snad většina dětí v naší zemi opouští ráno byt nebo dům jako poslední člen rodiny a jako první se také vrací. Častokrát jsou také těmi, kteří objeví vyloupený byt. Děti se mohou stát obětí šikanování od svých vrstevníků, mohou být obtěžovány cizími lidmi, nebo dokonce zneužívány osobami, které znají.

Přemýšlejte, ke kterým lidem v sousedství máte důvěru a požádejte je, aby dohlédli na bezpečí vašeho dítěte v době, kdy jste v zaměstnání. Poradte dítěti, co může udělat v případě, že za dveřmi bytu bude neznámý člověk požadující vstup dovnitř. Má-li dítě mobilní telefon promluvte s ním, jak může reagovat na případné obtěžování cizím člověkem po telefonu. Trénujte dítě, aby nikdy neotvíralo dveře obydlí neznámým lidem. Učte je používat dveřní kukátko, bezpečnostní řetízek a vždy se zeptat, kdo je za dveřmi.

Zásady bezpečného chování vysvětlujte dětem klidně a nestrašte je. Využijte každé příležitosti a opakujte své rady. Omezte čas, který tráví vaše dítě před televizní obrazovkou. Dítě by mělo vždy rozumět tomu, co sleduje. K takovým pořadům nepatří filmy prezentující násilí a brutalitu. Jediná naděje dítěte v ohrožení spočívá v jeho ponaučení, ale s tím je třeba začít v útlém věku. Rodiče by měli vhodně využít každé příležitosti a **učit své děti:**

- **Právo na bezpečí.** Vysvětlete dětem, že mají právo na bezpečí a to jim nemůže nikdo vzít.
- **Ochrana vlastního těla.** Děti musí vědět, že jejich tělo patří jim, zvláště pak intimní části skryté oděvem.

- **Právo říci ne.** Řekněte dětem, že mají právo říci ne, pokud by jim chtěl někdo ubližovat. Stále je mnoho dětí, které vždy udělají to, co jim poručí dospělí.
- **Ochrana před šikanováním.** Šikanování se týká především chlapců a zvláště mladších dětí. Řekněte dětem, že mohou požádat o pomoc dospělé nebo kamarády, pokud silnější ubližuje slabšímu, mladšímu, skupina jednotlivci.
- **Svěřit se.** Vysvětlete dítěti, že se nebudete nikdy zlobit, když přijde a řekne vám, co se stalo a co ho trápí.
- **Věřte dítěti.** Neodmívejte dítě, když vás žádá o pomoc, Věřte mu, pokud říká, že mu někdo ublížil. V takových případech děti zpravidla nelžou.
- **Tajemství.** Vysvětlete svému dítěti, že existují různá tajemství – rodinná, mezi kamarády, ale také taková, se kterými by se měly svěřit. Neměly by je tajit ani tehdy, jestliže slíbily, že budou mlčet.
- **Odmítání dotyků.** Řekněte dětem, že mohou říci ne, jestliže nechtějí, aby se jich někdo dotýkal nebo je líbal. Jestliže je někdo osahával a řekl jim, aby mlčely, musí se vám svěřit.
- **Rozhovor s cizími lidmi.** Děti, zejména malé, by neměly mluvit s cizími lidmi, pokud nejsou v doprovodu dospělých. Pomozte svým dětem nalézt hranici mezi slušností a opatrností.
- **Změna role.** Vysvětlete dětem, že v případě ohrožení mohou změnit své chování: smějí utíkat, křičet, lhát, kopat a počínat si tak, aby se dostaly do bezpečí.

Jako velký problém dnešního školství z pohledu rodiče vnímám **šikanu** dětí, kdy oběť bývá silnějším jedincem nebo skupinou donucena pod hrozbou násilí k jednání, které ji ponižuje nebo jinak traumatizuje a dle mého názoru zde je podhoubí mnohem závažnějších excesů trestněprávní odpovědnosti, pokud někdo nebo něco nezasáhne včas. Proto i zde je na prvním místě prevence.

Šikana¹⁰⁴ – to je nemoc, nemoc toho, kdo šikanuje. Je to nemocné – tedy patologické chování. Většina projevů šikany naplňuje skutkovou podstatu trestných činů. Při posuzování toho, co je a co není šikana, musíme mít na zřeteli především to, jak uvedené projevy působí na toho, komu jsou určeny, tedy na oběť šikany. Důležitým

¹⁰⁴ <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana.html> 10.3. 2009

znakem šikany je nepoměr sil mezi agresorem a obětí. U šikany je typickým znakem samoučelnost převahy agresora nad obětí. To odlišuje šikanu od běžných „chlapeckých šarváték“ mezi spolužáky. K tomu, abychom mohli hovořit o šikaně, musí existovat agresor, oběť a prostředí, ve kterém se šikana uskutečňuje. Šikanování je velice závažný, společensky nebezpečný jev, ohrožující oběť fyzicky, ale zejména psychicky. To jsou důvody, proč nesmíme šikanu přehlížet nebo zlehčovat. Šikanování je nutno chápat jako poruchu vztahů. A to nejen mezi agresorem a obětí. Šikana se nikdy neděje ve „vzduchoprázdnu“. Šikana vzniká tam, kde existují ve skupině, ve třídě, nezdravé vztahy, kde je silná diferenciací na silné a slabé. Ve školních kolektivech existuje vážné nebezpečí, že i pedagog, často neúmyslně, ale mnohdy záměrně dá „zelenou“ silnějšímu jedinci, který pak začne vykonávat to, co vede k šikaně. Problém šikany tedy nelze léčit jako problém vztahu mezi agresorem a obětí, aniž bychom léčili celou skupinu. To je jedna z nejčastějších chyb, ke které při řešení problému šikany dochází.

Co můžeme proti šikanování dělat?

Rodiče mají zázračnou moc vychovávat dítě nezávislé se zdravím sebevědomím. Především se stávají jeho největším vzorem a autoritou v raném dětství. Nejspolehlivějším kompasem správné výchovy je láska, nejhorším prostředkem nespravedlivý a nepřiměřený fyzický trest.

Pedagog může mnoha způsoby zlepšovat pozici potenciálních obětí v třídním kolektivu. Je dobré, pokud si bude více všímat dětí tělesně slabších, psychicky labilních, něčím nápadných, vymykajících se průměru, neochotných „výt“ se smečkou. Pedagog by měl připustit, že i v jeho třídě může docházet k projevům šikany. Pokud zjistí, že se tak děje, musí zaujmout k celé věci nekompromisní stanovisko a poskytnout morální podporu obětem.

Děti by měly vědět, že není hanba se svěřit dospělému a že se tím jejich situace nezhorší. V situaci, kdy jsou obětí šikany, je dobré vyhledat pomoc psychologické poradny, zaměřit se na trénink asertivního chování a nácvik chování v situaci ohrožení.

Šikanování mezi dětmi nesmíme podceňovat. Dochází k němu v době, kdy se osobnost agresora i oběti teprve vytváří. Jeho přehlížení a tolerance hrozí vyústit v násilí mnohem většího rozsahu s vysokou mírou nebezpečnosti pro společnost.

5.3 Postavení a úloha sociálního pedagoga

Obecně lze sociálního pedagoga charakterizovat jako specializovaného odborníka vybaveného teoreticky, prakticky a koncepčně pro záměrné působení na osoby a sociální skupiny především tam, kde životní způsob, životní praxe těchto jednotlivců či sociálních skupin se vyznačuje destruktivním či nekreativním způsobem uspokojování potřeb a utváření vlastní identity. Jedná se o profesionálního pracovníka, který řídí a organizuje na profesionální úrovni výchovný proces a působí na jiné (děti, mládež i dospělé) ve směru jejich žádoucího optimálního rozvoje a jednak ve směru integrace, což se specificky týká osob, jež se nacházejí v krizové situaci a potřebují odbornou pomoc¹⁰⁵.

Uplatnění sociálního pedagoga je velmi široké a pestré, což je dle mého názoru dáno náplní a předmětem vysokoškolského studia, kde má sociální pedagogika charakter transdisciplinární (nadoborový) a výrazně integrující. Z pohledu životní praxe soustřeďuje a dále rozvíjí teoretické poznatky pedagogických, společenských, ale i dalších vědních disciplin. Má blízko především k sociologii, ale také k antropologii, k psychologii, politologii i k teologii, právním a medicínským oborům¹⁰⁶.

Právě tato rozmanitost otvírá možnosti uplatnění profese sociálního pedagoga mimo jiné v oblasti předcházení, odhalování a zmírnění dopadu trestné činnosti na viktimizovanou osobu, např.:

a) rezort školství, mládeže a tělovýchovy:

- školní kluby, družiny, domovy mládeže,
- dětské domovy (vychovatel v ubytovacím zařízení),
- domy dětí a mládeže, střediska volného času,
- instituce výchovného poradenství (včetně výchovného poradce ve školách),
- systémy preventivní výchovné péče (koordinátor prevence, metodik prevence, krizová centra, střediska pro mládež),
- sociálněvýchovná a osvětová činnost zaměřená na seniory;

¹⁰⁵ KRAUS, B.: Sociální pedagogika II., IMS, Brno, 2007, s 67

¹⁰⁶ KRAUS, B.: Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, s 52

b) rezort spravedlnosti:

- oblast penitenciární a postpenitenciární péče (vychovatelé ve věznicích, institut mediačního a probačního úředníka);

c) rezort práce a sociálních věcí:

- sociální asistenti,
- sociální kurátoři pro mládež,
- instituce sociálně výchovné péče o seniory,
- ústavy sociální péče;

d) rezort vnitra:

- utečenecké tábory,
- okrsková služba,
- kriminální prevence;

e) oblast církevních společenských a neziskových organizací:

- instituce péče o mládež, nadace, občanská sdružení atd.,
- humanitární a charitativní instituce,
- střediska křesťanské pomoci¹⁰⁷.

Z pohledu nosného tématu této diplomové práce vnímám sociální pedagogiku a úlohu sociálního pedagoga jako životní pomoc, pomoc při řešení krizových životních situací v kontextu s primární i sekundární viktimizací, ale na prvním místě v sociální prevenci, která v tomto smyslu znamená předcházení potencionálnímu ohrožení sociálněpatologickými jevy (všechny projevy chování, které jsou společností klasifikovány jako nežádoucí) a ochranu před nimi.

Dílčí závěr:

Cílem páté kapitoly byl náhled na problematiku viktimizace z pohledu Evropské unie, popsání zásad bezpečného chování ve smyslu předcházení vzniku viktimizace a vymezení úlohy sociálního pedagoga jako specializovaného odborníka vybaveného kompetencemi pro tuto oblast a situace.

¹⁰⁷ KRAUS, B.: Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, s 205

ZÁVĚR

Na počátku této mé diplomové práce byla má upřímná snaha zabývat se komplexně efektivní a účelnou pomocí obětem trestných činů a to jak z pohledu státních institucí, tak z pohledu neziskových a občanských sdružení, tedy sumarizovat pomoc obětem, jejich práva, ale také velmi podrobně popsat viktimizaci jako proces zraňování a poškozování jedince v rovině primární i sekundární, dopad trestného činu na oběť a její okolí a další faktory s touto problematikou související. Na začátku jsem si musel také položit otázku, zda je schopen stát tuto problematiku pokrýt zcela sám nebo za pomoci prosociálně jednajících dobrovolníků, kteří jednájí na základě nezištné lásky k bližnímu bez nároků na odměnu.

Po celý svůj dosavadní profesní život, v současné době ve funkci ředitele věznice Kynšperk nad Ohří, jsem se spíše pohyboval mezi zločinci a kriminálními živly a dovolím si konstatovat, že o tyto „klienty“ je státem dobře postaráno a to po všech stránkách. Také při výkonu veřejné funkce soudce - přisedícího jsem se málokdy u těchto pachatelů setkal s opravdovou lítostí a bolestí nad tím, co svým jednáním způsobili, často z tragickými důsledky pro oběť nebo pozůstalé. O to víc bylo toto téma diplomové práce pro mě výzvou, jak získat a shromáždit poznatky také z druhé strany, z pohledu oběti, která je často viktimizována nenadále a nečekaně a cítí se jakoby „nahá“ uprostřed města, daná v milost i nemilost těm, kdo jsou okolo a přihlíží.

Myslím si, že tato diplomová práce jednoznačně ukazuje, že kooperace státních institucí s neziskovými a občanskými sdruženími zabývajícími se pomocí obětem trestných činů je účelná a žádoucí a vede k posílení vnímání oběti, že v krizové situaci nezůstala sama, a že je kolem ní něco nebo někdo, kdo jí chce ochránit před dalším atakem a efektivně pomoci.

Také sociálněpedagogický pohled této práce ukazuje, že na počátku edukačního procesu již v dětství musí být naplňována jedna ze základních funkcí sociální pedagogiky a to funkce preventivní, která jistě nezabrání vzniku viktimizace, ale může ji výrazně ovlivnit ve smyslu minimalizace rizikových faktorů. Rozmanitost sociální pedagogiky otvírá možnosti uplatnění profese sociálního pedagoga mimo jiné v oblasti předcházení, odhalování a zmírnění dopadu trestné činnosti na viktimizovanou osobu a jsem rád, že i já se mohu zvat „sociální pedagog“ z kompetencemi pro tuto oblast.

RESUMÉ

Ve své diplomové práci na téma „Otázky viktimizace-stát a oběť trestného činu“ jsem se zabýval nejnovějšími poznatky z oboru viktimologie, které jsem rozboroval na základě právního a psychologickosociálního vědění z akcentem na prevenci viktimizace, potřebnou edukaci v této oblasti a přínosnou kooperaci státních složek s neziskovými a občanskými sdruženími zabývajícími se pomocí obětem trestných činů.

1. kapitola se zabývá procesem zraňování a poškozování jedince trestným činem a popisuje přehled jednotlivých práv, které oběti dává náš právní řád.

2. kapitola komplexně pojednává o dopadu trestného činu na oběť a popisuje možný následek ve formě posttraumatické stresové poruchy a krátkodobých nebo dlouhodobých změn v chování a prožívání.

3. kapitola popisuje aspekty vybraných deliktů jako vražedné útoky ve školách, sexuální zneužívání dětí, znásilnění a stalkingu-nebezpečného pronásledování oběti.

4. kapitola je celá věnována jevu domácímu násilí, o kterém se v dnešní době často mluví a na který naše společnost začíná poslední dobou více upírat pozornost. Pro zvýšení důraznosti tématu je zde popsáno devět případů násilí za našimi dveřmi a možnosti diagnostické metody SARA DN.

5. poslední kapitola se zabývá přístupem Evropské unie k problematice viktimizace , jednoznačně klade do popředí edukaci a prevenci v této oblasti a nastiňuje postavení a úlohu sociálního pedagoga v tomto procesu výchovy a pomoci.

ANOTACE

KŘÍŽ, Vlastimil: Otázky viktimizace - stát a oběť trestného činu, diplomová práce, 90 stran, UTB ve Zlíně 2009

Cílem diplomové práce bylo popsat aktuální otázky viktimizace jako procesu zraňování a poškozování jedince trestným činem - útokem na život, zdraví nebo majetek, ze kterého se stává oběť se všemi popsitelnými dopady. V této práci jsem se zabýval prožíváním oběti v souvislosti se spáchaným trestným činem, popsal základní aspekty vybraných deliktů, zejména domácího násilí jako závažného současného jevu ve společnosti a snažil se nalézt možnosti předcházení viktimizaci prevencí. V neposlední řadě jsem se zaměřil na vymezení úlohy sociálního pedagoga jako specializovaného odborníka vybaveného kompetencemi pro tuto oblast a situace.

Klíčová slova

Oběť, pachatel, trestný čin, viktimizace, mnohočetná oběť, posttraumatická stresová porucha, vražedné útoky ve školách, sexuální zneužívání dětí, znásilnění, stalking, domácí násilí, diagnostická metoda, kooperace, prevence, sociální pedagog.

ANNOTATION

KŘÍŽ, Vlastimil: Questions about victimization – state a and the victim of crime, diploma work, 90 pages, Tomas Bata University of Zlin

The goal of this work was description of victimization aspects as a hurting process and personal damage on an individual through criminal act – attack on life, health and property leading to full victim status with all consequences. In this effort I was focusing on victim's experience linked with committed crime, describing basic features of selected offences – especially partner abuse as an serious phenomenon in contemporary society and trying to find possibilities avoiding victimization by prevention. Last but not least I paid special attention to outlining the social pedagogue's role who is an specialised expert equipped by competencies for this area and situations.

Key words

Victim, offender, crime, victimization, multiple crime victim, posttraumatic stress Disorder, killing attacks in schools, child sexual abuse, rape, stalking, partner abuse, diagnostic method, cooperation, prevention, social pedagogue.

Seznam použité literatury

1. Zákon č.140/1961 Sb.,„trestní zákon“ v aktuálním znění
2. Zákon č.141/1961 Sb.,„trestní řád“ v aktuálním znění
3. Zákon č.555/1992 Sb. „O vězeňské službě a justiční strážní České republiky“ v aktuálním znění
4. Zákon č.137/2001 Sb.,„o zvláštní ochraně svědka a dalších osob“ v aktuálním znění
5. Zákon č.135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti před domácím násilím v aktuálním znění
6. Příloha vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č.440/2001 Sb. „o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění“
7. ČÍRTKOVÁ, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, 432 stran, ISBN 80-86473-86-4
8. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kolektiv: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Praha: Grada, 2007, 192 stran, ISBN 978-80-247-2014-2
9. KRAUS, B.: Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
10. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J, a kol.: Kriminologie. ASPI Publishing, Praha: 2004
11. FINKELHORN, D.: Sourcebook on Child Sexual Abuse, London: Sage Publications, 1986
12. RESICK, PA.: Victims of sexual assault, Victims of Crime, London: Sage Publications, 1990
13. KELLY, L., Routes to (in) justice: A research review on the reporting, investigation and prosecution of rape cases, 2001
14. KRAUS, B.: Sociální pedagogika II.,IMS, Brno, 2007
15. VEDRA, Vladimír, Práva poškozeného v trestním řízení, BKB, Praha, 2007, ISBN: 80-86284-69-7
16. Manuál pro dobrovolníky Bílého kruhu bezpečí, Praha: BKB, 2005
17. BKB, Rodina proti kriminalitě, publikace BKB, Těšínská tiskárna, a.s., Český Těšín, 1994 celkem 32 stran
18. Informační servis prevence kriminality, MVČR
19. Zpravodaj „BKB“, ISSN: 1213-8282
20. <http://eur-lex.europa.eu>
21. <http://www.portal.justice.cz>
22. <http://www.mpsv.cz>
23. <http://www.policie.cz>
24. <http://www.novinky.cz>
25. <http://www.denik.cz>
26. <http://www.bkb.cz>
27. <http://www.firmy.cz>
28. <http://www.poradenskecentrum.cz>
29. <http://www.amnesty.cz>
30. <http://www.donalinka.cz>
31. <http://www.rosa-os.cz>
32. <http://www.domacinasili.cz>
33. <http://www.nasili-domaci.cz>
34. <http://www.stalking.estranky.cz>
35. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>
36. <http://encyklopedie.seznam.cz>

Seznam příloh

Příloha č.1 – Příklady viktimizace – ilustrační foto

Příloha č.2 – Kam se obrátit o pomoc

Příloha č.3 – Bezpečnostní plán

Autor:ČTK/Vlk Vojtěch, domácí násilí. Copyright 2009

Autor:ČTK/APA, Hans Klaus Techt, násilí na ženách. Copyright 2009

Autor:ČTK/DPA, Rainer Jensen, přepadení. Copyright 2009

Autor: ČTK/DPA, Heiko Wolfraum, šikana. Copyright 2009

Tísňová volání pro celé území České republiky¹⁰⁸

158 - Policie ČR	155 - Záchraná služba	150 - Hasičský záchranný sbor ČR
156 - Městská policie	112 - Jednotné evropské číslo tísňového volání	

INTERVENČNÍ CENTRUMpro osoby ohrožené domácím násilím¹⁰⁹

NÁZEV IC	ADRESA	PROVOZNÍ DOBA PRO VEŘEJNOST	TELEFON	E-MAIL	WWW STRÁNKY
IC BRNO	Sýpka 25 613 00 Brno - Černá pole	Po-Čt 8 -20 Pá 6 - 16	541213732 739078078 nonstop	donacentrum@centrum.cz	www.donacentrum.cz
IC ČESKÉ BUDĚJOVICE	Kanovnická 11/390 370 01 České Budějovice	Po 13 - 18 Út - Čt 8 - 12 13 - 16 Pá pro objednané	386323016 603281300	intervencnicentrum@charitacb.cz	www.charitacb.cz
IC HRADEC KRÁLOVÉ	Velké náměstí 34 500 03 Hradec Králové	Po 13 - 18 St 8 - 12 13 - 18 Čt 8 - 12 13 - 16 Pá pro objednané	495530033 774591383	intervencni.centrum@hk.caritas.cz	www.hk.caritas.cz/ochhk
IC JIHLAVA	Pod Příkopem 4, 586 01 Jihlava	Po - Pá 8 - 14 ostatní dle tel. dohody	567215532 606520546	ic.vysocina@volny.cz	www.psychocentrum.cz
IC LIBEREC	Tanvaldská 269 463 11 Liberec 30	Po 7 - 16 Út 7 - 15 St 7 - 16 Pá 7 - 12	482311632	info.ic@csslk.cz	www.csslk.cz
IC MSK	28. října 124	Po 8 - 16	597489207	ic.ostrava@bkb.cz	www.bkb.cz

¹⁰⁸ <http://www.mvcr.cz/clanek/tisnova-volani-pro-cele-uzemi-ceske-republiky.aspx?q=cHJuPTE%3d> 11.3. 2009¹⁰⁹ <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/intervencni-centra/adresar-intervencnich-center-cr-kontakty-pro-verejnost/r91> 11.3. 009

I. - OSTRAVA Ostrava Opava Nový Jičín	702 00 Ostrava	Út 8 – 16 St pro objednané Čt 8 – 18 Pá 8 – 14	597489204 (fax)		
IC MSK II. - OSTRAVA Karviná Bruntál	Opletalova 4/607 Havířov – Šumbark 736 01	Po–Čt 8 – 16	596611239, 238 739500634	ic.ostrava@slezskadiakonie.cz	www.slezskadiakonie.cz
IC OLOMOUC	Na Vozovce 26 779 00 Olomouc	Po–Pá 7 – 15:30	585754736 774406453	intervencentrum@ssp-ol.cz drahomir.sevcik@ssp-ol.cz	www.ssp-ol.cz
IC PARDUBICE	Erno Košťála 980 530 12 Pardubice	Po–Pá 8 - 16	466260528 774755744	ic.pardubice@skp-centrum.cz	www.skp-centrum.cz
IC PLZEŇ	Cukrovarská 16 326 00 Plzeň	Po–St 8 – 12 13:30 – 17:30 Čt–Pá 8 – 16 službu IC možno sjednat i mimo provozní dobu na nonstop lince Terénní krizové služby a IC	777167004	krize@dchp.cz	www.charita.cz/plzen
IC PRAHA	Šromova 861 198 00 Praha 9 – Černý Most	Po 8– 16 Út–Čt 8– 17 Pá 8– 13	281861580 281911883 604231085 739440771	susterova@mcssp.cz	www.mcssp.praha.cz
IC RAKOVNÍK	Žižkovo nám.169/I 269 01 Rakovník	Po 8 – 14 Út a Čt 8 – 16 St 8 – 15 Pá pro objednané	313502588 605765883	ic.stredocesky@seznam.cz	www.ic-rakovnik.cz
IC SOKOLOV	J.K.Tyla 461 356 01 Sokolov (zelená vila)	Út 8 – 11 St 13 – 15 Čt 8 – 15	352661418 736514095	intervenci@centrum.cz	www.ouss.cz

	naproti bývalému hotelu Ohře)				
IC ÚSTÍ NAD LABEM	K Chatám 22 403 40 Ústí nad Labem - Skorotice	Po 8 – 18 Út 8 – 12 St 8 – 18 Čt 8- 12 Pá 8 – 16	475511811 475201495 fax	intervencentrum.ul@seznam.cz	www.volny.cz/spirala.cki
IC ZLÍN	U Náhonu 5208 760 01 Zlín	Po - Pá 7 - 15	577018265 774405682	ic.zlin@seznam.cz	www.poradnazlin.cz

110

www.donalinka.cz

- **DONA linka – nepřetržitá telefonická pomoc** - tel. č. **2 51 51 13 13**

www.azylovedomy.cz/adresar.php - adresář azylových domů

www.capld.cz

- linky důvěry

www.obcanskeporadny.cz

- informace a seznam občanských poraden

www.epusa.cz

- úřady státní správy a samosprávy ČR

www.amrp.cz

- adresář rodinných poraden

www.bkb.cz

- Bílý kruh bezpečí, o.s. - základní informace o domácím násilí, praktické rady

STÁTNÍ INSTITUCE:

www.mvcr.cz

Ministerstvo vnitra ČR

www.mvcr.policie.cz

Policie ČR, Policejní prezidium

www.mpsv.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

¹¹⁰ <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/mista-pomoci/kde-hledat-pomoc-adresar/r106> 11.3. 2009

Pomoc v tísni¹¹¹

Hledáte na koho se obrátit v tísni, kam zavolat, když jde o život Váš nebo Vašich blízkých?

Tísňová volání	Telefonní čísla
Policie České republiky	158
Rychlá zdravotnická záchranná služba	155
Hasičský záchranný sbor České republiky	150
Integrovaný záchranný systém České republiky	112
Obecní policie	156

Pomoc obětem trestných činů		Telefonní číslo
Linka Bílého kruhu bezpečí, o.s.		257 317 110
Pomoc obětem domácího násilí		Telefonní číslo
DONA linka		251 511 313
Pomoc obětem obchodování s lidmi	Telefonní čísla	Emaily
SOS linka La Strada ČR, o. p. s.	222 717 171	pomoc@strada.cz
Řekni to	605 988 566	mail@rekni-to.cz
Magdala	737 234 078	

Pomoc dětem v krizi	Telefonní čísla	Emaily
Linka důvěry Dětského krizového centra	241 484 149	problem@дитеkrize.cz
Linka bezpečí	116 111	pomoc@linkabezpeci.cz
Linka právní pomoci Nadace Naše dítě	777 800 002 (ST 10 - 18 hodin)	lpp@nasedite.cz
Vzkaz domů	724 727 777, 800 111 113	
Rodičovská linka	840 111 234	

Pomoc seniorům v krizi	Telefonní číslo
Zlatá linka seniorů	800 200 007 (PO - PÁ 8 - 20 hodin)

¹¹¹ <http://www.policie.cz/clanek/pomoc-v-tisni-496266.aspx> 11.3. 2009

Bezpečnostní plán pro případ krizové situace domácího násilí¹¹²

- o U někoho, komu věříte, si uschovejte náhradní klíče, oblečení, důležité dokumenty, lékařské předpisy a nějaký peněžní obnos.
- o Uschovejte si jakýkoli důkaz o násilí (roztrhané oblečení, fotografie modřin a zranění atd.).
- o Naplánujte si nejbezpečnější dobu k případnému útěku.
- o Pamatujte si, kam se můžete obrátit o pomoc. Řekněte někomu, co se s vámi děje. Noste s sebou telefonní čísla svých přátel, příbuzných a azylových domů.
- o Pokud jste v nebezpečí a potřebujete pomoc, zavolejte policii (tísňové volání 158, 156, 112).
- o Pokud jste zraněn/a, jděte na pohotovost nebo k lékaři a oznamte, co se vám stalo. Požádejte je, aby vaši návštěvu zadokumentovali, případně vám napsali zprávu.
- o Poučte své děti a určete jim bezpečné místo v bytě (pokoj, který jde zamknout) nebo v okolí (např. sousední dům, kam se mohou uchýlit, pokud potřebují pomoc). Ubezpečte je, že jejich úkolem je zůstat v bezpečí a ne ochraňovat vás.
- o Domluvte si signál se sousedy – např. světlo venku je rozsvícené, zavolejte policii...
- o Pokud jste napaden/a během telefonování na policii – nechejte telefon vyvěšený, hlasitě mluve a křičte.
- o Když přijede policie, jděte s ní do jiného pokoje, abyste mohl/a mluvit bez přerušování.
- o Neodmívejte lékařské vyšetření.
- o Po útoku neuklízejte ihned – důkazy (rozbité sklo, potrhané oblečení, chomáče vlasů...) sesbírejte do igelitového sáčku a předejte policii.
- o Škody vyfotografujte, snímky dejte vyvolat i s datem.
- o Zjistěte si jména a čísla policistů.

Zeptejte se policistů:

- o Bude pachatel/ka do večer a nebo v noci propuštěn/a?
- o Jak mě ochráníte, pokud se rozzuří a stane se násilnější?
- o Bylo by lepší, kdybych odešel/odešla?

- o Nepopírejte násilí před dětmi, řekněte jim pravdu tak, aby jí porozuměly.
- o Když nemáte dost času bezpečně odejít, nezdvíhejte malé dítě, protože bude ve vašem náručí zranitelnější.

Seznam užitečných rad pro možný únos dětí:

- Učte své děti rozpoznat, kde se nacházejí (jména měst, restaurací, cest...), vyznat se v mapě.
- Naučte je nechávat vzkazy na ubrouscích nebo na papírových utěrkách na toaletách.
- Naučte je, jak požádat o pomoc lidí oblečené v policejních nebo vojenských uniformách.

¹¹² <http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/prakticke-rady/bezpecnostni-plan/r104>